

BEREGSZÁSZI ANIKÓ – GAZDAG VILMOS

SZEMINÁRIUMI FELADATOK GYŰJTEMÉNYE

A

RETORIKA ALAPJAI

C. TANTÁRGYBÓL

FILOLÓGUS HALLGATÓK SZÁMÁRA

Beregszászi Anikó – Gazdag Vilmos

Szemináriumi feladatok gyűjteménye

a

Retorika alapjai

c. tantárgyból

filológus hallgatók számára

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Filológia Tanszék, Magyar Tanszéki Csoport

Beregszászi Anikó – Gazdag Vilmos

Szemináriumi feladatok gyűjteménye

a

Retorika alapjai

c. tantárgyból

filológus hallgatók számára

Beregszász, 2020

УДК: 808.5(076.5) Б-54

Jelen kiadvány filológus hallgatók számára gyűjti össze a *Retorika alapjai* című tantárgy szemináriumi feladatait, illetve az azokhoz kapcsolódó olvasmányokat.

A kiadvány megjelenését
a Kárpátaljai Magyar Akadémiai Tanács (KMAT) támogatta

Összeállították:

Beregszászi Anikó – Gazdag Vilmos

Jóváhagyta a Magyar Tanszéki Csoport 2020. augusztus 25-én összehívott tanszéki értekezlete, illetve a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsának 2020. augusztus 27-i határozata.

© Beregszászi Anikó, 2020

© Gazdag Vilmos, 2020

© II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai

Magyar Főiskola, 2020

TARTALOM

Előszó	7
A retorika fogalma és fejlődésének története	9
<i>A retorika kialakulása. A klasszikus előzmények</i>	9
<i>Retorika az antik kultúrában</i>	9
<i>A tudományos retorika kialakulása</i>	38
<i>A latin retorika</i>	39
<i>Retorika a középkorban és az újkorban</i>	40
<i>A magyar szónoklattan klasszikus hagyományai</i>	40
<i>A reformkori retorika</i>	40
A közéleti szóbeliség és jellemzői	43
<i>A vita</i>	45
<i>A megbeszélés, a felszólalás és a hozzászólás</i>	45
<i>A felelet</i>	45
A retorikai alaphelyzet	46
<i>A beszédhelyzet</i>	46
<i>A beszéd nem nyelvi jegyei</i>	69
A beszédmű	73
<i>A beszédművek klasszikus felosztása és a beszédformák</i>	73
<i>A szónoki beszéd elkészítésének munkarendje</i>	74
<i>A szónoki beszéd részei</i>	74
Az érvek és az érvelés	78
<i>Az érvek fajtái</i>	78
<i>Az érvelés módszerei, logikai alapformái</i>	98
A képszerűség stíluseszközei	100
Az alakzatok	102
<i>A retorikai alakzatok és szerepük a beszédben</i>	102
<i>A gondolat- és mondatalakzatok</i>	105

A retorika ma	118
<i>A retorikai ismeretek hasznosíthatósága.....</i>	<i>118</i>
<i>Mire jó a retorika napjainkban?.....</i>	<i>118</i>
Ellenőrző feladatok.....	123
Kommunikációs készség fejlesztését szolgáló gyakorlatok	125

ELŐSZÓ

Babits Mihály írta valamikor az 1910-es évek elején, hogy az iskolai oktatás célja: gondolkodni és beszélni tanítani. A hagyományos módszerektől elszakadni nehezen tudó oktatás számára ezek a sorok ma is sok esetben radikálisnak hatnak, holott Babits csak aktualizálta az európai kultúra bölcsőjénél bábáskodó görög filozófusoknak a beszéd művészetére és a meggyőzés tudományára vonatkozó gondolatait. Már az ókori görög gondolkodók tudták, hogy bizonyos hivatások/szakmák műveléséhez, bizonyos típusú közéleti feladatok ellátásához nélkülözhetetlenek a retorikai képességek és ismeretek. Arisztotelész tollán vált a retorika — amellett hogy mindennapi gyakorlat (techné) és művészet (ars) is volt — tudománnyá, melynek megvan a maga tárgya és elméletrendszere. Ennek megfelelően a retorikára ma is úgy gondolunk, hogy egyszerre tudomány és művészet, elmélet és gyakorlat, ahol az előbbi mit sem ér az utóbbi nélkül.

Szokták mondani, hogy a retorika egyszerre az egyik legrégebbi és legújabb tárgy a felsőoktatásban. Régi, mert már a görög akadémiákon oktatták, az antikvitásban elképzelhetetlen volt a művelt ember képzése retorikai ismeretek tanulása nélkül, és minden magára valamit is adó arisztokrata család sarja tanult filozófiát, grammatikát és retorikát, a közéletben és a hatalomban majdan adódó esetleges karrierlehetőségek miatt. A retorika — az adott korok igényeihez igazodva — végigélte a századokat az antikvitástól napjainkig. A középkori egyházi retorika, a reneszánsz udvari filozófiai és költői versenyek, a felvilágosodás pamfletjei vagy a jelenkori demokráciák politikai narratívái elképzelhetetlenek a retorikai ismeretek alkalmazása nélkül. Ma is vannak olyan

hivatások és szakmák, ilyen a pap, a jogász, a politikus, a tanár, a média-munkás, ahol a retorikai ismeretek a felsőfokú képzés részét képezik, annak leginkább gyakorlati, alkalmazható eredményeit közvetítve. És ilyen a filológus szakma is, annyi különbséggel, hogy a filológust a meggyőzés tudományának mind az elmélete, mind a gyakorlata érinti és érdekli.

Jelen kiadvány filológus hallgatók számára készült, hogy segítse gyakorlati elmélyülésüket a retorikai képességek világában, hozzájáruljon a szónoki adottságok fejlesztéséhez, segítsen rögzíteni gyakorlati feladatok, szituációkhoz kötött retorikai megszólalások alkotásával a retorika-elméleti alapokat.

A feladatok felhasználásához jó szórakozást és sok sikert kívánnak a szerzők!

A RETORIKA FOGALMA ÉS FEJLŐDÉSÉNEK TÖRTÉNETE

1. Emlékezzetek vissza, mit tanultatok 10. osztályban a közéleti szóbeliség tanulmányozása során a retorikai stílusról! Idézzétek fel és foglaljátok össze a stílusréteg nyelvi jellemzőit példák segítségével!

2. Képzeljétek el, hogy az iskolai tanévnyitó ünnepségen beszédet mondtok a végzős osztály nevében az összegyűlteknél! Készítsétek el a beszéd vázlatát! Majd készítsetek egy szöveget az azokból a szavakból és kifejezésekből, amelyek előfordulnak a beszédben!

3. Keressetek példát irodalmi olvasmányaitokban a köznek szóló lelkesítő beszédre! A legtöbb történelmi témájú alkotásban található ilyen (pl. Dobó István beszéde az egri várvédőkhöz).

A retorika kialakulása. A klasszikus előzmények. Retorika az antik kultúrában

4. Képzeljétek el és nevezétek meg olyan helyzeteket a mai életből, ahol a sikeres kommunikáció érdekében szükség van a köz, egy bizonyos számú embercsoport élőszejében történő meggyőzésére! Minden kommunikációs szituációban nevezétek meg annak összetevőit: ki beszél, kikhez, miről, mikor, hol, milyen célból!

5. Képzeljétek azt, hogy egy időgép segítségével az ókori Athénban találjátok magatokat, ahol az agorán épp egy földtulajdonjogi per zajlik. Bújjatok bele a föld régi vagy új tulajdonosának bőrébe, és igyekezzetek szóban meggyőzni a polisz lakóit (akik ez esetben az osztálytársaitok) arról, hogy a birtok tulajdonjoga benneteket illet!

6. Idézzétek fel, mit tanultatok a görög mitológiáról és irodalomról! Készítsétek el írásban annak a beszédnek a szövegét, amit például Akhilleusz intézhetne katonáihoz, a mürmidónokhoz a trójai háború egyik sorsdöntő csatája előtt!

7. Házi feladatként keressetek olyan jeleneteket különböző történelmi filmekben, ahol valamilyen sorsdöntő csata vagy esemény előtt a hadvezér vagy más vezető beszédet intéz katonáihoz, embereihez, a népéhez! Jegyezzétek le ezeknek a beszédeknek a szövegét, nevesítsétek a szituációt és a célt, melyben elhangzanak, majd vizsgáljátok meg stílusukat! Miben rejlik a beszéd hatásossága?

8. Képzeljétek magatokat újra az athéni agorára egy földtulajdonjogi per szereplőiként! Készítsetek egy-egy beszédet, amit elmondhatna egy ilyen helyzetben egy egyszerű földműves, egy kiszolgált katona, illetve egy gazdag polgár! Különbözik-e és miért az elkészített és előadott beszédek stílusa?

9. Olvassátok el Démoszthenész beszédét! Elemezzétek a beszédet a 10. osztályban már tanult szempontok szerint. Emlékezzetek vissza, a klasszikus beszéd felépítésének tanult szerkezetére és készítsétek el az adott beszéd szerkezeti vázlatát!

Démoszthenész beszéde Philipposz király ellen

A beszéd tárgya: Mivel Philipposz vádakkal illette az athénieket, és háborút hirdetett, Demoszthenész arról akarja meggyőzni őket, hogy a háborút ne kényszerűségből vállalják, hanem erős lélekkel szálljanak szembe a veszedelemmel, bebizonyítva, hogy Makedónia legyőzhető.

Athéniék, az, hogy Philipposz nem békét kötött veletek, hanem háborút szerzett, mindannyitok előtt eléggé köztudomású. Mert engedte, hogy elfoglalják Haloszt a pharszalosziak, a phokisziak ügyét önkényesen rendezte el; egész Thrákiát feldúlta, mondvacsinált indokokkal és galád ürügyeket koholva, ilyen körülmények között visel már régóta háborút ez ellen az állam ellen; most pedig megint csak színlelést mutat hozzánk küldött levelében. De éppen azt akarom megvilágítani, hogy sem félnünk nem kell az ő hatalmától, se

gyávanak nem szabad mutatkoznunk előtte, hanem vállalnunk kell a háborút úgy, hogy ne sajnáljuk se életünket, se javainkat, se hajóinkat - vagy hogy tömören fejezzem ki magam: - egyáltalán semmit se kíméljünk.

Athéni férfiak, először is azt tartom fontosnak, hogy a nagyhatalmú istenek legyenek társaink és segítőkink, hiszen belőlük úzött gúnyt az, aki szavát és esküjét megszegve, erőszakkal megbontotta a békességet. Nos, napfényre került már minden: hogyan nyereszkedett korábban, némelyeket állandóan megfélemlítve, és saját magát tüntetve föl a boldog jövő zálogául. Megismerték már őt a perinthosziak, a byzantioniak és szövetségeseik; mert ugyanúgy akarta leigázni őket, ahogyan nemrég az olünthosziakat. Nem ismeretlen ő a thesszáliaiak előtt; mert szövetségeseinek nem annyira vezérévé, mint inkább urává tolja föl magát. A thebaiek számára gyanús, hogy Nikaeát oltalmába veszi, hogy befurakodott Amphiktüoniába, hogy a Peloponnészoszról rendszeresen követeket küldet magához, az ő szövetkezésüknek viszont elejét veszi. Így aztán néhányan azok közül, akik csak barátságában részesültek, most ugyancsak ádáz háborút viselnek öllene; mások már korántsem oly készek neki segítséget nyújtani, mindnyájan gyanakszanak, és szidalmazták őt. Az sem csekélység továbbá, hogy akiket Ázsia-szerte szatrapának állított, nemrégiben zsoldosok bevetésével megakadályozták Perinthosz meghódítását. Most pedig, hogy egyenetlenségek támadtak közöttük, és itt a veszély, ha Bizánc elvész, nemcsak ők maguk viselnek egyszerre buzgón háborút, hanem a perzsák királyát is arra biztatják, hogy kincseivel segítsen nekünk, mert ő olyan gazdag, mint senki más; a mi honi ügyeinkben azonban ez csupán oda vezet, hogy mint korábban, amikor a spártaiakkal viszálykodtunk, a kettő közül az egyikkel létesít szorosabb kapcsolatot, s őket helyezi mások fölébe.

Most ha mi is csatlakozunk, könnyen legyőzhető Philipposz sokasága. Minthogy ekképp állnak a dolgok, nem teszem hozzá, hogy miközben Philipposz békét színlelt, sok települést és kikötőt elragadott tőlünk, és minden egyebet, ami csak hasznos a háborúban. Jól tudom, hogy amikor a dolgok a jóindulaton múlnak, és mindenkinek ez az érdeke, aki részt vesz a háborúban, akkor a fennálló viszonyok szilárdan megmaradnak. De ha fortély és ravaszkodás által csel és álnokság lép föl, mint ahogy most az ő részéről, egy parányi ok vagy bármi tévedés máris mindent tönkretett és megváltoztatott.

De magamban gyakorta töprengve arra a következtetésre jutok, athéni férfiak, hogy Philipposz nemcsak a szövetségesek dolgát fordítja gyanakvásba és rosszindulatba, hanem még saját országának ügyeit sem intézi igazságosan és elég bizalommal, s úgy, hogy bárkinek is a tanácsára hallgatna. Egyszóval, a

makedon hatalom jelentősége és rátermettsége csakis a hozzá kapcsolt részeken múlik, önmagában azonban ez a hatalom gyöngye, és a látszat ilyen nagyfokú színlelése miatt nagyon is megvetendő; azonkívül ezt a látszatot elsősorban háborúkkal és hadjáratokkal szerezte magának, s mindazzal, ami által egyesek sokra becsülik.

Ne gondoljátok, athéni férfiak, hogy őket mindez boldoggá teszi (itt valami kiesett, ami Demoszthenésznél így hangzik: „hanem azt vegyétek figyelembe, hogy van, aki a dicsőséget, ők pedig a biztonságot nélkülözik”); ő ezt a biztonságot veszélyek nélkül nem érheti el. Semmi szükségük a makedonoknak arra, hogy otthon hagyva gyermekeiket, szüleiket, feleségüket, őrte naponta nélkülözést szenvedjenek és veszélyben forogjanak. Mindebből nyilvánvaló lehet, hogy a makedonok többsége milyen érzéssel viseltetik Philipposzal szemben. Mindenesetre úgy találjátok, hogy akik neki szolgálnak: hívei és az idegen katonák vezérei, azok az elismerés dicsőségében tündökölnek, de akik híján vannak a dicsőségnek, azok annál jobban meg vannak félemlítve, mert őket ugyan az ellenségtől mindig némi távolság választja el, jobban rettegnek azonban a talpnyalóktól, semmint a csatáktól. Ők egyszerre küszködnek mindennel; a háborús viszontagságokból is nem kis részt kell vállalniuk, ezenfölül a király önkényeskedései miatt személyük sincs biztonságban. Egyszersmind ha a nép közül követett el valaki bűnt, az vétke arányában bűnhődik; ha ellenben a magas tisztségben lévők hibáztak, őket iszonyatosan megkínózzák, és méltatlan gyaláztatot kell elviselniük.

De senki sem bízik igazán bennük, akinek egy csöpp esze van. Mert ha valaki ennyi nagyravágyást tanúsít, az minden dicső tettet magának akar tulajdonítani, és kevésbé képes elviselni azt, ha más előljáró vagy hadvezér elismerésre méltó tettet hajtott végre, mint ha szerencsétlenség szakadt rá. Ezt mindenki megerősíti, akinek csak dolga volt vele.

Ha pedig mindez így van, akkor miért ragaszkodnak hozzá oly hűségesen már annyi idő óta? Azért, athéni férfiak, mert az ő sikere és lépten-nyomon megnyilvánuló szerencséje minderre fátylat borított. Mert a sikerek elegendők ahhoz, hogy az emberek bűneit elrejtsek és árnyékba vonják; de ha az ilyen ember véletlenül elcsúszik valamin, akkor mindez napfényre kerül. Így van ez olykor a testünkben is: míg jól érezzük magunkat, ügyet sem vetünk egyes tagjaink fogyatkozására; de amint rosszul vagyunk, minden előjön: akár repedés, akár fájdalom, vagy bármi egyéb, ha valamelyik szervünk nem teljesen egészséges; így áll a dolog a királyokkal és az összes fejedelemmel is: amíg a háborúban diadalmaskodnak, a rossz általában rejtve marad, ha pedig

elbuknak (s a jelenlegiek ahhoz hasonlítanak, amikor valaki erőnek erejével nagyobb terhet emel föl), minden rossz és minden nehézség nyilvánvalóvá válik.

Nos, akad talán olyan közületek, athéniak, aki látván Philipposz szerencsését, úgy véli, hogy félelmetes ő, és nem lehet egykönnyen legyőzni; a józan férfiak azonban előre is látnak. Mert valamennyi emberi megnyilvánulásban a szerencsének van a legnagyobb jelentősége, sőt teljesen az ő kezében van minden; egyáltalán nem kevésbé fordíthatja azonban a mi hasznunkra a dolgot, mint az övére. Elődeink sokkal régebben gyakorolták a hatalmat, mint nemcsak ez, hanem - hogy rövidre fogjam - bárki, aki valaha is uralkodott Makedóniában. Ők éppenséggel az athéniak adófizetői voltak; a mi városunk azonban még senki halandónak nem adózott. Ezért mi annyival inkább kiérdemeljük az istenek jóindulatát, amennyivel mindig istenfélőbben és igazságosabban jártunk el önála.

Hogy miért volt neki több haszna, mint nekünk, az előbbi háborúból? Azért, athéni férfiak, mert (a szemetekbe mondom) ő maga hadban áll, és elviseli a viszontagságokat, a veszélyeket, és nem fecsérli az időt, s az év egyetlen óráját se hagyja kárba veszni. Mi ellenben (így igaz) itt ülünk tétlenül, egyre csak késlekedve és határozatokat hozva, s a köztéren habozva arra várunk, mi újat mondanak. De mi lehet egyáltalán nagyobb újság annál, mint hogy ez a makedon megveti az athéniakat, és olyan leveleket merészel küldeni, mint az, amelyet kevéssel előbb hallottatok? Neki zsoldosok állnak rendelkezésére, s ezenkívül - istenemre! - neki dolgoznak egyes szónokaink, akik ajándékokat kaptak tőle, és nem átallják saját hazájukat csekélyke ellenszolgáltatásokért Philipposznak eladni. Mi meg arra sem vállalkozunk, hogy neki bajt okozzunk, se idegen katonát nem akarunk táplálni, se magunk katonáskodni nem merünk. Egyáltalán nem meglepő tehát, ha Philipposz az előbbi háborúból győztesként került ki. Sőt inkább az a meglepő, hogy mi, akik semmit sem hajtunk végre abból, amit a hadviselőknek végre kell hajtaniuk, azon töprengünk, hogy legyőzhetnénk őt, aki viszont semmit sem mulaszt el abból, amit meg kell tennie, hogy a kezdeményezést magához ragadhassa. Mindezt figyelembe véve, athéni férfiak, nézzetek alaposan magatokba; hogy azt mondjuk, békét akarunk, ő pedig máris háborút hirdetett, sőt valójában indított. Ezért se köz-, se magánerőinket nem szabad kímélnünk, hanem bárhol van rá szükség, a lehető legelszántabban keljünk hadra, s válasszunk jobb vezéret, mint korábban. Azt se gondolja senki közületek, hogy amiként az állam ügyei rosszabbra fordultak, úgy majd el is rendeződhetnek, és jobbra is

fordulhatnak. Korántse higgyétek, hogy ha éppúgy tétlenkedtek, mint eddig, majd mások fognak harcolni a ti érdeketekben, inkább azt vegyétek fontolóra, milyen szégyen ez, amikor atyáink oly sok szenvedést és veszélyt vállaltak a spártaiakkal vívott harcban. Ti pedig azt sem akarjátok bátran megoltalmazni, amit ők igazságos szerzeményként hagytak rátok.

De ugyancsak fontoljátok meg, hogy ez, aki Makedóniából tör ránk, oly szívesen teszi ki magát a veszélyeknek, hogy mivel hatalma növelése végett gyakran bocsátkozik harcba az ellenséggel, egész teste tele van sebekkel. Az athéniak pedig, akiknek ősi sajátossága, hogy senkinek se szolgálnak, háborúban mindenkit legyőznek, tehetetlenségük és korlátoltságuk következtében elődeik tetteivel éppúgy fölthagytak, mint a haza üdvének szolgálatával. Végül is, hogy hosszabbra ne nyújtsam, azt mondom, hogy mindannyiunknak föl kell készülnünk a háborúra; a többi görögöt pedig - nem annyira szavakkal, mint inkább tettekkel - a mi oldalunkra kell vonnunk. Mert minden beszéd ingatag, ha híjával van a tetteknek; és annál inkább, ha államunkról van szó, mivel úgy tűnik, a szólásban másoknál készségesebbek vagyunk.

10. Képzeljétek azt, hogy fociedzőként egy világverő válogatott kispadján ültök a világbajnoki döntő előtt. Készítsétek el, majd adjátok elő annak a lelkesítő beszédnek a szövegét, amit ebben a helyzetben az edző intézhetne a csapat játékosaihoz! Igyekeztek beszédetekben mind értelmi-logikai, mind érzelmi érvelést alkalmazni!

11. Képzeljétek bele magatokat a görög mitológia két ismert szereplőjének, Apollónnak és Hermésznek a szerepébe! (Ha nem emlékeztek pontosan, olvassatok utána a mitológiai szereplőknek!) Mindketten atyátok, Zeusz előtt álltok, amikor is Apollón bevádolja öccsét apjánál, hogy ellopta a teheneit és becsapta őt! Valaki bújjon Apollón bőrébe, mondja el a vádoló beszédet, másvalaki pedig legyen Hermész, és mondja el védőbeszédét maga mellett!

12. Olvassátok el Homérosz Iliásának lentebbi részletét! Foglaljátok össze a három meggyőzési kísérlet közötti különbségeket, a különböző érvelési technikákat! Melyiket miért tartjátok hatásosnak?

Követség Akhilleuszhoz

Így örködtek a trójaiak; de az argoszi népet
szörnyű Futás, a fagyos Riadásnak társa, gyötörte:
legderekabbjaikat gyöttrő gyász éle sebezte.
Mint amikor két szél száguld a vizek halas áráján,
Thrákia földje felől támad Zephürosz s Boreász is
hirtelen, és a sötét hullám föltornyosul egyben
és tömegestül hányja a partra a tengeri hínárt:
így tépődött most az akháj kebeleekben a lélek.

S Átreidész, akinek szívét nagy kínja sebezte,
járt föl-alá, harsány hiraóinak osztva parancsot,
szólítsák nevükön gyűlésbe a férfiakat mind,
nem hangos szóval; s a legelsők közt maga sürgött.
Ültek a gyűlésben búsan; s fölkelte Agamemnón,
sűrű könnyeket ontott, mint a sötétvizü forrás,
mely meredek szirtről zúdítja le éjszinü habját:
mélyen eképe sóhajtott, s mondta az argosziaknak:

"Híveim, argosziak fejedelmei és vezetői,
szörnyű nehéz vaksággal vert kötelékbe Kronión:
mert megígérte a rettentő, s a fejével is intett,
hogy haza jóbástyás Tróját földülva, hajózom;
s most csúnyán megcsalt, hazaküld Argoszba parancsa,
dicstelenül, miután már sok népet vesztettem.
Így tetszik bizonyára a szörnyüerős Kronidésznek,
néki, ki már sok városnak bontotta meg ormát,
s még ezután is bontja, hiszen legfőbb a hatalma.
Rajta tehát, ahogy én mondom, mind úgy cselekedjünk,
fürgé hajón szálljunk szeretett földjére hazánknak:
mert seregünk soha nem veszi már be a tágutu Tróját."

Ezt mondotta; s azok mind hosszan csöndbe merültek,
és csak bánkódtak némán az akháj ivadékok:
végül is így szólt harcban-erőshangú Diomédész:

"Esztelenül szóltál, Átreusz fia, ellene mondok,
mint jogos is, gyűlésben, uram; csöppet se neheztelj.

Harcierőm mind közt nekem ócsároltad először,
gyávának mondtál engem, viadalra silánynak:
s mindezt tudja az argosziak fiatalja-öregje.
Néked azonban a csalfa Kronosz fia egyet adott csak:
mert a jogarnak tiszteletét neked adta a nép közt,
bátorságot azonban nem, pedig épp ez a legtöbb.
Balgá, te, azt véled, hogy minden akháj ivadék oly
gyáva, olyan viadalra-silány, ahogyan te beszéled?
Hát ha a lelked olyan nagyon óhajt visszahajózni,
menj csak: nyitva az út, gályáid a víz közelében
állnak, ahány csak a büszke Mükénéből veled eljött:
itt marad addig a többi akháj hosszúhaju harcos,
míg Tróját föl nem dúljuk; de ha mégis akarnak,
fussanak ők is a gályákkal szeretett honi földre:
én s Szthenelosz küzdünk, mígcsak nem leljük e város
végét: mert isten vezetett bennünket idáig."

Így szólt; és az akháj sarjak mind ráivalogtak,
lóbetörő Diomédésznek bámulva beszédét.
Majd a lovag Nesztór kelt föl s szólt köztük eképen:

"Tüdeidész, nagy erőd van a harcban, s harcitanácsban
minden kortársad közül éppen a legderekabb vagy.
Senki sem ócsárol szavadért az akháj sokaságban,
meg sem cáfolhat: de azért még célba nem értél.
Bár fiatal létedre lehetnél gyermekeim közt
még a legifjabb is, mégis bölcsebb szavakat szólsz
minden akháj vezetőnél, mert úgy szólsz, ahogyan kell.
Én, aki nálad vénebbnek vallom magam, én majd
mindent elmondok végig, s nem fogja gyalázni
senki a szózatom itt, a vezérlő Átreidész sem.
Törzstelen és törvénytelen az, nincs tűzhelye annak,
belső háborunak ki örül, véres viadalnak.
Hallgassuk meg most a sötét éj hívogatását,
készítsünk vacsorát, és fekhelye mindenik örnek
légyen az ásott ároknál, kívül falainkon.
Ennyit mondok az ifjaknak; s azután, Agamemnón,

rajta, vezess mindnyájunkat, te vagy itt a legelső.
Laktassad lakomával a véneket: illik ez, így jó.
Telve a sátoraid borral, mit az argoszi bárkák
thrák földről hoznak tág tengeren erre naponta.
Készleted is van elég, sok népnek vagy te királya.
Gyűljenek egybe sokan, s hallgass majd arra, ki legjobb
harcitanácsot nyújt: nagyon is szükség van az összes
bölcsezü bajnok akhájra, hisz itt gyujt már a hajóknál
sűrűn az ellenség tüzeket; s ennek ki örülne?
Már ez az éj seregünknek vagy romlása, vagy üdve."

Szólt; s nagyon is hallgattak rá, tették a tanácsát.
Rontottak ki az órállók már fegyvereikkel,
szállt ki velük Nesztór fia, nép-pásztor Thraszümédész,
szállt Árész két sarja, Ialmenosz, Aszkalaphosszal,
és szállt Mérionész, s Aphareusz is Déipürosszal,
s szállt ki velük Kreión fia, fényes hős Lükomédész:
hét vezetője az öröknek, s száz-száz daliája
járt a nyomán mindnek, hosszú kelevézzel a kézben:
és hogy elértek a fal s árok közibé, lepihentek:
s ott ki-ki lángot lobbantott és megvacsorázott.

S Átreidész az akháj véneknél sűrű csapatját
vitte a sátra felé, s elibük gazdag lakomát tett:
s ők kirakott kész étkek után kezüket kivetették.
Majd miután elverték végül az éhet, a szomjat,
akkor az agg Nesztór kezdett a körükben először
szöni tanácsot, az ő szava volt azelőtt is a legjobb:
jóakarón szólalt meg köztük, ilyen szavakat szólt:

"Hírneves Átreidész, sereget-vezető Agamemnón,
véled végzem a szót s veled is kezdem, mivel oly nagy
nép ura vagy, s kormánypálcád Zeusz adta kezébe,
és neked adta a törvényt is, hogy a népet igazgasd:
szólni s a szót meghallani is legelőbb teneked kell,
s teljesedésre segíteni másét is, kit a lelke
hajt hasznos szózatra: te döntöd el azt, amit ő kezd.
Én bizony elmondom, mit látok a leghelyesebbnek.

Nem hiszem én, hogy más jobb tervet tud kieszelni gondolatomnál, mely megvolt rég, s most is olyan csak, attól kezdve, te Zeusz-sarj, hogy hajadon Briszéiszt feldühödött Akhileusz sátrából el-kiragadtad: nem kedvünkre bizony: hosszan lebeszéltelek akkor és hevesen, de te engedtéel nagydölyfű szivednek, és kit az istenek is tisztelnek, a legderekabb hőst megsértetted, ajándékát te bitorlod: azonban nézzük még most is, mint nyerjük vissza a szívét, nyájas ajándékokkal, mézes szép szavainkkal."

Válaszul így szólt most sereget-vezető Agamemnón:
"Kedves öreg, biz nem hazugul mondtad ki a vétkem: nem tagadom, hogy vak voltam: mert sűrű sereggel ér föl a férfi, akit szívében kedvel a nagy Zeusz; mint ahogy őt most megtisztelte, leverve a népünk. Most, hogy vétettem, hallgatva bal indulatomra, végtelenül sok ajándékkal békíteni vágyom: s híres ajándékom mindötök előtt nevezem meg, tűznelmálta triposzt hetet és tíz tiszta talentum színaranyat, húsz fényes tálát, ürge tizenkét díjnyertes paripát, mely a díjat lábbal aratja. Bíz nem lenne szegény az az ember, drága aranyban nem szükölködnék, aki bírná mindama díjat, melyet az én körmös lovaim lábukkal arattak. Válogatott hét nőt is adok, munkába-kiválót, kit, mikor épp ő elfoglalta a jófalu Leszboszt, én kiszemeltem, mert legszebb nők voltak a földön. Őket adom neki, köztük lesz, kit tőle oroztam, Brízeusz lánya: de még szent esküvel is kijelentem: nem léptem soha még ágyára, se nem keveredtem véle, miként egymással az asszony s férfiu szokta. Mindezek itt nyomban várnak rá: és ha utána isteneink Priamosz várát feldúlni megadják, akkor a gályáit jól rakja meg ércel-arannyal, majd ha a zsákmányt egymás közt szétosztjuk, akhájok. És húsz trójai nőt maga válasszon ki a várból,

argoszi szép Helenának utána a leggyönyörűbbet.
S majd, ha akháj Argosz gazdag mezejére elérünk,
vőm legyen ott: és úgy becsülöm meg, mint csak Oresztészt,
későn lett fiamat, ki a bőségben nevelődik.
Három lányom is él jól ácsolt házam ölében,
Khrüszothemisz meg Láodiké és Íphianassza:
hát, akit öközülk kíván, vigye el jegyajándék
nélkül Péleusznak házába: s adok hozományt is,
mint amilyen dúsát lányával senkisémmé eddig.
Hét gazdaglakosú várost adok én hozományul,
Kardamülét, Enopét, s mellettük a jófüvű Hírét,
isteni-szent Phérát, s Antheiát dús legelőkkkel,
és kies Aipeiát, s fűrtermő Pédaszosz alját:
mind tengerparton fekszik, közel ősi Püloszhoz:
mindben sokjuhu és sokbarmú emberek élnek,
s gazdag ajándékkal, mint istent, tisztelik őt majd,
és kormánypálcája alatt ragyogóan adóznak.
Én mindezt neki szánom, csak tegye félre haragját.
Béküljön; Hádész nem hajlik, nem szelidül csak,
nincs is az embernek gyűlöltebb istene nála;
engedjen nekem úgy, ahogy őt hatalomban előzőm,
s nála idősebbnek vallom magamat dicsekedve."

Válaszul így szólt erre Gerénia bajnoka Nesztór:
"Hírneves Átreidész, sereget-vezető Agamemnón,
nem hitvány adományt kínálsz fel az úr Akhileusznak.
Rajta, menesszünk választottakat, ők sietősen
menjenek el sátrához a Péleidész Akhileusznak.
Sőt, őket magam én szemelem ki, tegyék a tanácsom.
Zeusz-kedvelt Phoinix legyen első, járjon az élen,
és azután roppant Aiász meg a fényes Odüsszeusz;
s Eurübatész s Hodiosz hiradó kísérje el őket.
Hozzatok öblítő vizet, és legyen áhitatos csend,
hadd kérleljük imával Zeuszt, tán megkönyörül még."

Így szólt; és mindjüknek tetsző volt a beszéde.
Hírnökök öblítő vizet öntöttek kezeikre,

minden borkeverőt peremig töltöttek az ifjak
s osztották az italt, áldozva előbb a pohárból.
És miután áldoztak s ittak, amennyit akartak,
akkor az Átreidész sátrából fölkerelkedtek.
S még a lovag Nesztór sok mindent mond vala nékik,
mindre kacsintva külön, de kivált Odüszeuszra: hogyan kell
meghajlítaniok szándékát hős Akhileusznak.
Mentek előre a sokzsivajú tenger vize mellett
s földövező Földrázóhoz hosszan könyörögtek,
hogy könnyen győzzék meg nagy lelkét Akhileusznek.
Sátraihoz s bárkáihoz értek a mürmidonoknak:
ott letek: lelkét csengő lanttal vidította,
szép díszes lanttal, melynek húrlába ezüst volt:
Éetión várát feldúlva szerezte magának:
épp ezzel mulatott, hősöknek zengte a hírét.
Patroklosz pedig egymaga ült szemben vele, némán,
várva, hogy Aiakidész mikor ér végére a dalnak.
Ők meg előléptek ketten, vezetett nagy Odüszeusz:
és odaálltak elé: Akhileusz ámulva fölugrott,
lantostul, s amin ült, tüstént odahagyta a széket.
S látva a férfiakat, fölkelte Patroklosz is éppígy;
s mondta, köszöntve reájuk, a fürgefutásu Akhilleusz:

"Üdv, szivesen látlak; nagy volt a hiányotok úgyis,
mert bár forr haragom, szeretettek vagytok előttem."

Őket e szókkal beljebb vitte a fényes Akhilleusz;
s székre leültetvén s bíbor szőnyegre azonnal,
Patrokloszt, aki ott állt, így bízta szavával:

"Rajta, Menoitidész, állítsd föl nagy keverőnket,
tisztább bort elegyíts, poharat tégy mindjük elébe:
mert sátramban a legkedveltebb férfiak ülnek."

Szólt; mire Patroklosz megtette barátja parancsát.
Nagy húsos-deszkát helyezett el a tűz sugarában,
háthúst tett oda, bárányét s a kövér kecskéét,
és vele hízlalt disznónak háj-fedte gerincét.

Automedón tartotta, s Akhilleusz fõlszeletelte:
jól szétszelte a húst, azután fõlhúzta a nyársra;
s nagy tüzet élesztett Patroklosz, az isteni férfi.
Majd, hogy a tüz elaludt, s elsorvadt végig a lángja,
már parazsat dombolt, nyársát fõlibé feszítette:
s isteni sóval hintve, magasba emelte a villán.
Majd, miután megsült, osztó-asztalra vetette,
s Patroklosz kenyeret hordott s osztotta ki nekik
szép kosarakból; húst maga osztott köztük Akhilleusz.
S õ maga szemközt ült le az isteni hõs Odüsszeusszal,
szembelevõ falnál; s Patrokloszt kérte, a társát,
áldozzon: s az a hús elejét lángokra vetette.
S õk kirakott kész étkek után kezüket kivetették.
Majd miután elverték végül az éhet, a szomjat,
Aiász intett Phoinixnak: meglátta Odüsszeusz,
egy poharat színig töltött s Akhilleuszra köszöntött:

"Üdv, Akhilleusz! Nincs hójával lakomának a lelkünk
sem hadisátra ölen Agamemnón Átreidésznek,
sem pedig itt nálad: van elõttünk sok remek étel,
hogy megegyük: de bizony nem az étkek gondja gyötör most:
inkább szörnyű baj, Zeusz-táplált; arra figyelve
félünk: kétségben, vajjon sok jópadu gályánk
megmarad-é vagy sem, ha te fegyvert harcra nem öltesz.
Mert hisz a gályáknak s falnak közelébe tanyáznak
már a kevély trószok s nagyhírű megsegítõik,
táborszerte lobog tüzük, és már nem lehet õket
- mondják - fékezniük, nekiesnek a barna hajóknak.
Zeusz Kronidész kedvezve nekik mutogat jeleket s úgy
villámlik: Hektór, erejétõl elkapatottan
rémesen õrjöng, és Zeuszban bizakodva sem istent,
sem pedig embert nem retteg: megszállta a harc-düh.
És könyörög, mennél hamarabb tűnjék fõl a hajnal:
mert fenyeget, hogy a bárkáink orrát lehasítja,
és elemésztí gonosz tüzzel mindet: s az akhajt mind
ott kaszabolja halomra, ha elkábulnak a füstben.
S attól fél a szivem szörnyen: nehogy isteneink még

végbevigyék a szavát, és elsorvasszon a végzet
lónevelő Argosztól távol, a trójai földön.
Kelj hát föl, ha akarnád, későn bár, az akhájok
gyötrődő fiait megmenteni trósz hadizajtól.
Mebánod magad is majd; ám írját sose tudjuk
lelni a már megesett rossznak: sokkal hamarabb kell
meggondolnod, a bús naptól mint mentsd meg a népet.
Kedvesem, édesapád Péleusz, hogy a phthiai földről
elküldött Agamemnónhoz, neked aznap ekép szólt:
»Gyermekeim, ad majd harcierőt Héré meg Athéné
néked, hogyha akarja: te meg nagylelkű szivednek
légy ura kebledben: jobb mindig a szép egyetértés:
hát a garázda viszályt hagyd el, hogy az argosziaknak
annál jobban tiszteljen majd ifja-öregje.«
Ezt mondotta az agg, s te feledted: mégis, akár most,
hagyd el a szívrágó haragot: s ad majd Agamemnón
méltó szép adományt néked, ha elállsz a haragtól.
És ha kívánod, csak hallgass meg, fősorolom mind,
mennyit ígért sátrában néked a hős Agamemnón:
tűznelmálta triposzt hetet és tíz tiszta talentum
színaranyat, húsz fényes tálat, fúrge tizenkét
díjnyertes paripát, mely a díjat lábbal aratja.
Bíz nem lenne szegény az az ember, drága aranyban
nem szűkölködnék, aki bírná mindama díjat,
melyet az ő paripái futó lábukkal arattak.
Ad hét leszboszi nőt is még, munkába-kiválót,
kit kiszemelt, mikor elfoglaltad a jófalu Leszboszt,
mert minden nő közt legszebbek voltak a földön.
Mind neked adja, közöttük lesz, kit tőled elorzott,
Bríszeusz lánya; s erős szent esküvel esküszik arra,
nem lépett soha még ágyára, nem is közösült még
véle, miként egymással, uram, nő s férfiu szokta.
Mindezek itt nyomban várnak rád: és ha utána
isteneink Priamosz várát feldúlni megadják,
akkor a gályáid rakd meg jól rézzel-arannyal,
majd ha a zsákmányt egymás közt szétosztjuk, akhájok.
És válassz ki magadnak még húsz trójai asszonyt,

argoszi szép Helenának utána a leggyönyörűbbet.
S majd ha akháj Argosz gazdag mezejére elérünk,
légy veje néki: aként becsül ott meg, mint csak Oresztészt,
két, későn született sarját, bőségbe nevel föl.
Három lánya is él jól ácsolt háza ölében,
Khrüszothemisz meg Láodiké és Íphianassza:
hát, akit öközülük kívánsz, vidd el jegyajándék
nélkül Péleusznak házába: s olyan hozományt ad,
mint amilyen dúsát lányával senki sem eddig.
Hét gazdaglakosú várost ad néked a lánnyal,
Kardamülét, Enopét s mellettük a jófüvű Hírét,
isteni szent Phérát s Antheiát dús legelőkkal,
és kies Aipeiát, s fűrtermő Pédaszosz alját:
mind tengerparton fekszik, közel ősi Püloszhoz:
mindben sokjuhu és sokbarmú emberek élnek,
s mint istent tisztelnek téged, bő adománnyal,
és jogarodnak alatta neked ragyogóan adóznak:
hát ezt adja neked, csak hagyj föl már a haraggal.
És ha az Átreidész s adománya is ennyire gyűlöl
szívednek, könyörülj legalább meg a többi akhájon,
táborszerte ki gyötrődik, s ki akárcsak egy istent,
tisztel majd téged: nagy lenne közöttük a híred.
Hektórt ölhetnéd meg, mert nagyon is közel ért már
pusztító dühvel, és azt mondja, hogy egy danaosz sem
ér vele föl, közülük, kiket eddig hoztak a bárkák."

Erre a gyors lábú Akhileusz neki válaszul így szólt:
"Isteni sarj, Láertiadész, leleményes Odüsszeusz,
kell, hogy a szót nyíltan megmondjam, vissza se fogjam,
úgy, ahogy én érzem, s ahogyan hiszem is, hogy igaz lesz,
hogy sose turbékoljatok itt nekem innen-amonnan.
Gyűlöletes nékem Hádész kapujával egyenlőn,
az, ki szívében mást rejt, s ismét más van a nyelvén.
Hát kijelentem most, mit látok a leghelyesebbnek:
azt hiszem én, hogy nem győz meg sem az Átreidész már,
s más danaosz sem, mert köszönet nem volt soha abban,
hogy küzködtem az ellenséggel örök-szakadatlan.

Mert egyet kap a veszteg ülő s aki nagy hevesen küzd;
és ugyanúgy becsülik meg a bátrát, mint a silányt.
És ugyanúgy meghal, ki sokat vív, mint aki lusta.
Mit használt nekem oly sok kint eltúrni szivemben,
míg lelkem folyton vésznek tettem ki a hadban?
Mint a madár viszi tollatlan kicsinyeknek az étket,
hogya elér valamit, viszi nékik, s ő maga koplal:
így töltöttem el én álomtalan éjeket egyre,
míg véres napokat vívtam végig verekedve,
víva vitézekkel, feleségeikért a csatában.
Kétszer hat várost dúltam fel a fürge hajókkal
termő Trója terén s tizenegy várost gyalog eddig:
sok gyönyörű holmit hordtam haza mindegyikükből,
hoztam s átadogattam mindet az Átreidésznek:
ő meg a fürge hajónál várt, átvette a zsákmányt,
szétosztott keveset, s a javát ottfogta magának.
Osztott ő adományt a királyoknak s kitünőknek,
ott van mind: egyedül csak tőlem orozta el újra:
lelkemnek kedves nőmet maga bírja, no hisz csak
vígadjon, vele hálva. De mit kell akkor a trósszal
vívni nekünk? mért gyűjtött egybe ilyen hadinépét
Átreidész, nem a szépfürtű Helené ügye végett?
Tán csak az Átreidák szeretik feleségüket és más
földi halandó nem? De hiszen, ki derék meg eszes, mind
kedveli ám a magáét s gondol véle: miként én
őt szívből szeretem, bár harcon nyerte a dárdám.
Most miután elorozta a zsákmányom, s becsapott már,
meg se kísértsen, mindent jól tudok, úgyse vehet rá.
Törje fejét Odüszesz, teveled meg a többi királlyal,
hogy mint védje a gályákat gyilkostüzü lángtól.
Már igazán sok mindent mívelt nélkülem eddig,
épített falat, és ásott árkot körülötte,
széleset és mélyet, s vert már fenekére karókat:
csakhogy még így sem tarthatja a férfölő vad
Hektórt távol. Amíg a hadak közt én verekedtem,
még sose mert Hektór a falaktól messze csatázni,
csak Szkaiai kapujáig tört ki előre s a bükkig.

Ott megvárt egyszer, de alig menekült haragomtól.
Most, hogy a fényes Hektórral nincs küzdeni kedvem,
áldozom én holnap Zeusznak meg az égilakóknak,
és a hajóim jól megrakva, a vízre kisiklok,
s láthatod is, ha kívánod, s épp van gondod ilyenre,
hajnalban hallal-teli Hellészpontoszon úszni
bárkáim s bennük buzgón evező daliákat:
és ha a nagynevű Földrázó is kedvez az úton,
harmadnapra a sűrű-rögű Phthiába elérek.
Van sok mindenem, ott hagytam, mikor erre vetődtem;
és hozzá viszek én aranyat, vörösesez retet innen,
szépövű asszonyokat szintén meg szürke vasércet,
mit mind itt nyertem. De jutalmul amit nekem osztott,
ő maga vette el újra kevélyen, az úr Agamemnón
Átreidész. Minden szavamat csak mondd neki így el,
nyíltan: hadd legyen őrá mérges a többi akháj is,
hogyha szeretne becsapni talán közülük valakit még
ő, a szemérmertlenség-köntösű; merni se merjen
- bár kutya-szemtelen ő - a szemembe tekinteni többé:
én bíz nem segitem se tanáccsal, sem kezeimmel.
Egyszer már becsapott, megsértett: másszor ugyan nem
szed már rá, legyen ennyi elég neki: szép nyugalomban
pusztuljon: hisz eszét immár elvette a bölcs Zeusz.
Egy hajszálnyira sem becsülöm, s adománya utálat.
Még ha akár tízszer vagy hússzor olyan sokat adna,
mint ami birtoka van, s máshonnan toldana hozzá:
Orkhomenosz minden kincsét, s az egyiptomi Thébai
kincseit, ámbár ott legtöbb van a házak ölében,
s száz kapujának mindegyikén kétszáz lovasember
fér át, mind egyszerre lovakkal meg szekerekkel;
s még ha olyan sokat adna, ahány a főveny meg a porszem,
Átreidész, még akkor sem győzné meg a lelkem,
mígcsak e bántalomért meg nem bűnhődik egészen.
S nem veszem el lányát Agamemnón Átreidésznek:
szépségben vetekedjék bár arany Aphroditével,
és legyen oly dolgos, valamint a bagolyszemű Pallasz,
akkor sem veszem el: válasszon mást a seregből,

illőbbet hozzá, aki énnálam fejedelmibb.
Nékem meg, ha segítenek isteneink, s hazaérek,
otthon majd azután asszonyt Péleusz maga választ.
Van sok akháj nő Hellász-szerte s Phthia ölében,
lányai főbbeknek, kik védik a városukat mind:
azt teszem ott kedves feleségemmé, aki tetszik:
bátor lelkem amúgy is már rég ösztönöz engem,
hogy vegyek ott illő hitvest, megkért feleséget,
és mit az agg Péleusz szerzett, élvezzem a kincset.
Mert sosem érhet föl lelkemmel mindama kincs sem,
melyről mondták, hogy van a jófalu trójai várban
békében, mielőtt az akhajok sarjai jöttek;
s még az sem, melyet nyilazó nagy Phoibosz Apollón
kőküszöbével zár, sziklás Püthónak ölében.
Mert zsákmányolhatsz tulkot, hízotthasú birkát,
szerzel sárga lovat, meg háromlábú edényt is:
vissza azonban már sohasem zsákmánylod a lelked,
sem nem vásárlod, ha kiszállt a fogak rekeszéből.
Édesanyám, az ezüzlábú Thetisz, isteni asszony,
mondta, hogy engem kettős végzete vár a halálnak.
Hogyha a trójai vár körül itt maradok verekedve,
elvész visszautam, de sosem hervadhat a hírem:
ámde ha megtérek szeretett földjére hazámnak,
elvész nagy hírem, hanem éltem hosszúra nyúlik,
és gyorsan nem is ér el végzete már a halálnak.
Sőt, hiszen adnám én e tanácsot a többinek éppígy,
visszahajózni! mivel végét már nem lelitek meg
nagyfalu Trójának: nagyon is terjeszti fölbe
dörgő Zeusz a kezét, s bizakodnak benne a népek.
Hát induljatok, és az akhajok főbbjeinek csak
mondjátok ki a hírt - ez a tisztos tisztetek ügyis,
hogy valamely jobb gondolatot gondoljanak ennél,
mely megmentse hajóikat és az akháj hadinépet
görbe hajóiknál: mert ez nem visz vala célhoz,
mit kieszeltek most, mivel én még egyre haragszom.
Phoinix jobb ha marad, s nálunk pihen itt le az éjjel,

hogy velem együtt térjen a drága hazába hajómon
holnap, már ha akar: hisz nem viszem őt el erővel."

Így szólt; s erre azok mind hosszan csöndbe merültek,
bámulták a szavát, mert megmondotta keményen.
Végre a vén Phoinix, a lovag, szólalt meg eképen,
könnyre fakadva, hisz aggódott az akháji hajókért:

"Már ha szived hazatérést forgat, fényes Akhilleusz,
s fürge hajóinktól csöppet sem vágyol elűzni
pusztító tüzeket, minthogy lekedbe harag hullt:
hogyan tudnék, édes fiam, akkor hátramaradni
nélküled? Agg Péleusz teveled küldött el utamra,
aznap, hogy Phthiából téged az Átreidészhoz
küldött, még gyereket, ki nem ért a közös viadalhoz,
sem szónokláshoz, mely a férfit hírre segíti:
éppen ezért küldött, legyek én, aki mindre kioktat,
szónak szónoka légy és végbevivője a tettnek.
Így azután, édes fiam, én tőled nem akarnék
hátramaradni, de még úgy sem, ha az isten ígérné,
hogyan viruló fiatalra tesz, ráncsom kisimítja:
mint voltam, mikor elhagytam szépasszonyu Hellászt,
hogyan ne civődjem apámmal, Amüntór Ormenidésszal:
mert ő feldühödött énrám egy széphaju lányért,
kit szeretett, s közben feleségét semmibe vette,
édesanyámat; anyám folyton kért, térdem ölelve,
háljam el azt a leányt, hogy majd megutálja az aggot:
megtettem, hallgatva reá. Sejtette apám ezt
rögtön, s szörnyű Erinüszeket kért sűrű imával,
hogyan tőlem született fiusarj sose üljön a térdén.
Átkos imáit meg célhoz segítette az isten,
Zeusza a földmélynek s riadalmas Perszephoneia.
Én ugyan őt le akartam döfni ezért hegyes ércel,
csak hogy egy égilakó haragom szüntette, szivembe
vetve a nép hangját, a tömegnek sűrű szidalmát,
még apagyilkosnak ne nevezzen a széles Akháia.
Ám rekeszizomban lelkem csöppet sem akart már

mérges apámnak termeiben ténfergeni többé.
Sógorok és környékbeli jó rokonok könyörögve
kértek bár hosszan, s úgy tartóztattak a házban:
sok hájas juhok és csavaroszarvú remek ökröt
váltak, igen sok sertés is hájban-virulóan
pörköltetni feszült Héphaisztosz lángja fölébe;
és az öregnek edényei sűrűn ürültek a bortól.
Hosszu kilenc éjet töltöttek aludva köröttem:
őrt álltak, felváltva, s a tűz egyszer sem aludt ki,
egy a körülkerített udvarnak előtere alján,
másik a tornácon, hálóterem ajtaja mellett.
Ám azután, hogy már tizedik sűrű éjszaka szállt rám,
akkor az alvóház jól zárt kapuját kiszakítva
áttörtem, s könnyen kiugortam a ház kerítésén,
őr meg nem látott, se fiúk, sem a szolgálányok.
Messzefutottam utána, bejárva a tágterű Hellászt,
végre rögzös Phthiát, juhok anyját értem el és ott
nagy Péleuszt, a királyt: az meg szívesen befogadva,
úgy szeretett, ahogyan későn született fiasarjat,
egyetlen sarjat, kincsek közt dús apa kedvel;
gazdaggá is tett, nagy népet adott nekem, így hát
Phthia határában lettem dolopok fejedelme.
S én voltam naggyá nevelőd, istennagy Akhilleusz,
szívemből kedvelve, hiszen mással nem akartál
sem lakomába sietni, sem enni a termed ölében,
míg nem emeltelek én térdemre, etetve előre
elvágott hússal, s oda nem nyujtottam a bort is.
Mellemen is mily gyakran eláztattad te az inget,
gyermeki módra a bort szájadból visszakucogva.
Így sokat eltúrtem, sokszor fáradtam is érted,
meggondolva, hogy úgysem adott gyereket nekem isten,
téged tettelek, isteni hős Akhileusz, a fiammá,
bútól és bajtól hogy majd te legyél, aki megvéd.
Hát, Akhileusz, fêkezd nagy lelked: mert sosem illik,
ádáz szív hozzád: hisz hajlanak isteneink is,
bár több tiszteletük van, több erejük meg erényük.
S őket is áldozatokkal, szép fogadalmas imákkal,

és boritallal s illattal meg tudja az ember
engesztelni esengve, ha vétett és ha hibázott.
Vannak Imádságok, kik a nagy Zeusz lányai, sánták,
rácós a képük, a pillantásuk tétova kancsal:
járnak a Vétek után, gonddal, lépése nyomában.
Mert ez erős és jólábú: s így mindegyiküknél
jóval előbbre szalad, legelől jár széles e földön,
s árt a halandóknak: s orvoslani, ők a nyomában.
Így aki tiszteli Zeusz közelítő lányait, annak
hasznót hajtanak ők, meghallgatják a könyörgést:
és vonakodva ki szól sértő szót s elveti őket,
kéri azonnal Zeusz Kronidészhoz eredve, hogy addig
űzze a vétke amazt, míg fájón nem lakol érte.
Hát, Akhileusz, te is adj Zeusz lányainak követőül
tiszteletet, mely sok hősnek hajlítja a szívét.
Mert ha ajándékot nem hozna az Átreidész most,
s még többet nem ígérne, de még makacsul haragudnék,
én sem buzdítanálak, hogy vesd messze a mérget,
s oltalmazd az akháj, noha szörnyen rászorul erre:
csak hogy azonnal ilyen sokat ad s ezutánra is ígér,
és téged kérlelni a legderekből daliákat
küldte, kiválasztván az akháj népből, akiket te
legjobban kedvelsz: te ezek szavait sose vesd meg,
sem jöttét: eddig nem volt vétek haragudnod.
Mert hiszen éppígy hallottuk hírét ama régvolt
hősöknek, ha heves harag ért szívükhöz, azért még
lelkük ajándékokra hajolt, kérésre kibékült.
Még az eszemben van, noha nem most, régen esett meg,
egy eset; ezt, csupa hű társ közt hadd mondok el itten.
Harcban-erős aitólok s kúrészok verekedtek
városaért Kalüdónnak, s egymást ott kaszabolták:
védeni vágytak az aitólok Kalüdónt, ama kedvest,
gyujtani vágytak a kúrészok lángjával Arésznek.
Fő oka volt az aranytrónú magas Artemisz ennek,
megharagudva, amért Oineusz neki nem mutatott be
termés-áldozatot: más isten mind lakomázott
s ő csak a nagy Zeusz lányának nem adott hekatombát,

gondatlan volt, vagy feledő: lelkébe zavar hullt.
Megharagudva a nyílszerető lány, Zeusz ivadéka,
nyomba fehérfogu vaddisznót küldött a vidékre,
s ez sok rosszat tett, Oineusz földjére berontott,
és a sudár fa előtte ledőlt tömegestül a földre,
mind gyökerestül, s mind odalettek az almavirágok.
Oineusznak fia ölte meg ezt végül, Meleagrosz,
sok városból gyűjtve vadászó férfiakat rá
és ebeket; kevesekkel a kant nem tudta legyűrni,
akkora volt, sokakat küldött bús máglya tüzére.
Ám keltett körülötte zsvivagást, vad hadilármát,
borzas bőréért, s a fejéért annak a kannak,
hősszívü aitólok s kúrészok közt a nagy úrnő.
Míg részt vett a csatákban Arész-kedvelt Meleagrosz,
addig a kúrészok szenvedtek, s kívül a bástyán,
bármilyen sokan voltak, lábuk megvetni se tudták.
Ám miután Meleagroszt már megszállta a mérég,
mely bölcseknek is olykor megduzzasztja a szívét,
anyja, a jó Althaiá iránt gyúlt benne a mérég -
hitvese, szép Kleopatré mellé dőlt le, ki lánya
Euénosz lányának volt, ama karcsubokájú
Marpésszának, s Ídésznek, ki a földi halandók
közt legerősebb volt akkor s széplábu szerelmét
Phoibosz Apollón ellen is oltalmazta nyilával.
Termük ölében e lányt hős apja meg anyja, az úrnő,
akkoron Alküoné néven hívták, mivel anyja
sírt, szomorú sikolyát hallatva a vízi sirálynak,
messzeható Phoibosz mikor őt elorozta magának.
Őmellette hevert Meleagrosz, s marta a mérég,
átka miatt anyjának megharagudva, ki sűrűn
kérte, megölt testvére miatt szomorúan az istent:
sűrűn verte kezével a tápláló anyaföldet,
hívta nagyon Hádészt s riadalmas Perszephoneiát,
- térdre omolva csak ült, kebelét áztatta a könnye -
hogy fia haljon meg: s ezt meghallotta a Mélyben
éji-ködökben-kóborló vadszívü Erinüsz.
Kél riadó hadizaj, dobogás a kapuk közelében,

tornyot törnek a kúrészok, s őt kéri az aitól
vének, válogatott papokat küldvén követekként,
hogy jöjjön ki, segítsen, ígérnek dús adományt is:
merre kies Kalüdón szántója a legtelevényebb,
ott gyönyörű ligetet válasszon majd ki magának,
ötvenholdasat ő, mely szőlő lenne felében,
más fele meg szántásra való bevetetlen ugar még.
Hosszan esengett néki szavakkal az agg lovag Oineusz,
föllépvén küszöbére magas hálóteremének,
rázta az elreteszelt ajtót, könyörögve fiának;
hosszan esengtek még nővérei, s anyja, az úrnő:
s ő makacsabb lett csak; majd hosszan esengtek a társak,
mind közt legjobban szeretett sok drága barátja;
s még így sem győzhették meg kebelében a lelket,
mígnem az alvóház már döngött sűrűn, a tornyot
kúrészok mászták meg, a várost lángba borítva.
Most azután Meleagroszt szépövü hitvese kérte,
sírva könyörgött, elmondott minden nyomorú bajt,
mely azokat mind éri, akiknek városa elvész:
férfiak elhullnak, házak mind lángba borulnak;
és idegen nép hajtja a gyermekeket meg a nőket.
Hallva e rémséget, fölgerjedt benne a lélek:
s indult, szép sugaras vértjét testére felöltve.
Így a halál napját tovaűzte az aitóloktól,
engedvén lelkének: azonban dús adományuk
már nem kapta meg ő: a veszélyt így űzte el ingyen.
Hát nekem így te ne gondolkodj, ilyen útra ne vonjon
téged a daimón, kedvesem: az rosszabb, ha az égő
gályákat véded: most jöjj el, szép adományért:
s mint valamely istent, tisztelnék majd az akhájok.
Míg ha ajándék nélkül szállsz végül viadalba,
nem lesz ekkora tiszteleted, noha győzol a harcban."

Erre a gyorslábú Akhileusz neki válaszul így szólt:
"Zeusz-táplált öreg édesapám, Phoinx, sose kérem
tőlük a tiszteletet: megtisztelt engem eléggé
Zeusz végzése, s a görbe hajóknál tartani is fog,

míg mellem lehel és kedves térdem tud emelni.
Mást mondok neked én, te pedig vesd jól a szivedbe:
lelkem meg ne zavard panaszokkal meg zokogással
Átreidész hősnek kedvezve: bizony sohasem kell
őt kedvelned, mert szerető szívem megutál még.
Szebb, ha te azt, aki engem sért, sérted velem együtt.
Vélem uralkodj, vedd a felét te a tiszteletemnek.
Ők visznek neki hírt, te maradj itt s térj nyugalomra
jó puha ágyon: s meggondoljuk, amint jön a hajnal,
visszahajózzunk-é a hazánkba, vagy itt maradunk még."

Szólt, s Patroklosznak némán intett a szemével,
vessen Phoixinnak nyoszolyát, hogy a többi követnek
jusson eszébe az elmenetel hamar. Ekkor eképen
szólt szót köztük az isteni hős, Telamón fia, Aiász:

"Isteni sarj, Láertiadész, leleményes Odüsszeusz,
menjünk; úgy látom, végét sosem érzük a szónak,
hogyha ez úton járunk; ám Akhileusz üzenetjét,
még ha ilyen rossz is, gyorsan kell tudtukul adnunk,
mert ők ott ülnek s várnak ránk; csakhogy Akhilleusz
ádáz és dölyfös vad lelket hord kebelében,
és a barátságunk, gonoszul, fel sem veszi, mellyel
őt a hajók mellett másoknál többre becsültük:
irgalmatlan! más, ha megölték bár a fivérét,
vagy ha fiát, vérdíját mégis fölveszi annak:
és az ölő ott él azután is, mert lefizette,
néki pedig szive és haragos hős lelke megenyhül
vérdíj vételekor; de neked kebeledbe kegyetlen,
vad szívet adtak az istenek és mindezt csak egyetlen
lányért: hisz hét válogatottat adunk ma helyette,
s még sok mást is e kívül. Lágýítsd már meg a lelked:
tiszteld tenlakodat: fedeled fogad, íme, be minket
most az akháj sokaságból, s vágyunk, hogy teelötted
legszeretettebbek mi legyünk mind közt a leginkább."

Erre a gyorslábú Akhileusz neki válaszul így szólt:
"Isteni sarj, Aiász, Telamón fia, nép fejedelme,

lelkem lelke szerint szóltál, úgy látom, egészen:
ám a szivem méregtől duzzad, hogyha eszembe
jut, ki az argosziak közt engem aként legyalázzott,
Átreidész, mint egy jövevényt, kit semmibe vesznek.
Hát csak eredjetek, és mondjátok a hírt ki azonnal:
addig ugyan nem lesz gondom véres viadalra,
míg harcosszívű Priamosz ragyogó fia, Hektór,
nem tör a sátrunkhoz, bárkánkhoz, a mürmidonokhoz,
argoszi hőst gyilkolva, hajókat füstbe borítva.
Ámde az én sátramnál és éjszínü hajómnál
Hektór, bármi heves, hiszem én, hogy fölhagy a harccal."

Így szólt; s ők kettősfülű kelyheiket fölemelték,
áldoztak, s indultak vissza: elől nagy Odüsszeusz.
Patroklosz meg szólt, hogy a társak s szolgáléányok
Phoinixnak mielőbb vessék meg a jó puha ágyat.
Ágyat azok, mint szólt a parancs, vetekedve vetettek,
párnát és bundát, meg a vásznak könnyü virágát:
ott az öreg lefeküdt, s így várta az isteni Hajnalt.
Míg Akhileusz bent hált jól ácsolt sátra zugában:
s mellé dőlt le a nő, kit Leszboszból vezetett el
egykor, Phorbász lánya, a széparcú Diomédé.
Patroklosz vele szemben dőlt le, s az oldala mellé
szépövé Íphisz, kit neki osztott fényes Akhilleusz
elfoglalva Enüeusz várát, nagy hegyi Szküroszt.

Közben azok meg az Átreidész sátrába jutottak,
s ott az akhájok arany kelyhük fölemelve fogadták
őket, kérdve emelkedtek föl eminnen-amonnan;
s elsőként kérdezte seregvezető Agamemnón:

"Rajta, dicső Odüsszeusz, te akhájok nagynevű dísze,
mondd meg, a bárkáktól akar-é vad lángot elűzni,
vagy nemet intett, s büszke szívét még méreg emészti?"
Erre eképen szólt a sokattűrt fényes Odüsszeusz:
"Hírneves Átreidész, sereget-vezető Agamemnón,
ő nem akarja haragját oltani, sőt a haragja
még nő: nem kellesz neki sem te, se tőled ajándék.

Azt mondotta, magad gondold meg az argosziak közt,
mint mentsed meg a bárkákat s az akháj hadinépet:
s ő maga így fenyeget, hogy amint fölfénylik a hajnal,
kétsoru, jópadu bárkáit mind vízre taszítja.
És még másokat is rá fog, mondotta, beszélni,
visszamenésre, mivel végét már nem lelitek meg
nagyfalu Trójának: nagyon is terjeszti fölébe
dörgő Zeusz a kezét, s bizakodnak benne a népek.
Így szólt: megmondhatják még ezek is, követőim,
Aiász és ez a két hirádo, két bölcseszü bajnok.
S ott lefeküdt az öreg Phoinix: ő kérte, Akhilleusz,
hogy vele együtt térjen a drága hazába hajóján
holnap, már ha akar: mert nem viszi őt el erővel."

Így szólt; s erre azok mind hosszan csöndbe merültek,
bámulták a szavát, mert megmondotta keményen.
Hosszan bánkódtak némán az akháj ivadékok:
végül is így szólt harcban-erőshangú Diomédész:

"Hírneves Átreidész, sereget-vezető Agamemnón,
kár volt kérned a tisztanevű hős Péleidészt ily
számtalanul sok ajándékkal, hisz gögös amúgy is,
most azután dölyfét méginkább nagyranövelted.
Hát ne törődjünk már övéle: marad vagy elindul;
fog majd ő hadakozni amúgy is, hogyha a lelke
ráviszi keblében, s isten buzdítja a harcra.
Rajta azonban, amint mondom, mind úgy cselekedjünk:
menjete el lepihenni, derék szivetek fölüdítve
étekkel, borral, mely bátorságot, erőt ad;
s rózsás ujjjaival miután fölfénylik a Hajnal,
rögtön a gályáknál gyalogot gyűjts össze, lovast is
serkents, és a csatában az elsők közt hadakozzál."

Így szólt ő; s a szavát a királyok mind helyeselték,
lóbetörő Diomédésznek bámulva beszédét.
Bort loccsantva siettek mind sátruknak ölébe,
végül, az álom ajándékát átvenni, ledőltek.

13. Olvassátok el Szophoklész Antigoné című tragédiájából Antigoné és Kreón párbeszédét! Milyen érvelési technikákat alkalmaznak a megszólalók?

Szophoklész: Antigoné

Részlet

Fordította: Trencsényi-Waldapfel Imre

Kreón

(Antigonéhez) S te állsz csak itt fejed lehajtva szólj te már,
Elvállalod, hogy megtetted, vagy cáfolod?

Antigoné

Elvállalom s tagadni nem fogom soha.

Kreón

(az őrhöz) Hordd el magad, mehetsz, amerre épp akarsz,
Te már a súlyos vád alól felmentve vagy.

Az őr távozik. - Antigonéhez

De szólj te, csak beszédedet rövidre fogd:
Tudtad, hogy ezt megtenni megtiltottam én?

Antigoné

Tudtam, hiszen hirdették úton-útfelen.

Kreón

S mégis törvényemet meg merted szegni te?

Antigoné

Hiszen nem Zeusz volt az, ki így rendelkezett,

S az alvilági istenek között lakó

Diké sem szab nekünk ilyen törvényeket.

Parancsaidban nem hiszem, hogy oly erő

Lehet, mely engem istenek nem változó

Íratlan törvényét áthágni kényszerít.

Mert nem ma vagy tegnap lépett életbe az,

De nincs ember, ki tudná, hogy mióta áll.

Az istenek ne mérjenek rám büntetést:

Embertől nem félek, bármily tervet kohol.

Azt rég tudom, hogy meghalok, még akkor is,
Ha tőled nem hallom, s ha tán idő előtt
Halok meg, én még avval is csak nyerhetek.
Hiszen, ki annyit szenvedett, miként magam,
Amíg csak élt, halálával mit veszthet az?
Azért, hogy ily sors vár rám, nem panaszkodom,
De hogyha az, kit szült az én anyám, halott,
És túrnöm kell, hogy nincs, ki eltemesse őt,
Az fájna nékem, ámde ez cseppet se fáj.
S ha úgy hiszed te, hogy lépésem balgaság,
Csak balga érne balgaságon engemet.

Karvezető

Érdes beszédű apja érdes lánya ez,
Már látom én, a baj se hajlította meg.

Kreón

Még megtudod, kiben kemény az indulat,
Legkönnyebben bukik, s a vas, habár erős,
S imént kohó tűzében izzott, láthatod,
Ridegségében legkönnyebben eltörik.
A zabla is kicsiny, s tudom, megfélekezi
Szilaj lovak vadságát. Az nem is való,
Hogy fennhézva szóljon az, ki szolgál csak.
E lány a gögösséget úgy tanulta ki,
Hogy városunk törvényén tette túl magát;
Gőgjének az már második próbája volt.
Hogy bűnös tett után büszkén nevetni tud,
Ő lenne férfi, és nem lennék férfi én,
Ha ily kemény dacot hagynék büntetlenül.
Testvérem lánya bár, a Zeusz-oltár körül
Minden rokon között legkedvesebb rokon,
A legrosszabb halált el nem kerülheti,
Hugával együtt, mert én ezt is vádolom,
A temetés tervéről biztosan tudott.
Hívjátok őt is, ott benn láttam én imént,
S feltűnt zavart és réveteg tekintete.
A lélek gyakran, mint a tolvaj tetten ért

Büntársa, sötét tervek árulója lesz.
Gyülölni mégis azt tudom legjobban én,
Ki, hogyha tetten érik, nagyra van vele.

Antigoné

Kezredre adtak, s meghalok - többet kívánsz?

Kreón

Nem én, ha ez meglesz, mindent elértem én.

Antigoné

Mit vársz tehát? Amint nekem minden szavad
Terhemre van, s míg élek csak, terhemre lesz,
Mit én míg mondhatok, neked sem tetszik az.
Bizony dicsőbb nevet nem is szerezhettek,
Mint avval, hogy testvérem eltemettem én.
Itt is dicsérnének szívük szerint ezek,
Ha félelem nem volna nyelvükön lakat.
A zsarnokság viszont könnyebben boldogul,
Amit csak kedve tartja, mondhat és tehet.

Kreón

Te látod, így Kadmosz népében senki más.

Antigoné

Látják ezek, de ajkuk tetszésedre les.

Kreón

S te nem szégyelled, hogy másként gondolkodol?

Antigoné

Testvéért gyászt viselni szégyen nem lehet.

Kreón

Hát nem testvér az is, ki szembeszállt vele?

Antigoné

Édes testvérem, egy anyánk volt, egy apánk.

Kreón

Íránta hát miért vagy kegyelettelen?

Antigoné

Nem vádolhatna evvel az, ki sírbaszállt.

Kreón

Hogyan, ha egyként gyászolsz meg jót és gonoszt?

Antigoné

Ki meghalt, testvérem volt és nem szolga volt.

Kreón

Hazánk feldúlni jött ez, védelmezte az.

Antigoné

De mégis. Hádész egy törvény szerint itél.

Kreón

Egyforma sorsot mégse nyerhet jó s gonosz.

Antigoné

Ki tudja, hátha ott lent ez tisztán marad?

Kreón

Az ellenségből holtában se lesz barát.

Antigoné

Gyűlölni nem születtem én, szeretni csak.

Kreón

Menj hát utánuk, és őket szeresd alatt,
De míg én élek nem lesz asszony itt az úr.

14. Foglajátok össze, mit tudtok eddigi tanulmányaitokra építve a stilisztika történetéről és annak retorikához való kapcsolódásairól!

A tudományos retorika kialakulása

15. Arisztotelész Retorikájában megfogalmazza a szónoki beszéd stílusával szemben támasztott követelményeket is. Idézzétek fel a négy stílusereyről (világosság, illőség, tisztaság, ékesség) tanultakat a 10. osztályos tananyag alapján!

16. Készítsetek beszédet, melyben kifejtitek, magyarázzátok és bizonyítjátok Arisztotelésznek a következő állítását, melyet stilisztikából már tanultatok: *A stílus illő lesz, ha megfelel az érzelmeknek és a jellemnek, és arányos a tárggyal.* Hallgatóság: az osztálytársak.

A latin retorika

17. Olvassátok el Ciceró beszédének részletét, majd gyakorlás után próbáljátok előszóban előadni az osztályteremben! Bátran használjátok az egyéniségeteknek megfelelően a nonverbális és a szupraszegmentális elemeit a beszédnek! Akit érdekel, elolvashatja a beszédrészletet eredeti nyelven, latinul is.

Cicero Marcus Tullius

Részlet a Verres elleni 1. Beszédből

E praetor alatt a szicíliaiak sem saját törvényeiket, sem a mi senatusi határozatainkat, sem a közös jogelveket nem érvényesíthették. Mindenkinek csak annyija maradt meg Szicíliában, amennyi e hihetetlenül kapzsi és mohó embernek vagy elkerülte a figyelmét, vagy számára jóllakottságában felesleges volt.

Három éven át minden az ő kénye-kedve alapján került elbírálásra, és senkinek nem volt olyan vagyona – még ha apjától vagy nagyapjától származott is –, amit az ő parancsára ne vehettek volna el tőle ítéletben.

Mérhetetlen összeget zsarolt ki a földművesek vagyonából új és jogellenes rendelkezésével, leghűbb szövetségeseinket ellenségnek tartotta, római polgárokat úgy kínoztatott és öletett meg, mintha rabszolgák volnának, elvetemült bűnösöket mentett fel pénzért az eljárás alól, a legbecsületesebb és legtisztességesebb emberek ellen távollétükben emeltetett vádat, védelem nélkül elítélte és száműzte őket, a legvédetezhető kikötőket, a legnagyobb és legbiztonságosabb városokat megnyitotta a kalózok és rablók előtt, a szicíliai matrózokat és katonákat, szövetségeseinket és barátait engedte éhen veszni, a legjobb és legfelszereltebb flottát a római nép nagy gyalázatára elvesztette és tönkretette.

Ugyanez a praetor rablással és fosztogatással megszerzett minden ősi műkincset is, amelyek részben a dúsgazdag királyoktól származtak, akik ezeket a városok díszéül szánták, részint hadvezéreinktől, akik győztesként ezeket a szicíliai

városoknak adományozták vagy visszaadták. S ezt nemcsak a köztéri szobrok és műkincsek esetében tette meg, hanem minden, legszentebb rítussal felszentelt templomot is kifosztott. Egyetlen istenképmást sem hagyott meg a szicíliaiaknak, amely egy kicsit is művészinek és régi kézművességgel készülnek látszott. Szégyenérzetem visszatart attól, hogy gyalázatos fajtalanságait és istentelen kicsapongásait felsoroljam, s egyúttal nem akarom ezek említésével azok nyomorúságát fokozni, akiknek nem adatott meg, hogy gyermekeiket és feleségüket bujaságaitól sértetlenül őrizték meg.

Mindezt talán úgy követte el, hogy az emberek nem tudtak róla? Azt hiszem, nincs olyan ember, aki Verres nevét hallotta volna anélkül, hogy egyúttal ne tudná gyalázatos gáztetteit is felsorolni – olyannyira, hogy inkább attól kell tartanom, nehogy úgy tűnjék, hogy sok büntetést említés nélkül hagyom, semmint hogy valamit azokhoz hozzáköltök. Valamint számomra úgy tűnik, hogy e hallgatóságként összegyűlt tömeg nem tőlem akarja megismerni az ügyet, hanem mindazt, amit tud, velem együtt fel akarja idézni emlékezetében

Retorika a középkorban és az újkorban

18. Képzeljétek magatokat egy reneszánszkori farsangi mulatságra, ahol a résztvevő fiatal emberek az ékesszólás művészetét gyakorolva egymással versenyezve udvarolnak a jelen lévő hölgyeknek. Készítsétek el ezeket a rövid udvarló beszédeket írásban, majd adjátok elő azokat!

19. Képzeljétek el, hogy a párizsi Konvetben szót kaptok a nagy francia forradalom idején. Válasszatok magatoknak témát és szerepet és készítsétek el a beszédek vázlatát, majd adjátok elő azt!

A magyar szónoklattan klasszikus hagyományai

A reformkori retorika

20. Olvassátok el a Kossuth Lajosról szóló írást! Foglaljátok össze saját szavaitokkal, mitől volt jó szónok Kossuth Lajos?

Kossuth Lajos, a szónok

Írta: Soósné Molnár Helga

Platón szerint ahhoz, hogy valakiből jelentős szónok váljék, három dolog szükséges: tehetség, gyakorlat és tudás. A kortársak szerint Kossuth Lajos mindhárommal rendelkezett, beszédei pedig ma is példaszövegek a retorikai szakkönyvekben.

Elődeink szem- és fültanúi lehetnek e kivételes tehetségnek, hiszen Kossuth hírneves toborzókörútja éppen Cegléden kezdődött 1848. szeptember 24-én. Mindössze öt várost járhatott végig (Cegléd, Nagykőrös, Kecskemét, Abony és Szolnok), amikor visszahívták Pestre; de máris tizenkétezeren léptek be a hadseregbe az ő hívására. Szavainak erejét persze nem nálunk tapasztalhatta meg először a hallgatóság. Ha a tudás és a gyakorlat forrását keressük, a diákévekhez kell visszatérnünk.

Az ifjú Kossuth Sátoraljaújhelyen, Eperjesen és Sárospatakon szerezte retorikai ismereteit, már az első osztályban „kitűnő sikerrel” végzett ebből a tárgyból. A harmadik eperjesi évhez kapcsolódik első ismert szónoki sikere: „Az 1819-ki nagy examen alkalmával olyan hatalmas ékesszólással és oly szabatos logikával beszélt a »lélek halhatatlanságáról«, hogy nemcsak a nagyközönség, hanem a professzorai is el voltak ragadtatva szavai hatalmától”

A fiatal jogász politikai pályafutásának indulását sikeres beszéd jelzi 1831-ben Zemplén megye közgyűlése előtt, de védőügyvédként is hatásos szónok volt. Igazi nagy szónoki korszaka azonban 1848-ban kezdődött. Szekfü Gyula így ír erről: „Kossuth márciusban megtalálta hivatását, a nemzet élni vágyó független érzéseinek harsonása lett (...), kinek szavai, legyenek még oly kevéssé realiztikusak is, mindnyájunkban visszhangra találnak mindaddig, míg a magyarság nemzet marad”. Kossuth március 3-án tett indítványt a pozsonyi alsótáblán az uralkodóhoz intézendő feliratról. A képviselők a javaslatot ellentmondás nélkül fogadták el, a hivatalos ülésen megéljenezték. Macartney angol történész szerint ez volt „a forradalom megnyitó beszéde.”

Kossuth szónoki sikerei közül a három legnevezetesebb: az 1848. július 11-i beszéd, melyben nemzeti önvédelemre szólított fel; a szeptember-októberi toborzókörúton tartott szónoklatsorozat és a nemzeti függetlenség kikiáltásakor Debrecenben elmondott beszéd. Idézzük Jókai szavait a bennünket leginkább érdeklő szereplésekről: „Cegléd vásárterén már egy felzúgó tenger várt reá, férfifők tengere, melyet hullámmá paskoltak fel szavai, mint ahogy játszik a zivatar a tengerrel. (...) A nép sírt, mint ahogy sírnak az oroszok. (...) Egy óra múlva Cegléd minden férfilakója talpra lett állítva (...), s Nagykőrösön megújult ugyanazon jelenet lámpák

világa, csillagok fénye mellett. Másnap ugyanazon jelenetek Kőrösön és Kecskeméten a hullámzó férfifötengerrel, mellyel a vihar játszik. Kecskeméten éppen vásár volt, a vásáros népből tábor lett, s ami vasat itt megvettek, az nem ment füvet kaszálni” E körútnak katonai szempontból alig volt jelentősége (hiszen a toborzottak nem voltak képzett katonák), a politikai és lélektani hatás viszont szinte felmérhetetlen, hiszen a parasztok ekkor láthatták először Kossuthot. Deák István szerint: szónoklatai, egyéni vonzereje és őszintesége az amúgy gyanakvó és rideg alföldi parasztságot „az elragadtatás csúcsaira lendítette”, s Kossuth Lajos „a parasztok szentje, istene, mindene lett.” A köztéri szobrászművészet is így örökíti meg alakját: majdnem valamennyi alkotás a toborzókörúton szónokló, köztiszteletnek és szeretetnek örvendő Kossuthot ábrázolja.

A szabadságharc 1849 augusztusában elbukott, vezetője emigrációba kényszerült. Ám itt sem maradt tétlen; 1851-es southamptoni partraszállásától kezdve Angliát valóságos Kossuth-láz szállta meg. Megjelenése, klasszikus angol nyelven tartott szónoklatai, tartózkodó és önzetlen magatartása, abszolutizmusellenes, liberális retorikája az angol közönség számára a szabadság jelképévé tette. Ezután Kossuth az Amerikai Egyesült Államokba utazott. A tiszteletére rendezett gyűlések látogatottsága akkora volt, mint egy esélyes elnökjelölté. A lapok dicsérték hibátlan, zamatos, ódivatú angol stílusát, előkelő modorát.

Ha összegyűjtjük Kossuth előadói erényeit, választ kaphatunk a retorikák egyik alapkérdésére: milyen a jó szónok? Kossuth mindenekelőtt kitűnő előadó volt. Törekény alkata miatt sokszor fordult elő, hogy amikor beszédbe kezdett, úgy látszott, mintha közel lenne az ájuláshoz. De hatalmas erővel leküzdötte gyengeségét, kimerültségét, s a hangja szinte mennydörgéssé erősödött. Mindig megtalálta az alkalomhoz illő hangnemet: méltóságteljes, komoly, félelmetes, kedélyes, hízegő vagy szerény egyaránt tudott lenni. Szónoklatai a korban megszokottaknál érthetőbbek és rövidebbek voltak. Bizonyára erősen hatott hallgatóira optimizmusa, lelkesedése, a szabadság kivívásába vetett töretlen hite is. Ha a helyzet úgy kívánta, kiválóan tudott rögtönözni. Ilyen rögtönzés lehetett nevezetes mondata: „Leborulok a nemzet nagysága előtt”. „E szónoki fogás váratlan és kétségkívül rögtönzött volt, mint általában Kossuth minden beszéde, és mégis a szónoklat történetében alig találhatnánk ehhez zsenialitásra fogható” – értékeli a mondatot Vajda János. Hatott a közönségre Kossuth jó megjelenése, magabiztos fellépése. Kitűnő volt a kapcsolata hallgatóságával, mindig megbecsülte közönségét. A tömegekkel való közvetlen találkozás nagy élmény volt számára, megsokszorozta energiáit, még eltökéltebbé tette. Sikereit kitartásának, legendás munkabírásának is köszönhetette.

Nem szóltunk beszédeinek tartalmi és nyelvi gazdagságáról; romantikus stílusjegyeiről, képszerűségéről és logikus szerkezetéről. Remek érveiről, melyekkel egyidejűleg tudott hatni a józan észre és az érzelmekre. Ezt a mulasztást azonban a kései utókor is pótolhatja, csak fel kell lapozni Kossuth írásainak és beszédeinek valamelyik gyűjteményes kiadását

21. Képzeljétek magatokat a reformkori Magyarországra, ahol egy reformországgyűlés résztvevői vagytok. Bújjatok valamelyik ismert magyar történelmi személy bőrébe, és szóljatok valamilyen témában a közhöz, a diéta résztvevőihez!

22. Bújjatok egy rövid időre Petőfi Sándor bőrébe képzeletben! Mint a márciusi ifjak egyike, szóljatok a nevében buzdító beszéd formájában a többiekhez az 1848-as forradalom előestéjén! Ez esetben rögtönzött beszéddel próbálkozzatok!

23. Nézzetek utána az interneten és / vagy lexikonokban Verseghy Ferenc, Gombocz Zoltán, Kodály Zoltán és Péchy Blanka munkásságának! Készítsetek bemutató beszédeket társaitoknak életükről és munkásságáról!

A KÖZÉLETI SZÓBELISÉG ÉS JELLEMZŐI

24. Nevezetek meg a jelenlegi magyarországi és ukrainai közéletből olyan közéleti személyiségeket, akiknek a megszólalásait hitelesnek tartjátok! Indokoljátok meg, miben rejlik megszólalói hitelességük szerintetek!

25. Most nevezetek meg hasonló módon hitelesnek tartott történelmi személyeket! Bújjatok valamelyik választott személy szerepébe, találjatok ki egy szituációt, melyben megszólalhatna, majd rögtönzött beszéd formájában szólaljatok meg a szerepében! (pl. Julius Ceasar lelkesítő beszédet tart a gall háború egyik csatája előtt) Választásokat segítheti az alábbi Babits Mihálytól származó idézet.

A szónoknak terve van embertársairól, s ezt embertársaival el akarja fogadtatni. A szónoklás tudománya: a rábeszélés tudománya. Könnyű belátnod, mily fontos a tudomány az életre. A görögöknél, a rómaiaknál ez volt az élet iskolája. De a szó hatalma azóta sem csökkent, mert a szóval a gondolat harcolt; s van-e hatalmasabb a gondolatnál? De jegyezd meg: csak a jó gondolat harcolhat a jó szóval. Be tudsz-e bizonyítani valamit, ami nem igaz? Csak gyengeelműeknek. Rá tudsz-e bírni valamire, ami nem helyes? Csak gyenge jelleműeket. Az igazi szónok nem gyengeelmű, nem gyenge jellemű hallgatóra számít. Nagy szónok nem lehet hamis ügy szónoka: tudatosan soha. A jó szónok elsősorban igaz ember; vir bonus dicendi peritus – mint a rómaiak mondták. Rossz gondolatból nem eredhet jó szó.

(Babits Mihály)

26. Nevezetek meg olyan alkalmakat a saját közösségeket életéből, amelyhez hozzátartozik a közhöz szóló beszéd elhangzása is! Indokoljátok, miért van szükség ezen alkalmakkor a nyilvános beszédre! Válasszatok ki három lehetséges mai szituációt a nyilvános beszédre, és nevezétek meg annak elemeit! Ki szól, milyen alkalomból, milyen tárgyban, kikhez, hol, mi célból?

27. Nevezetek meg olyan nyelvi és szövegszerkesztési jellemzőket, amelyek egy adott kommunikációs szituációban gátolhatják a beszéd eredményességét! Vagyis mit és hogyan ne tegyen a szónok? Állításaitokat igazoljátok példákkal!

28. Készítsétek el annak a beszédnek a vázlatát, melyet iskolátok képzeletbeli névadó ünnepségén mondanátok a végzős osztály diákjainak nevében!

29. Produkáljatok előszóban rögtönzött, három perces beszédeket az alábbi szituációkban:

- *tanárként beszélsz a diákjaidnak egy irodalmi olvasmányról,*
- *elmagyarázod barátnődnek egy étel elkészítésének módját,*
- *elmagyarázod a vendégségbe érkezett földönkívüli barátaidnak, mi a focinak mint sportnak a lényege és hogyan játsszák!*

A vita

30. Nevezetek meg olyan vitatémákat, amelyekről szívesen vitatkoznátok osztálytársaitokkal, és amelyekben rendelkeztek közös vitaalappal! Majd válasszatok egyet és rendeztetek vitát a témában az osztályt két csoportra osztva és vitavezetőt kijelölve!

31. Két ember vitázik! Rendeztetek vitát párokba rendeződve az alábbi kérdésekről:

- *Létezik-e élet a Földön kívül?*
- *Ki a legbátrabb hős a magyar irodalomban?*
- *Ki jelenleg a világ legeredményesebb sportolója?*
- *Melyik Kárpátalja legszebb városa?*

A megbeszélés, a felszólalás és a hozzászólás

32. Gyűjtsetek anyagot az alábbi témák valamelyikéhez, könyveket, internetes forrásokat és saját tapasztalataitokat is felhasználva!

- *Az internetes közösségi oldalak szerepe az életünkben*
- *A világ jelenlegi hét csodája*
- *Irodalmi Nobel-díjasok*

A felelet

33. Rögtönzött beszéd formájában adjatok elő feleletet három percben az alábbi témák valamelyikében!

- *A Nyugat stílusforradalma a magyar irodalomban*
- *Vesztes csaták a magyar történelemben*
- *Kárpátalja története a 20. században*
- *A világóceánok*
- *Afrika élővilága*

A RETORIKAI ALAPHELYZET

A beszédshituáció

34. Találjátok ki három olyan kommunikációs szituációt, megnevezve annak elemeit is, melyben ugyanaz a személy különböző társadalmi szerepekben szólal meg! Játsszátok is el a szituációkat!

35. Vizsgáljátok meg saját személyiségetek jellemző jegyeit! Írjátok össze a legjellemzőbbnek tartott tulajdonságaitokat, és figyeljétek meg, hogyan függnek ezek össze a különböző társadalmi szerepekkel! (pl. minden szituációban egyformán bőbeszédűek, hallgatók, bátrak, hirtelen haragúak stb. vagytok-e?)

36. Milyen szerepben megszólalva adnátok elő nyilvános beszédet az alábbi témákban? Határozzátok meg a szituációt is!

- *A tanulók tévézési és internetezési szokásai*
- *Ösztöndíj-kérelmezés külföldi tanulmányútra*
- *A világ jelenlegi legerősebb futballklubja*

37. Hasonlítsátok össze Démoszthenész beszédét (lásd feljebb) Kölcsey Ferenc *A magyar játékszín* című beszédével, és próbáljátok megfogalmazni mindkét esetben a szónok ethoszának lényegét!

Magyar játékszín

Kölcsey Ferenc

Nem titkolhatom el, Tek. Rendek, hogy a beszédét épen most végzett táblabíró urnak, nemzeti játékszínünk felállását ostromló szavai mély fájdalommal hatották meg lelkemet. Ez-e az a hazafiúság, melyre tek. Pest vármegyének rendei számot tartottak, mikor elvégezték, hogy minket is a szép szándék elősegéllésére meghívjanak? Ez-e az a buzgóság, melyet tőlünk a nemzeti nyelvnek közügye vár? Ez-e az a fennérzés, melylyel magunkat magyaroknak nevezni büszkélkedünk? Magyaroknak? mi? a kik atyáink ruháit elhánytuk; a kik az anyai ajkáról eltanult nyelvet a maga végső küzdéseiben érzéketlenül nézhetjük; s a kik kétség kívül minden nemzeti bélyeget egymás után le fogunk vetkezni, hogy ellenségeink,

elaljasodásunkat látván, öröme gerjedjenek, vagy épen, hogy mindenféle megvető szánakozásnak s a maradék átkainak legyünk tárgyaikká? De hiszen épen így vagyunk mi magyarok; hanem magyarok azon értelemben, melyben csúfolóink venni szeretik; magyarok, kik a láрма és a zaj közt előállott veszedelemre felriadunk, s eltűnte után menthetetlen álomkórságba hullani szeretünk; sem nem tudván, sem tudni nem akarván, ha titokban, ha csendességgel az irigy kezek hálót szövnek felettünk. Avagy elfelejté már, táblabíró úr, az időt, mikor a fejedelmi parancs a nemzeti nyelv édes hangjait ajkainkról eltiltotta? mikor táblabíró úr itt ezen asztal mellett, hol most a hazának köz ügyét a nyelvvirágzás eszközeivel együtt letapodja, az idegen föld tördelt szavait tulajdon szájából zengeni rémülve hallotta? Hol van az a hév, melyet akkor a nyelv eránt mutatánk? Hol van az a lélek, mely akkor a lerázott járom után bennünket lelkesíteni látszott? Vagy gyermeki, keresztülfutó tüzelés vala-e mind az, a mit ősi fegyvereinkkel övezve, ősi ruháinkban csillogva a köz nézésre, mint valamely bábszínen, kitettünk? Az volt igen is, Tek. Rendek, az volt tagadhatatlanúl, ha az akkori érzés melegségét banderiumi ruháinkkal együtt levetkeztük; s ha szíveinken az a hidegség ül, mely az előttem megszólamlott táblabíró beszédében lélek-elnymva lengett közöttünk. Vagy talán gondatlan nagyítás, s nevetséges pöffeszkedés az, hogy ezeket a játékszín miatt ejtett szavakra mondám el? Nem, Tek. Rendek! ha a játékszín Európának minden pallérozott népeinél a közmiveltés egyik mértéke nem volna is; ha a játékszín semmi névvel nevezendő tekintetekkel, a nyelven kívül, összefüggésben nem állana is: ezen egyetlenegy pontra nézve minden figyelmünket, törekedéseinket, áldozattételeinket elengedhetetlen jussal kívánja. Haza és nyelv egyforma rangban álló két nevezet minden népre nézve, ha a tiszteletben álló nemzetek sorából kitaszíttatni nem akar. Nemzeti életet nemzeti nyelv nélkül gondolni lehetetlen. Jaj a nemzetnek, mely lakhelyeiből kiüldöztetett! jajabb annak, mely ősi nyelvétől fosztatott meg! A mi őseink bujdosók valának: de nyelv által összetartván, szerezhettek vérrel új hazát, s az idegen föld általok magyar lett. Mi pedig, ha nyelvünket elvesztenők, mivé lennénk saját földünken? s e veszteség nem fenyegetett-e már egyszer elkerülhetetlenül bennünket? s most, midőn e veszedelmen túl oly bűnösen gondatlan bátorsággal hiszszük magunkat, nem akarunk-e emlékezni, hogy nemzeti főiskolánk legfontosb katedráján, hogy legelső dicasteriuminkon, hogy országgyűlésünk ragyogóbb tábláján a hazai nyelvnek hangja még most is idegen? Ily elhagyattatásban kell-e visszavetnünk Pest vármegyének megszólítását, ezt a hazafiúi hív megszólítást, mely figyelmeztet bennünket egy még előttünk felnyíló ösvényre, egy még hatalmunkban álló választásra? Hidegen szemléljük-e mi, ha nyelvünk, minekutána a magosabb

körökből már úgy is számkivettetett, a maga fennállásának semmi közönséges jelét bírni nem fogja? Nem keserít-e el az a tekintet, ha nyelvünket, őseinknek ez örökségét, őseinknek e már csaknem egyetlenegy örökségét, a közhelyről lassanként eltűnni, s nem sokára a legalsóbb rendű nép kirekesztő birtokává lenni látandjuk? Szabad-e elveszni hagynunk a kincset, mely elidegeníthetetlen birtokként szállott reánk? e kincset, melyért, valamint lakföldünkért s háznépeinkért mind a vérig, mind a végig harcolni nem csak jus hív, de szent kötelesség kényszerít? Mit fogunk majd unokáinknak felelni, ha szeméinkre lobbantják: hallottatok a segédért kiáltónak szavát, s nem nyújtátok ki a kart, mely segíthetett vala?

Másutt a koronás fejek nem tartják magokhoz a játékszín gondját illetlennek. Arra várunk talán mi is, hogy a felsőség, vagy más valaki tegye meg érettünk azt, a mi nekünk használjon, a mi bennünket gyönyörködtessen? azalatt míg magunk, mint az atyai gondviselés bizodalmban élő gyermek, gondatlan restséggel veszteglünk? Vagy talán a fősvénység alacsony lelke tartóztat vissza bennünket? Nem, Tek. Rendek! kimondám a gyűlöletes szót, de hinni nem akarom. A haza kíván, nem vért, nem határtalan feláldozást; csak bővségünkből kivan valamit, csak feleslegvalónknak egy részét kívánja; s mi, kik a vendégfogadás törvényeit gyakran érdemetlenek eránt is, nem minden vesztegetés nélkül gyakoroljuk; mi, kik a lármás multságokban, s a kártyaasztal mellett a takarékoság hagyásait olykor-olykor elfelejtjük; mi, kik bizonyos alkalmakkal csillogás által kiismerszeni annyira szeretünk, hogy a kímélést alacsonyásznak fognók tekinteni: mi vonjuk-e be markainkat a nemzetiség közoltára előtt? mi ne tartsuk-e alacsonyásznak itt a kislelkű kímélést? Íme Ráday és Wesselényi után a tiszteletre méltó Vida^[1] négy egész esztendőig tartott súlyos áldozatokkal védelmezte játékszínünket; s a mit ezen egyetlenegy nemes tehetett, azt az egész nemzet tenni nem fogja-e? S ez az egész nemzet viselni akarja-e a szégyent, midőn majd azt kell hallania: hogy Pestről, Magyarország fővárosából, a magyar játékszín számkivettetett, mert a milliommokból álló sokaság a teher alól kifáradt egyetlenegy fel nem váltotta? De Bécsben az a magyar gróf, az a Koháry^[2], ki magát az ottani német színért elsúlyesztette, hazafiúnak kiáltatott; s bennünk mindnyájunkban a valóságos haza eránt nem leszen-e annyi szeretet, a mennyi ez egyben az idegen haza eránt lángola? S miért épen csak a hazát emlegetnünk? hát annyira vadak, annyira míveletlenek volnánk-e mi, hogy a szép eránt, egyedül magára nézve vonatattást érezni nem tudnánk? Mi dicső nemzetnek, mi vitéz magyaroknak hívjuk magunkat. Jól van, Tek, Rendek! voltak sok vad népcsoportok, melyek a földkerekség nagy részét győzedelmek közt futották keresztül; félelmet és rettegést terjesztettek ezek

magok körül, de tiszteletet nem. Soha egy nép sem ragyogott a nagy nemzetek sorában, hanemha fegyvereinek szerencsáját a szépmesterségekkel és tudományokkal összekötötte. Oztán nem kénytelenek vagyunk-e megvallani, hogy a mi büszke címeink csak őseinktől szállottak reánk, hogy mi az ő nevöket igen is, de erejüket s szerencsájukat örökségül nem bírjuk? Ily környüállások közt mi által lehetünk reájok érdemesek, ha a szépmesterségeket is megvetjük, s egyéb fogyatkozásaink mellett meg míveletlenek is maradunk? Tek. Rendek! a szerencse külső veszélyeit erő s nemes bátorság által meg lehet lábolni, a lélek elaljasodása pedig szabadulás reménysége nélkül ment alá.

De nem azt erősítette-e táblabíró úr, hogy a játékszintől erkölcsi romlásnál egyebet nem várhatunk? Tagadhatatlanul fontos ellenvetés! Mert hogyan lehessen valami olyast pártfogolnunk, a mi szívünk legszentebb érzéseivel ellenkeznek, a mi halomra döntené mind azt a jót, a mit atyáink példáiból s a józanabb nevelés karjaiban tanulunk, s a ont gyermekeinkbe általplántálni oly szívesen fáradozunk? Azonban vigyáznunk kell, nehogy hirtelen gondatlansággal vakmerő állításra vetemedjünk. Fennáll a játékszín, nem egy bizonyos környékben, de számtalan helyeken, számtalan nagy nemzetek között; nem mint egy bizonyos kor múlandó időtöltése, de mint hosszú századok állandó gyönyörködése. Férjfiak, virtussal és tudmánynyal és tettekkel ragyogók, örömmel vettenek részt annak mulatságaiban; örömmel látták magok előtt a régiség visszavarázsolt történeteit, s a jelenvalóság neveltségessé tett bohóságait. Mit veszettek Európának nagy nemzetei, hogy magoknak játékszíneket építettek, s jeles színjátszóiknak tisztességet és bővséget adtak osztályrészü! S mit nyertünk mi, hogy színjátszóinkat mind ez ideig lakhely és segéd nélkül hagyjuk bolyongani; s előadásaikra szemünket és füleinket, sorsokra pedig szánakozásunkat bezárjuk? Mutassuk elő hát azt a sok szépet, azt a sok jót, melylyel más nemzeteket azért, mert erkölcsrontó játékszínünk nincsen, felülmúlunk! Mintha bizony minálunk a szükölködő több enyhítést, a szerencsétlen több vigasztalást, a tévelygő szelidebb visszaigazítást lelne, mint másoknál! Mintha mi szentebbul éreznök az emberiség becsét; különböző vélekedéseinkért egymást nem gyüölönök; a hazaért szenvedő bajnoknak, s a tudományok közt sorvadó bölcsnek oszlopokat emelnénk! Mi adunk talán példát Európának, miként kell az előidő megvesztegethetetlen erkölceit s tiszteletre méltó szokásait maradékról maradékra általplántálni? Mi? kik nem szitáén húsz esztendő alatt saját magunkból kivetkeztünk; s romlott erkölceket tanulva, idegen szokásokat kölcsönözve, tulajdon zselléreink rongyával cifrázva, még csak azon érzést sem tartottuk meg, hogy egymásra tekintvén, kölcsönösen elpirúljunk. Mi féltjük-e tehát a játékszintől erkölceinket? vagy inkább attól rettegünk, hogy az, a múlt és

jelenvaló képeit előnkbe hozván, lelkiismereteinket felébreszti? De mennél későbbben ébred fel, annál több oka lesz kebleinket öszvemardosni.

Jól tudom, Tek. Rendek, mennyi visszaélések történhetnek, s történnek is a játékszinnel. Azonban, ha a visszaéléseket teszszük a dolgok becsmértékévé: mi marad úgy szemeink előtt eléggé ártatlan? Mi volt valaha oly becses, oly tiszteletre méltó és szent, a mit a gonoszt óhajtó lélek saját czélainak eszközéré nem tehetett, s nem tett volna? De fogjuk-e azért a vallást és tudományt, az emberiséget és hazát kárhozthatni, mert gyakran ez imádandó nevek a setétség tetteire lepel gyanánt használtattak? S tegyük fel, hogy a játékszín romlást okoz. Elejét vettük-e a romlásnak csupán azzal, ha a nemzeti nyelvet arra fellépni nem engedjük? Jusson eszünkbe, hogy az alatt, míg a magyar szín ügyét elkésett vetekedéseinkben végső veszély közé juttatjuk, csinosabb városaink mindegyikében, német színjátások teljes hazafiúi jussal virágoznak. És valjon egyedül németek látogatják-e meg ezeket? Nem tanúja voltam-e, midőn számtalan más magyarokkal együtt maga táblabíró úr Pesten létében az ottani német színt feleségével s leányaival együtt szorgalmasan gyakorlotta? Ki jöve ott kísértetbe tenyereit öszvecsattogatni, az alatt, míg a kisasszonykák bizonyos német írónak férj fiúság és tiszta erkölcsi érzés nélkül öszvetoldozott scénaí mellett könyükben úszkáltak? Ki fakadozott javalló kiáltásokra, midőn a nevendékeknek idvesség tanúságul a színen bizonyos grófi leány bizonyos falusi papnak kezét oly rendes ártatlansággal kérte meg? Ki vezette félre tulajdon gyermekeinek elméjét örvendő bámulásával, midőn bizonyos darabban az isten és emberek és önnönmaga előtt bűnös feleség a józan ész és erkölcs boszújára férjének örökre nem érdemlett szeretetét újól megnyerte? így oltalmaztuk meg tehát magunkat s gyermekeinket a játékszín ártalmaitól? vagy talán a német nyelv módivá lett hangjai a következő bajt varázserővel tudják elhárítani? Talán a pesti és bécsi német nevelőházak elfrancizált levegője hatalmas talizmánként lebegi körül az ott nevelt leányainkat? Jaj nekünk, Tek. Rendek, ha az erkölcsiséget féltő princípiumokat csak azért keressük elő, hogy általak a haza számára szükséges parányi segédet visszatartóztassuk! Ront a játékszín? miért még is a némettől vissza nem irtózni? miért a gravámenek közé nem tétetni, hogy a pesti, budai, pozsonyi, kassai s több más színek bezáróltassanak? Ó, jól értem én, hogy mi ez úgy nevezett romlás eszközei nélkül többé nem lehetünk! Nem egyszer tapasztaltam, hogy sokunkat a bártfai fáróasztal mellől, a német nézőjátékot megnyitó órán kívül, semmi el nem vonhatott. Mi szeretünk romlani, mi romlani akarunk, Tek. Rendek, de romlásunkon is idegen színt akarunk láttatni. Mert idegen szín mi nálunk a nemesebb viselet csalhatatlan jele, s a fentebb nevelés tiszteletet kívánó hírmondója. Én ugyan veszteni is inkább

vesztem el magamat a nemzetiség körén belül. Mert ha már az is szánakozást érdemel, a ki a hasznost, a szépet és jót egyedül külföldi öltözetben tudja ismerni és szeretni: mit fogunk még a szerencsétlenről tartani, ki gyengeségeiben is külföldiséget akar dicsekedőleg éreztetni? Itt, Tek. Rendek, s egyedül csak itt, e külföldiség vadászásában, fakad romlásunknak forrása! Soha még egy nemzet sem romlott el, mely hazája erkölceit és szokásait híven megőrizte. Tettük volna ezt, úgy nem jöttünk volna veszedelembé saját becsérsésünket s az idegen népek tiszteletét elveszíteni. Most, midőn az utolsó szempillantat még talán el nem folyt; most, midőn még itt és ott a hazafiúságnak egy-egy szikrája pillog, s az ősi erkölcsnek egy-egy tüneménye mutatkozik: nem sietünk-e, azt, a mit veszni hagyunk, ismét jóvátenni? És hol fognánk mostani fekvésünkben kivált, hol fognánk hathatósabb eszközt találni mint épen a kérdésben forgó nemzeti játékszint? Nemzeti játékszint mondok, s e név alatt egészen más intézetet gondolok, mint a mit, szerteszéylel bujdosó színjátszóinkról vévén mértéket, alatta közönségesen gondolunk. A mi hibánk, a mi örökre menthetetlen hibánk, hogy a szép mesterségeknek ezen ágát, rövid és fősvény ápolás után, mint a lelketlen mostoha a kelletlen árvát ápolni szokta, az elalacsonyulás csaknem legalsó lépcsőjéig engedjük süllyedni. Soha sem fordítánk arra oly közönséges figyelmet, mely által, a kezdetében külföldi plántát, saját földünkén hazaivá tehetjük volna. Szánakozásra méltó romladékokban senyved az közöttünk, s magán viseli az átkot, melynél fogva minden, a ki határaiba lépni mert, szerencsétlen sorsában részt vesz. Ily fekvés bizonyosan egy nagy talentumot sem hoz kísértetbe, hogy a játékszíni pályán akár mint író, akár mint színjátszó feltűnjön, s azt a megvettetésből kiemelje, a külföldiségből kivetkeztesse, s a hazának tulajdonává tévén, általa nemzetiségünkre jóltevő behatással munkálódjék. Mostani vándorszíneinkben nem láthatunk egyebet a mélyen megromlott német színnek még, ha lehetséges, romlottabb visszatükrözésénél. A mi hideg lelketlenségünk elszibbasztja íróinkat, kik magyarok lévén, magyar szívekhez szólhatnak; s így színjátszóink kénytelenek a bécsi pór nép multságára koholt alacsony tréfákat szedni elő, s azon puha érzelőségű darabokhoz folyamodni, melyeket a német nagy község visszafordult ízléssel bámul s melyek a magyar férjfiás lélekkel oly elhatározólag ellenkeznek. Csak a nemzet részvétele állíthat nekünk nemzeti játékszint, melynek ismertető bélyege ne csak az élet nélkül álló kőfalra festett országos címér legyen; hanem az az önérvés, melylyel annak küszöbein minden magyar belépni fog; az a lelkesedés, mely a közfigyelemnél fogva saját becsének érzésével teljes színjátszót a mindennapi élet körén felülemeli; az a nemes hazafiúság, mely által a hazában bizakodó költő tulajdon érzéseit a nemzet

közönségesen uralkodó érzéseivel egybeolvasztja; s ez egyedül lehetséges úton hazafitársait magához felragadja. Így fogja majd a nemzet a játékszín, s a játékszín a nemzetet kölcsönösen megneemesíteni. Ha lelkesedésbe hozzuk magunkat, hazai karakterünk új színben fog ismét ragyogni, e karakternek vonásait kölcsön adjuk a játékszínnek, bevessük a költő lelkébe, felbátorítjuk őt, hogy új dicsőséges pályát keressen, hogy új dicsőséges pályára vezesse színünket, melyen ne többé az idegen nép majma, ne többé az idegen romlás terjesztője, hanem a nemzeti érzés tolmácsa, s a hazai virtustáplálója lehessen. Itt leszen oztán üldözést szenvedett nyelvünknek bátorságos révpártja; itt leszen a tűzpont, melyből valahára teljes erejében kilobbanhat, hogy a maga bámulást érdemlő tulajdonainak tartozott rangját az európai több nyelvek mellett elfoglalja.

De mit jelent, Tek. Rendek, ezen csúfoláshoz hasonlító mosolygás, melyet bizonyos ajkakon látok elvonulni? Óhajtanám tudni, mi ezen dologban tulajdonképen nevelés? Ez a hevület-e, melyet a nemzeti közügy védelmére fordítok? vagy ez a vélekedés, melylyel a játékszín dolgát a nemzet köz ügyének lenni gondolom? Köz ügy a játékszín? akkor jaj annak a szerencsétlennek, a ki az enthusiasmusnak már a maga tárgya által megszentelt szavai mellett hidegen maradhat! átok pedig annak a gonosznak, ki hidegségével a kárt-örülő lélek csúfolódását párosíthatja, kit e szent boltozat alatt, ily tiszteletet kívánó vetekedés közben, a hazának gondolata vissza nem dobbant! De bizonyosan azt teszi e mosolygás, hogy a játékszín csekélyebb, mintsem a nemzet közügye gyanánt tekintethessék. Vaj mi másképen gondolkoztak a Pest vármegyei rendek, e nemeslelkű, s józan előrelátású hazafiak, kiknek hátlára méltó igyekezetük bizony egyebet érdemlett mint hidegséget és kicsúfoltatást! Vaj mi másképen gondolkoztak azon számkivetett francziák, kik Amerikának pusztáin elébb építettek franczia játékszín, mint lakóházat magoknak! nevéssük ki őket, ha bátrak vagyunk, ha mellettök saját kicsinyiségünk érzésében kínosan el nem pirúlunk! Nevéssük ki e lélekkel tölt bújos csoportot, mely az Oceánon keresztül kebelében viszi hazáját, s az új világ még eddig lakatlan síkjaira plántálja által. Nevéssük ki e szent hazafiúságot, mely e kevés számú hősekben veszély és üldözés közt, hazai föld nélkül, idegen éghajlat befolyásaiban is olthatatlanul ég. Nevéssük ki e tiszteletre méltó büszkeséget, mely eléggé merész az elhagyatásban is saját becsézését fenntartani, s lételét csak önnön nemzetiségének érzésében kedvelni. Krisztus így szólott: a hol ketten, hárman összevgyűltök (tisztá imádással tudniillik), ott leszek én veletek! Ilyenformán szól a haza is: a hol ketten, hárman összevgyűltök (tisztá nemzeti lélekkel tudniillik), ott leszek én bennetek! mert a hazának szent neve nem csatolja magát a föld porához. Ezen tartomány, melynek

kiterjedését most magyar hazának nevezzük, századok előtt más néptől mondatott hazának; őseink a Don mellett is, a Kaspium partjain is, magokkal hordozták a magyar hazát, s magokkal együtt hozták azt ide. Emberek teszik a valóságos hazát, nem ez élet nélkül való halmok és térségek, melyek ezerféle népnek egyforma érzéketlenséggel adhatnak lakást Valamint a francia lélek lángolása a számkivetés helyét francia földdé változtathatja: úgy ellenkezőleg a magyar lélek kialakása születésünk helyét idegen földdé fogja változtatni. Fajuljunk csak lassanként, mint elkezdők; s bizony e levegő, melyet eleink vérpárájától megterhesítve szívunk, e kenyér, melyet az ő sírhalmaik felett aratunk, e címerek, melyeket a koporsóikról lekaptunk, nem fogják itt a magyar hazát megtartoztatni, nem fogják tehetni, hogy a nemzetiség enyésztevel el ne enyészszék.

Azt mondhatná valaki: mit tartoznak ezek a játékszínre? Hiszen őseink nem ismerték azt, őseink, kiknek példája után buzdítottunk. — Való, Tek. Rendek! őseink nem ismerték azt, mert nem ismerhették; de maradt volna a nemzet a maga virágzása szép pályáján, bizonyosan megismerte volna; mivel a nemzeti virágzás (s ez már Mátyás alatt megbizonyosodott), a tudomány és szépmesterségek szeretetét maga után vezeti. Oztán mind addig, míg valamely nemzet felfelé hág, egyedül saját erejénél fogva nem csak fenntarthatja, hanem minden ártalmas befolyásoktól is megóvhatja magát. Nem így mi, kik három század óta idegen karhoz támaszkodva lépdelünk^[3]; kiknek sok kicsinységben, a mit az erős észre sem veszen, majd veszélyt rettegnünk, majd oltalmat keresnünk kellünk. A virágzó magyarnak a játékszín csak egy újabb nemes gyönyörködés tárgya lett volna; nekünk pedig úgy kell azt óhajtunk, mint hanyatló nyelvünk védelmét, mint enyésző karakterünk palládiumát, mint sülyedő lelkünk felemelő eszközét Ha ugyan nyelvünkre nézve elégnék hisszük, hogy rajta juhászainkkal tanakodhatunk; ha karakterünket még most is teljes élességében lenni gondoljuk, midőn a hegedülő Bihari^[4] magyar nótája mellett tölt poharakat szilajkodva forgatunk; ha lelkünknek elég emelkedését találjuk az elavult jusokkal s újonnan vásárolt üres címekkel büszkélkedésben: úgy nincsen többé egyetlen egy szavam is; úgy óhajtom, hogy ily gondolkozásban semmi közönségest, semmi nemzetit ne alkossunk; mert azt csak romlásnak alkotnók. Úgy csak szenvedjük el tovább is, hogy, a magyar fővárosban idegen játékszínnek álljon ragyogó épület; hogy a messzünnen jött vándor ott mindent találjon, csak azt ne, a mi ötlet Magyarországra emlékeztesse; hogy a jámbor hazafi Pestnek utcáin tolmács nélkül szükkölködjék, s hazáját a hazában félénk tekintettel keresse és ne találja meg! De nem, Tek Rendek! ennyire még mi nem jutánk, ennyire még nem juthatott a nép, mely erővel teljes fájából vett származást. Szenvések által meggyengültünk, de nem veszítettük

el a régi nagyság emlékezetét. Fenn a bérceken nem látjuk-e mindennap őseink váraikat, habár csak omladékokban is? Lenn a mezőken nem ezerfelől tűnnek-e fel a halmok, melyek elhullott atyáinkat takarják? Ez emlékeztető jelekre kényszerítem a Tek. Rendeket, ne tekintsék hidegséggel a nemzetiség sorsával most inkább, mint valaha, összefüggő intézet felállhatását. Őseink országot és szabadságot szereztek és hagytak nekünk; illő, hogy mi is szerezzünk, mi is hagyjunk valamit maradékainknak. S most körülállásinkban mit hagyhatunk mást, mit hagyhatunk jobbat, mint épen ezt, a mire Pest vármegyei rokonink bennünket figyelmeztetnek? Ismerjük meg a figyelmeztetés mind szükséges, mind dicséretes voltát; örvendjünk, hogy adakozásunknak ily nemes cél tétetett; tegyük méltóvá magunkat a reményre, mely bennünk vetteték; s mutassuk meg, hogy nincsen hathatósabb érzés, mint a hazafiúi kötelességnek szent érzése. Vagy, ha mind ezeket tenni nem akarjuk, vigyázzunk, nehogy valaha Pest vármegyének legparányibb tagjával is öszvetalálkozzunk! különben minő megalázó pirulással kell majd annak szeméből az ellentmondhatatlan vádat olvasnunk: ti vagytok-e azon hálátlan hazafiak, kik megútáltatók az intést, melyért töletek égő köszönetet érdemlénk vala? Nem, Tek. Rendek! ezen beszédem legyen bizonyosság, hogy én e hálátlanok közé nem tartozom; s ha van közöttünk, ki e gyalázatos nevet hordozni nem irtózik, keljen fel utánam és száfoljon meg.

38. Olvassátok el Gyulai Pál és Ignotus hasonló alkalomból elmondott beszédeit, majd fogalmazzátok meg a hasonlóságokat és különbségeket! Melyik beszédet tartjátok hatásosabbnak és miért?

Emlékbeszéd Arany János fölött

Gyulai Pál

(részletek)

(...)

A barátság, amely a két költőt összefűzte, éppen olyan nemes volt, mint őszinte. Mily különbség köztök, s egy eszme és érzés rokonszenvénel fogva mégis mily hévvel forrnak össze szíveik! Petőfi heves, szilaj ifjú, erélyes szellem, akinek a dacban, küzdelemben mintegy kedve telik. Arany nyugodt férfiú, megtört erélyű, aki kerüli a zajt, s inkább magában évődik, mintsem küzdjön. Petőfi vakon hisz eszméiben, bízik önmagában, erőszakos, kíméletlen, s ezt mintegy kötelességének, elvei szolgálatának hiszi, mit sem gondolva a világgal. Arany lelken a kétely árnya borong, önbizalmatlan, kíméletes, engedékeny s éppen úgy lehangolja a világ, mint saját aggodalma. Petőfi a harag és a merengő szelidség, a düh és a méla ellágyulás

közt hányódik, örül vagy búsul, szeret vagy gyűlöl, boldog vagy boldogtalan, de soha sincs nyugalma. Arany szintén mély fölindulások között él, de erőt vesz magán, csöndes búskomolyságba merül, s úgy bánatját, mint örömét humora mérsékli. Petőfinél egy a gondolat, érzés és tett; Arany a gondolatnál és érzésnél marad, s csak a külső körülmények nyomása alatt ér a tethez. Petőfi az ifjúság tüzeivel, szenvedélyeivel vonzza magához az embereket; Arany a férfiúi erények tisztos méltóságával. S költészetekben is hasonló ellentéteket találunk. Petőfi lírikus, egészen alanyi, aki elbeszélő költeményeiben is alanyi érzéseit önti ki, s mindig önmagát rajzolja. Arany epikus, tárgyilagos, aki lírai költeményeiben is majdnem annyit merít a tárgyból, mint saját kedélyéből. Petőfi korának nemcsak költője akar lenni, hanem harcosa is egyszersmind, aki lanttal és karddal ostromolja a társadalmi és politikai intézményeket. Arany inkább a múltban él, mint a jelenben, s inkább követni, rajzolni akarja a világ folyását, mint vezérelni. Petőfi élénk, fogékony kedélye minden érintésre föllobban, minden benyomást dallá alakít, még a legröpkébb hangulatot is. Aranynak egészen meg kell telnie, hogy megáradjon költészete, s akkor sem mindig árad meg. Petőfi az önkéntesség ösztönével teremt, s gyakran inkább csak homályos sejtelem vezet, mint világos öntudat. Arany öntudatos művész, de mintha aggodalmassága néha megbénítaná önkéntességét. Petőfi hevesb, változatosb, festőibb: Arany csöndesebb, mélyebb, plasztikaibb. Petőfi ízlése és szívemessége nem mindig egyrejű képzelme szárnyalásával, Arany képzelme, ha talán lankad is, ízlése, érzelmi nemessége ugyanaz marad. Petőfi költészete az ifjúságé, Arany költészete az érett koré; amabban megtaláljuk az ifjúság soknemű bús és derült felindulásait, eget ostromló vágyát, édes csalálmait, gyönyörét, büszkeségét, sőt hóbortjait is, emebben az élet egész komoly hangulatát, férfias küzdelmét, csalódásait, vigaszát, humorát és megnyugvását az erkölcsi rend vaskényszerűségében.

(...)

(...) A magyar ritmus megtisztulva és megnemesedve kezdte visszafoglalni régi helyét a nemzet tapsai közt. Ekkor lépett föl Arany, s megkettőztette a mozgalom erejét. Petőfi csak a népköltészetre támaszkodott. Arany a régi költőkre is egész a középkori maradványokig; Petőfi inkább csak emléke, hallása után indult, Arany jártas volt a zenészetben is, sok régi és népi dallamot tudott, sőt néha a maga multságára újakat is szerkesztett; Petőfi termékeny hevében néha elhanyagolta a verselést, Arany nem tudott műgond nélkül írni. Egyszóval Arany Petőfi kezdeményét nagy sikerrel folytatta, s a magyar ritmust mind teljesebb győzelemre vezette. Egyetlen magyar költőben sem találjuk meg ritmusunkat oly szabatosan, annyi változatossággal, mint Aranyban. Alig ismert szerkezeteket is elevenített föl,

s a régieket sokképp módosította a műfajok szerint. A sándorversnek megadta a hangzatosságát s oly művészivé emelte, mint Vörösmarty a hexametert és jambust. Szó és dallam mindig teljes összhangban volt nála, mintha oly kor költője volna, melyben a szóköltészet még nem vált meg a zenétől. S a magyar ritmusnak e legkitűnőbb gyakorlati mestere elméletileg is legszabatosabb magyarázója volt. Kritikusaink jól ismerték a klasszikai és nyugati versidomokat, de a nemzetivel nem foglalkoztak behatóbban. Bajza szabatos trocheusokat kivánt a magyar ritmusban írt versektől. Fogarasy és Erdélyi tették meg az első lépést a kérdés tisztázására, zenénkből igyekezték kifejtetni nemzeti versidomunk elveit, de hiányosan fejtették ki, s önkényes szabályokat is állítottak föl. Arany döntötte el a kérdést. *A magyar nemzeti versidomról* írt értekezésében élesen föltüntette mindazon különbségeket, melyek a magyar versidomot elválasztják a klasszikai- és nyugotitól, és szintén a magyar népzene alapján teljes szabatosséggal állapította meg a sormetszet, versláb- és versszak-szerkezet szabályait.

(1883)

Benedek Elek búcsúztatása

Ignotus

Benedek Elek koporsójára nekem két cypruságot kell küldenem. Az egyik az írótestvérnek szól, a másiknak története van. Fialatok voltunk mindketten, de akkora külömséggel, mely ebben a korban nemzedéknyit számít - ő beérkezett volt, én ifjú kakaskodással gúnyosan támadtam. Nem mintha magában a dologban igazam lett volna, ezt mikor egy emberöltő múlva a hazától elszakított Erdélyben újra találkoztunk, a drága, nemes, gyermekien bájos öreg maga sietett poháremelve felémkoccintani. Amit akkor, ifjúságunkban, vallottam, azt ma is vallom, sőt egész irodalmi életem e vallásnak izgalomában telt el. A sors úgy akarta, hogy nyomban fellépésemkor, még gyerekkorral, mintegy botcsinálta doktor legyek annak az aesthetikának, mely nem ismer egyéb művészeti törvényt, parancsot vagy tilalmat, mint hogy a művész, akármit akar s akármit akarja, meg tudja-e csinálni, amit akar s úgy-e, ahogy akarta. Egy versesnovelláskával kerültem könyvpiacra, mely előtt az újságok, nyilvánvalóan apám kedvéért, kit becsültek és szerettek, nagy tisztességet tettek, tárcában méltatták s dicsérték, a többi közt Kozma Andor is, kedvesen, szívesen, csak halkán intve, hogy ne legyek ennyire pesti, legyek magyarabb s nemzetibb, legjobb vón egy-két esztendőre lemennem vidékre. Nekem annyi eszem már volt, hogy a dicséretből levonjam a levonandót, viszont az intelem szíven talált. Kozma Andor nem tudhatta, hogy magyarabb gyerekkora

senkinek sem lehetett, mint nekem volt Kiskőrösön s Kecskeméten, s hogy vele egy mestertől szíttam, a sugallatos Lehr Alberttől, a magyarság, a magyar irodalom s nevezetesen Arany János imádatát. De a verses novellácska szívemből fakadt és szakadt, a hatás, mely vérem s hajlandóságom szerint motozott benne, a Heineé s a Byroné, egy kicsit a Tennysoné is lehetett, s az egész, amely fontoskodó s koraéretten zöld, mégis becsületes, heves és természetes ömlése, egyik első jelensége volt a városi magyar költészetnek. Mentem átéreztem, hogy a Kozma intelme, amely igazán s jóindulatúan gondolja, annyira művésztelen, s ha megfogadnák, hideg, mert hazug költészet kelne nyomában. A művész csak olyan lehet, amilyen, nem pedig amilyennek szeretnék vagy éppen előírják; s ha egy nemzet irodalma a kebelén nőttet nem fogadja el nemzeti számba, az annál rosszabb ez irodalomra nézve. Arany János azért költő s azért művész, mert olyan, amilyen, aki pedig nem olyan, amilyen, hanem olyan akar lenni, mint Arany János, abból sose lesz Arany János. Mondom: ez az átlátás s a művészet tisztára egyéni természetéről s a művésznek szabadságában gyökeredzéséről való egy villanattal világosodott meg előttem, mentem háborúságba is fogtam mellette, fanatikusan, szívósan, mindennap új oldalról kerülve felé, mert szívbeli dolgomról volt szó, s voltaképp e harminc éves szabadságharcnak volt később második szakasza az Ady körül tombolt. Nos: alighogy A Hétben, Kiss József szemesugara alatt, ki maga is nagy költő s városi költő volt s vékony mókusujjacskaí leghegyéig megérezéses művész - alig hogy, mondom, A Hétben a nagy verekedés megindult, egy igen jóra való magyar irodalomtanárnak, tehát már foglalkozásánál fogva is költőnek épp akkor történt, vesztére, kiadnia egy népies meseéposzát, afféle szalonnabört az Arany János oldalasából. Nekem se kellett több: ime, itt volt a példa, micsoda költészet következik, ha komandéorozzák. Gyerekember voltam, kegyetlen voltam, gyilkosan s véresen kifiguráztam, s ma is emlékszem a strófára, melylyel kiparodizáltam hangját, módját és nyelvét:

Leszállt a vonatról a királyfi este -

«Jól kinézel!» mondá néki a menyecske,

Gondüző szivarját gyufával hevíté,

Kis családját szerves egészségé kögíté...

S mivel Benedek Elek, kinek a jó tanár jóbarátja s szűkebb földije volt, már nem emlékszem: előszót írt a versezethez vagy máshol állt ki mellette dícsérettel, nékie is nekimentem. «Igazad volt akkor!» mondta, mikor sok-sok esztendő múlva, mindaketten deresedő fővel, ménesi poharunkat összekoccintottuk s lelki tisztza szemebogarával melegen nézett hozzá. Nos: a második cypruság, mit megrendülve

küldök koporsójára az első mellé, azt akarja tolmácsolni, hogy mégsem volt egészen igazam.

Magában a dologban ugyan, ismétlem, igen. Gyulai Pál, ki élő monumentuma volt a magyar irodalmiságnak, verses novelláskámat barátsággal fogadta, komolyba vette s maga bírálta meg, ami nagy szó volt akkor, az ő Budapesti Szemléjében jó másfél oldalon, - gyengéit felfedte, zöldségeit meglátta, de különben szinte bársonytenyérrrel simogatta s nem akadt fenn pesti s nemzetietlen voltán. Ám a háborúság hevében én is elvitettem valamit, nem méltányoltam, sőt észre sem vettem, ami körülöttem olyas történt, mi éppen abba vágott, amiért én vagdalkoztam. S hogy, különösképpen, éppen Benedek Elek volt a művelője. Benedek Elek akkor nemrég vette át az Ország-Világ képes hetilap szerkesztését, mely a tisztas és kissé vaskalaposan akadémikus Vasárnapi Újság helyében frissebb, maibb (már mint akkoribb), sőt budapestibb kívánt lenni. És Zeke (így becézték barátai Benedek Eleket, ki székely zekéjében jött volt fel falujából, hogy meghódítsa Budapestet) Zeke az Ország-Világot afféle magyar és budapesti Illustration képeire formálta s hétről-hétre írta bele a chronique-okat Székely Huszár néven. Okosakat, formásakat és ha nem furcsa a szó: nagyvilágiakat. Ó: nem franciautánzatokat. Nem is elméskedéseket. Még kevésbé ledérségeket - ez a székely fi szemérmes volt és tiszta, mint ahogy szemérmesek s tiszták valának a legdicsebb magyarok: Berzsenyi és Vörösmarty, Petőfi és Arany. De a nagyvárosba felszakadt székely ember nem morcsoskodott, nem házsártoskodott s nem predikátorkodott. Teli mellet szítta azt az Európát, mely a nekilendülő csodavárosban tüdején kapta, s fajtájának, mely a zsidóval oly titokzatosan rokon: ez agyafúrtnak kikiáltott, csak hogy geniálisnak elismerni ne kelljen fajta minden beleélekező geniejével szítta, mondom, magába s lehelte magából a magyar újvilágot, a magyar fin de siècle-t, a kilencvenes évek hajlatán. Ő, ő, a kis-baconi zeke vitte bele a magyar tárcá-ba, mi a világiárt Ágai Adolfnak, a tudós Tóth Bélának sem sikerült ennyire, a magyar falusi levegőnek a Párisból lengő atlanti szellővel való elvegyülését. S ha ő maga tán csak ígéret volt: ott volt mellette a beteljesülés. Ambrus Zoltán. Ó, micsoda csoda volt ez a debreceni hajduba oltott normann hercegi profil, ahogy gyenge szőke szakállasan ott ült, tavaszi délutánokon, a Hungária-kávéház dunasori teraszán, és sugározta felénk, kis deákok és jogászok felé, kik a farács mögül lestük minden mozdulatát: Párist, Párist, Párist, ahonnan akkor tért volt vissza. S ki akkor kezdte meg a frissen alapított Magyar Hírlap-ban, melynél sem azelőtt, sem azóta nem íródott jobb magyar napilap, a folytatásosan megjelenő Midás Király-t, ezt a Rouge et Noir-i mód kétszakaszos stendhali s amellett budapesti és mindedig legbűbajosabb

magyar regényt. A Székely Huszár krónikáival együtt hétről-hétre Ambrus Zoltán is írt, Május aláírással, chronique-okat az Ország-Világba, s az ország, a keleti kis ország, valóban a nyugati világba emelkedett e gyönyörűen nagyvilági magyar elmélkedésekkel. A Bessenyei György álma teljeseedett be akkor: Páris a Rákos homokjában. Amit az Ország-Világ kezdett, azt aztán átvette, nagyobb hatalommal folytatta s döntő diadalra vitte A Hét, hová Ambrus Zoltán is áttelepedett s amely mögött az Ország-Világ lassanként elhalványult, mint a hajnali csillag, mikor a nap felvöröslik. De a hajnal ez volt s pirkadását a Székely Huszár ujja írta a magyar firmamentomra.

Erről az irodalomtörténet nem tud, s akik ezen révén jutnak az ötödik fizetési osztályba s lesznek méltóságos urak s tankerületi főigazgatók a seminariumban nem tanítják. Székely Huszár is, csöndes mosolylyal, újra felöltötte zekéjét, lett belőle mesemondó, Elek apó, vissza is vonult Kis-Baconba, ahol dolgozott és élt-éldégt, mintha csak ő maga mesélte volna édes mesemondó szavával, amíg meg nem halt. De a magyarok istene, ki a magasságos égből lelát a legkisebb székely faluba s számon tartja, kik az ő lelkét tartották magyarjaiban, följegyzí s nem felejtí el. Benedek Elek ott volt az új, a nagy, az ízekre szedetten is pusztulhatatlan örökkévaló Magyarország alakítói között, s nemes ősz feje babérkoszorúsán kerül a magyar Pantheonba. Hogy most elment: mintha egy tiszta forrás, egy életes kút szívódnék vissza a székely bércek titkaiba.

39. Olvassátok el Arany János Zrínyi és Tasso című beszédét, majd határozzátok meg, a hallgatóságra vonatkozóan milyen feltételezésekből indul ki a beszélő? Milyen hallgatóság számára készült az adott beszéd?

Zrínyi és Tasso

Arany János

(Akadémiai székfoglaló előadás)

Sokáig haboztam, Tekintetes Akadémia, mi tárgyat válasszak elmélkedésem alapjául ez ünnepélyes órára, midőn tisztelet, hála és szégyenkező önvád érzelmeivel fogok először helyet e tudományos gyülekezetben. Mert ha szíves üdvözléssel körüljáratom szememet tagtársaim koszorúján, úgy találok, hogy a legnagyobb rész — sőt, alig egy-kettő kivételével, valamennyi — a szoros értelemben vett tudomány művelése által jutott eme díszes érdempolcra, hová engem csupán azon jóhiszemű törekvésért, melyet a gyakorló költészet terén mutattam, hívott meg a Tekintetes Akadémia kegyessége. Nem ok nélkül tartanom

kellé azért, hogy a rendes foglalkozásom köréből választandó tárgy, akármi lenne is, aligha birand a tudomány érdekével; s tájékozásom, a helyett, hogy új eredmények fölleplezése által a figyelmet ingerlené, sokszor és, lehet, jobban megvitatott dolgokat ismételve, csak fárasztani, csak időt rablani fog. Azonban megállapodásom elősegítő a gondolat, hogy itt elhangzó szavaim talán utat lelnek e terem falai közül egy kevesebb igényű hallgatóságához; fejtegetésem például, ösztönül szolgálhat ifjabb pályatársaimnak — értve a költészet gyakorlóit — efféle stúdiumra: s így, a nélkül, hogy tanítani láttassam, a kik tudnak, kísérletem eszmeémbresztő hatással lehet azokra, kik tanulni akarnak. Ily szempontból a viszony fölfejtését választám, melyben Zrínyi közelebb Tassóhoz, s mindkettő az Aeneishez áll; igyekezvén egyszersmind a két előbbinek költői jellemét felfogva, úgy helyezni egymás mellé, hogy kitűnjék, vajon a mi nagyra tartott epikusunk csupán Tasso gyöngébb visszhangja-e, vagy, dacára számos átvételeinek, eredeti, önálló költői egyéniség.

De nem vakmerő kegyeletlen dolog-e, Tassóval Zrínyit párhuzamba tenni? Amaz világhírű jélesség, ez nálunk is inkább nevérol, mint művéről ismeretes; az egy költői aranykor betetézője, emez rideg tünemény az ízlés hajnalának feltetszése előtt; Tasso egy legdúsabb fejleményű poetai nyelv, bájoló rhythmus, művelt technica előnyeit mesterileg fölhasználva, Zrínyi minden léptén csikorgatva a forma bilincseit, törve a hajlani nem tudó nyelvet; szóval amaz egy Dante, Petrarca, Ariosto gazdag örököse, a mienk holmi Tinódiak, Ilosvaiak közvetlen utódja. Hol itt az egybevetés érintkező pontja? Szinte hallom a féltékeny óvást: mi szükség a nem egyenlőket egy talpra helyezni, hogy a középszerű még inkább eltörljön az óriás mellett? Mi szükség szerényebb holdunkat a naphoz emelni, hogy elhalványuljon kölcsönzött világa? Elég ha jóltevő fényt áraszt a mi éjünkre. Azonban, ha így volna is, ha Tasso csak nyerne, Zrínyi csak vesztene a párhuzam által, még is meg kellene ezt vonnunk az igazság érdekében; miután erre utal a szembetűnő követés, mellyel ez amannak nyomát kíséri. Van-e hát nekünk önálló Zrínyink, vagy csak nemzeti hiúság mondatja velünk, hogy van? E kérdés tisztába hozatala mindnyájunkat érdekel, nehogy elfogultan dicsekedjünk azzal, a mi nem sajátunk; vagy, ellenben, könnyelmű csekélyléssel fordítsunk hátat a jelesnek, ha némely alkotásai előrajzát egy vagy más régibb költeményben feltaláltuk. En újra meg újra • olvasván Zrínyit s nyomba mingyárt azon eposzokat, melyek hatása a „Szigeti ostromnak”, úgy szólva, minden lapján feltalálható, — a sűrűn felismert kölcsönhelyek dacára is elenyészhetlen maradt nálam a benyomás, minőt csak eredeti mű, s határozott költői egyéniség tesz az olvasóra. E benyomást gondolattá érlelni, s szavakban kifejeteni célja értekezésemnek.

Az eredetiség, feltalálás, a mennyiben nem csupán egyes lyrai mozzanatra, hanem az életviszonyok oly szövedékére vonatkozik, mely elbeszélő, vagy drámai költemény alapvázát, — egészben, vagy episodokban meséjét képezze, sohasem volt nagyon közönséges. A legtermékenyebb alkotó lángész ereje is, ugy látszik, némi megszorításnak vala e részben alávetve. Homérról, adatok híján, nem illik szólnunk: de ha azon hősdalokat, regéket, rhapsodiákat) ismernők, a melyek elszórt virágaiból ő az Iliás s Odyssea kettős koszorúját fonta, meggyőződünk, azt hiszem, hogy legtöbb meséi szövetét oly elődöktől nyerte, kiknek nyoma névtelen homályban vész el a sokaság közt. Shakespeareről már tudjuk, hogy másként teremtő szelleme gyakran fordult kész anyaghoz, ha mesére volt szüksége: ilyenkor összeköté az egybe nem függőt, a hézagot kitölté, indokolá az esetlegest: szóval ereje itten nem annyira feltalálásban, mint rendezésben nyilvánult. Az eleven képzeletű római költő, kinek fényoldalául épen az inventiót emlegetik, „Átváltozáisaiban” a hitrege szétszórt gyöngyszemeit fűzte, zsinórra mintegy: találékonyasága nem e fabulák költése, csak felruházása körül jelentkezik. Hogy e részben Virgil sem mondható leleményesnek, minden Homér-olvasó el fogja ismerni. Mellözve Ossián és Firdusi énekeit, melyek forrása ismeretlen mondavilág sötétjéből ered, — mellözve Ariostót, kinek özön kalandjainál nem vagyok oly helyzetben, hogy egyenkint meghatározhassam, mi esik a saját lelemény rovására, csupán azt hozom még fel, hogy világhírű költő is lehet, a nélkül, hogy egynél több jóra való inventiót birna felmutatni; s ez a Iusiada hírneves szerzője, kinek meséje, episodjai, mind elcsépelet ódonaság, az egy Cap (Jóreményfok) személyítésén kívül, mely valóban szép. így látjuk Moliére gazdag szellemét is a római vígjáték egyes foszlányaihoz folyamodni, melyeken viszont a hellén szövések kopott szálaira ismerünk. Ne hozza nekem föl senki a mai regényirodalom, s általában a romantika nagy könnyűséget a mese improvisatióban, vagy a Kotzebue-féle isten-áldást: vajmi kevés az ily szülemények közt ép-kézláb, elannyira, hogy különben magasztalt regények Achilles-sarka rendszerint a mesealkotványban rejlik. Hogy nem épen útféli dolog a jó alapmese, bizonyítják a Byron-féle lángelmék hajótörései, mutatja szerfözlötti vonzódásunk a lyrai „könnyebb véghez”, tanúsítja három százados (XVI—XVIII.) epikai költészetünk, mely „Sziget ostromán” s egy pár népi eredetű szerzeményen kívül mitsem alkotott, a mi teljes, egész volna.

Honnan a nagy elmék e feltűnő szegénysége? Az élet viszonyai, bármily tarkán jelenkeznek előttünk, néhány, számtanilag ugyan meg nem határozható, de korlátolt mennyiségű alapvonásra vihetők vissza. E vonások tisztán emberi természetünk eredményei, annál fogva örök ismétlésben újulnak fel, ivadékról, ivadékra. Az ember a nemi, családi, társas, nemzeti kapcsolatban többnyire

ugyanazon benyomások alá vettetett: hasonlók vágyai, küzdelmei, az akadályok, a győzelem, a szakadás, a kiengesztelődés. Való, hogy ez alapviszonyok, egyéni színezet, továbbá azon esetleges járulék által, melyet azokhoz népirati sajátság, éghajlat, kor, műveltségi fejlődés stb. told, a végtelenig módosulhatnak: de az is igaz, hogy valamely költő előtt annál szűkebb tere nyílik e részben az inventiónak, minél kevésbé ölelheti föl az esetlegest, a mindennapit, minél inkább tisztán emberi alapra útasítja őt a költeményfaj, melyben dolgozik. Ugyanis, a „teremtő képzelet”, mellyel dicsekszünk, igazán szólva, nem „teremt” — nem hoz elő új képzeteket a semmiből; hanem az észrevett, megfigyelt régiekből rakja azokat össze: alkot. Ha már oly költeménnyel van ügye (regény), mely nem korlátozza, az általános emberin felül, az egyénit is ellesni, rajzolni, elemezni minden legkisebb árnyalatban, sőt megengedi, hogy kénye kedve szerint gazdálkodjék azzal is, a mi csupán héj, külszín, esetleges: könnyebb lesz eredeti inventió bélyegét nyomni meséire. Az alapszövedék talán hiányos, talán elcsépett: de a mindennapi élet sürgelméből könnyen fölszedhető ezerféle pótvonásokkal felfrissítheti, módosíthatja, hiányait elfödheti, szükség esetén alkotásainak ügyvéde is lehet. Ellenben, ha a költő oda van szorítva, hogy tisztán emberi alapon, vagy legfőlebb oly mellék képzetek hozzáadásával teremtsen érdekes emberi viszonyokat, melyek tapasztalása körén kívül esnek, legott erezi feladata nehézségét. Az általános emberi, mint lassú folyam, örök egyformasággal lejt alá szemei előtt, ritkán csavarodik örvénybe, ritkán vét nagyobb szerű hullámot; vagy, ha a néző látkörén túl szirtekbe verődött, ha merész bukásban porrá tördelve a szivárvány minden színét játszotta is, erről neki, a rónatájon szemlélőnek, semmi képzete, fogalma nincs. A szerelem, barátság, női hűség általános emberi érzelmek, minden nap, minden óra feltűnteti szokott vonásaikat, de honnan merítse a költő segéd képzeit oly katastróphához, minő például a Pyramus és Thisbe szerelmét, Nisus baráti önfeláldozását, Deli Vid nejének hűségét újjá, érdekessé, vonzóvá teszi? Költsön, teremtsen, hallom az ellenvetést; nem is tagadom, hogy az ihletés ritkább, szerencsésebb perceiben sikerülhet, közönyös szálakból, melyek a költendő viszonyban többé fel sem ismerhetők, új, érdekes, megható egészet fenni össze: de kétségbe vonom, a legnagyobb elmék példáján, hogy a tehetség, emberi viszonyokat, tapasztalás segítségével nélkül, mintegy eleve (a priori), tetszés szerint kombinálni, bárkinek is nagy mértékben adatott volna. És ez helyzete, kivált az epicusnak, szemben az általános emberivel. Hátha még hozzávesszük, hogy a költemény természete oly világba helyezi a szerzőt, hova minél kévesebbet tanácsos fölvennie azon mellékesből, mely az életben tarka változattal röpkéd szeme előtt, oly korba, midőn az egyéni sem volt még bizonyos naiv

egyformaságból teljesen kibontakozva, oly kénytelenségbe, hogy a színt, külsőt, a történetes járulékat is tapasztalatán kívül eső forrásokból merítse: nem fogjuk csodálni, ha szeméit azon kész alapra függeszti, melyet a hagyomány az utódok számára fölkinccseit; ha szívesen fogadja, művébe illeszti, vagy kellő módosítással reprodukálja, mit az elődök szép iránti ösztöne, szóbeszéd vagy írás útján nemzetségről, nemzetségre szállított; ez által egyszersmind biztosítván magát a veszély ellen, nehogy minden áron újat keresve, szörnyeknek adjon léteit, mi gyakorta megesisik a romanticismus képzelemcsigázóin.

Első és legnagyobb inventor a nép, a sokaság. Mint egy parton heverő sima kavicsról senki sem mondhatja meg, hol azon szirt, melynek egykor része vala, melyik hullám repeszté le, sodra tova zömök kockáját, melyik és hány rendbeli mosogatta éleit gömbölyűre: ép oly kevéssé nyomozhatnék ki azon mesék, kalandok, hosszabb rövidebb elbeszélések kútfejét, további alakulások tényezőit, melyek az ember ős természetéből fakadnak elő. Ennek talán megtörtént esemény ada léteit, azt egy névtelen képzelődése hozá forgalomba; emezt a szájról szájra adás kerekké görgette; az, csonkulva bár mint egy béna szobor, tisztán mutatja a művésznek, hol szükséges a javító kéz; egyik a gömbölyülés bizonyos fokán vesztegel, a másik teljes egészé domborodott ki. Szerencsés esetben előáll egy külön dalnokraj, egy testület, mely az emberi szellemnek e talált gyermekeit mindenhonnan összegyűjti, felruhazza, ápoló gondjai alá veszi. Ily énekes osztály, viseljen az rhapsod, bárd, vagy scald nevet, firól-fira örökíti a nemzet mondai kincsét, a tehetségesb új adalékkal is gyarapítja: végre jó a lángész, „alkotó aethert lehelí” a mondavilágba, s az eposz meg van teremtve.

Ha már egy ily ős eredeti eposz létrehozásán is nem egyedül a névszerinti költő, hanem előtte, úgy szólva, nemzedékek működtenek: hogyan követelünk minden vonásig eredeti compositiót oly szerzőtől, ki a műveltség előhaladt korában, egészen más viszonyok közt él, mint az, melyből, ha feladatához hű kíván maradni, költeményét szőnie kell. Ám tanúihatja Virgil Aristoteles szabályait, de ha bujdosóját érdekes kalandokba szeretné bonyolítani, akarja nem akarja, ott terem Odysseus, a mint Calypso bájai visszatartják céljától, a mint tengeren hanyatik, a mint a phaeakok földére menekül, a mint elbeszéli kalandját, a mint az alvilágra száll, a mint Polyphemus szemét kiszúrja stb. s a jámbor Aeneasnak szintén hajótörést kell szenvednie, Lybia partjára vetődni, elpanaszolni bujdosását, Dido karjai közt megfeledkezni végzetszerű nagy céljáról, a Styx árnyait fölkeresni, és látni legalább a cyclopsot, kinek Ulysses oly feledhetlen vendége volt. Vagy Anchises hamvait méltóan akarja megtisztelni: nyomon felújul emlékezetében a hősjáték Patroclus sírja felett; onnan kölcsönzi vonásait; a szekérfutást

hajóversennyé módosítja, a coestus-viadalt többnyire átveszi. Ajas comicus elését az áldozatbarmok hulladékában, finomabb ízléshez alkalmazza, midőn Nisus vérben csúszik el; végre a nyilversenyt némi módosítással, az Ilias szerint adja. — (V. ö. Ilias XXIII. 258—897. Aen. V. 104—544.). Vagy paizsra van szüksége Aeneasnak: istenanyja jól emlékszik, hogyan szerzé Thetis az Achillesét; ez neki még könnyebben sikerül, mert a paizsművész tulajdon kedves férje. A paizon képek, jóslatok egész sora szemlélhető: s a középkor összes epikai irodalma belésszeret a képek, tropaeumok, zászlók stb. általi jóslásba, Ariosto, Camoens, Tasso nem bírnak e paizs bubája alól menekedni. Maga Dante alvilági útján, nem csak úgy követi Virgil nyomát, mint biztos kalauzét a „citta dolente” borzadalmas ösvényein, hanem úgy is, mint költőt; s nem merném állítani, hogy az „Inferno” eszméje megfogamzott volna az Aeneis VI. könyve nélkül. Általában, a mint Virgil Homérra támaszkodott, akkép támaszkodik őrá egész köre az epopoeiáknak, összes úgynevezett műeposzaink, melyekről elmondhatjuk, hogy azon egy tőnek különböző hajtásai, hogy „facies non omnibus una, nec diversa tamen”. Ariosto játékos szelleme, bár gazdag tárháza mindenféle classica emlékezésnek, leginkább emancipálta magát ezen hatás alól; de ő sem állhatja meg, hogy a régiek egy-egy helyét be ne illessze a lovagkor phantasmái közé: milyen például a cyclopskaland, felújítva az „orco” szörnyetegben (XVII.), Virgil hárpiai, Astolfó kalandjában (XXXIII.), Nisus és Euryalus epizódja, Cloridan és Medor esetében (XVIII.), vagy a mint Aeneas, Polydorus sírja körül, vesszőt tépvén a csemeték fájdalmasan vérzenek, s emberi panaszhang emelkedik a földből (Aen. III.), azon csuda elbeszélésben, mikor Ruggiero lovát egy mirtushoz kötvén, ez a rángatásra fájdalmat érez, s emberi hangon feljajdulva kíméletért esedezik (VI.), vagy az ó hitrege Andromédája a tengeri szörnynek hasonlóul kitett Angelicában, a mint Ruggiero (Perseus) szárnyas lova segélyével megszabadul (X.) stb. Camoens Ízetlen machinája, a portugallokat segítő Venus, és Indiát ellenök oltalmazó Bachus, még elmés reproductio érdemével sem bír, hacsak azon találmányt nem vesszük elmésnek, midőn Paphos istennője az indiai útról visszatérő portugall hősöket fáradalmaikért a maga módja szerint, testi kéjekkel jutalmazza. — Nem illő komoly tárgyaláshoz, de meg nem állhatom, hogy föl ne hozzam Cervantes egy furcsa helyét, annak bizonyosságául, hogyan forog csak egy elmés anecdot is kézről kézre. Sancho alól a szamarat ellopják, midőn rajta szunnyad, oly módon, hogy nyergét négy karóval felpöckelik s szépen kivezetik alóla a szerény állatot. Az ötlet Cervantesének gondolható, de épen így orozza el, Ariostónál, a Sacripante lovát Brunello híres tolvaj:

La sella su quattro aste gli suffolse,
di sotto il destrier modo gli dolse. (XXVTI. 84),

Nyergét felpockolá négy szál karóra,
S úgy a csupasz mént kilopá alóla.

Brunell a Károly-mondák famosus tolvaja, s a lopás ezen furfangos módja hihetően Ariostónál sem eredeti, hanem mondai részlet.

De egyik sem viseli a mondottak közül annyira magán Virgil bélyegét, mint a „Gerusalemme Liberata.” Ha a többieknél reminiscencia, szeszély, talán némi verseny felújítja egyes helyeit az Aeneisnek: Tasso egész öntudattal, mint gazdag erű bányát, használja azt. Ugy lévén meg győződve, és Virgil, mestere példája is arra mutatván, hogy a szépet, ha idegen is, szabad sajátunkká tenni, csakhogy szerkezetünkbe erőltetés nélkül beüljék, csakhogy művünk széptani becsét emelje: majd nyíltan lefordít egész jelenést a minta-eposzról, majd egyes cselekvényt, epizódot, jellemet rak össze különböző virgili részletekből, majd átöltöztet, de úgy, hogy nem lehet az eredetire nem ismernünk, majd leírást, hasonlatot egyes mondalmas (sententios) helyeket kölcsönöz, le szintén egy-egy hatályost) epithetonig. Többször lesz alkalmunk, Zrínyit tárgyalva, feltüntetni a Jerusalem írójának ebbeli eljárását: most csupán azon „imitatiók” 1 közül lássunk egy párt, melyek a Zrínyiásban elő nem fordulván, alább mellőztetni fognak. — „E közben a vérző, lépteit hosszú lándzsával támogató Aeneast, Mnesteus, a hú Achates, s kísérője Ascanius megállítják a táborban. Dühöng s a tört vesszejű nyíllal vesződik, hogy kiragadja. Parancsolja, vágják föl a sebet, bocsássák vissza az ütközetbe. Es már ott vala Jápix, Phoebus kedveltje mindenek fölött, kinek heves szerelmétől meghatva, jókedvében saját tudományát, ajándékit kínálta Apolló: a jóslást, citerát és gyors nyilakat. Az, hogy élemedett atyja végpercét hátrálja, inkább óhajtá ismerni a füvek erejét s gyógyhasználatát, s a néma mesterséget üzni, dicstelenül. Aeneas áll vala csikorgó dühében, roppant dárdára támaszkodva, s az ifjak, a kesergő Julius, nagy csoportozása, könnyei közt rendületlen. Az öreg (Jápix) felgyürközve, Phoebus varázs füveivel hiába erőlködik a nyilat kivenni, hiába bizgatja kezével, hiába fogdossa harapós fogóval a vasat. Ekkor Venus, megszánya fia gyötrelmét, a crétai Ida hegyről dictamnus (ezerjő) füvet szed: ismerik annak gyógyerejét a vadkecskék, ha röpülő nyil akadt hátukban. Ezt Venus homályos ködbe burkolván magát, lehozza; ennek erejével járhatja át a fénylő medencékbe öntött vizet, s titkon gyógyítva, ambrosia éltető nedvet hint abba és illatos panaceát. Az agg Jápix, minderről semmit sem tudva, e fordóvel enyhíti a sebet: s egyszerre minden fájdalom megszűn, a vér eláll, a

nyildarab magától kiesik, a test megépül és Jápix felkiált: hozzatok fegyvert a hősnek! mit állotok? — Nem emberi erőtlől nem orvosi tudománytól van ez, nem is az én kezem gyógyít meg, Aeneas; nagyobb isten működik itt, és téged nagyobbakra tart föl.” — így az Aeneis. (XII. 384—432.).

Lássuk, hogyan „követi” Tasso. — „E közben a sebesült vezér (Godofréd) nagy sátorába érkezett, oldalán a jó Sigier és Baldovino, körülötte sűrű nagy csoportja szomorú barátinak. Ő, míg sietséggel vesződik, hogy kihúzza a sebből a nyilat, eltöri vesszejét. Parancsolja, hogy szélesen vágják ki a sebet. „Bocsássatok, úgymond vissza a csatába! s hosszú láncsa nyelére támaszkodván, nyújtja sebes lábát a műtét alá. Es már az agg Erotimo, ki a Po partján született, hozzáfog a gyógyításhoz. Ez jól ismeri a füvek, a hathatós vizek minden erejét, s használatát. Kedves a múzsák előtt is, de jobban tetszik neki a néma művészet csekélyebb dicsősége. Csak azon volt, hogy kimentse a halálból a töredékeny testeket; pedig a neveket is halhatlanokká teheté vala. A vezér támaszkodva áll, rendületlen arccal a sirás közt. Amaz, felővezkedve, s hátragyürve könnyű és egyszerű öltözetét, majd a hatályos füvel kísérti, hasztalanul, kivonni a nyilat, majd tanult kezével, harapós vassal — de nem boldogul. — Most őrangyala, megszánya méltatlan fájdalomát a hősnek, „dittamo” füvet szed Ida hegyén, melynek erejét jól ismerik a hegyi kecskék, ha sebet kapnak, és oldalukban marad a szárnyas nyil. Ezt az angyal látatlan lehozza s a fürdő vizébe hinti, I4dia forrásából szent nedvet és illatos panaceát vegyítvén közé. Az öreg ezzel meglocsolja a sebet, s a nyil önként kihull, a vérzés eláll, a fájdalom megszűnik, a test ép. Akkor kiált Erotimo: nem orvosi tudomány gyógyít meg téged, sem az én halandó kezem: nagyobb erő tart meg, azt hiszem angyal szállt le orvosodul, mert égi kéz jeleit látom. Ragadj fegyvert! mit kése! menj vissza a csatába!” (XI. 68—75.) Érdekesebb az eredetiben nézni össze, hol még a latin szónak megfelelő olasz is növeli a hasonlatot: elannyira, hogy azt hiszem, Tassó itt műfordítói ügyességét akarta bemutatni. — Szabadabb ennél az Aeneis egy másik helyének átkölcsönzése, midőn Venus halandó fiának megnyitja szemeit, hogy lássa a Tróját romboló isteneket! (II. 189— 625), mely, Jerusalem ostrománál, Godofréd hasonló látásában fölismerhető, a mint az angyal megmutatja neki a részén viaskodó mennyei seregeket. (XVIII. 92—96.) — Hanem elég.

Az eddigiek után nem fogunk oly könnyedén pálcát törni Zrínyi eredetisége fölött, ha egyes alkotásaiban oly részleteket fedezünk is föl, melyek egy vagy más régibb költőre emlékeztetnek. De azt is illő megjegyezni, hogy nem mind kölcsönvétel, a mi annak látszik; hogy szerkezet, jellemzés, cselekvény-fordulat, machineria, sőt a stil is gyakran tüntet fel oly egyező vonásokat, melyek e Virgil

nyomán haladó egész cyclus által mintegy közösnek, az epikai modorhoz, — mesterséghez — tartozónak tekintettek; úgyhogy inkább e vonások mellőzése, mint fölvétele tetszett volna előttök gáncsolandónak. Valamint az élő szájon zengő, firől fira örökített hősi ének, a vele bánó dalmokrend ajakán, némi egyformaságot, nyelv- és szerkezetben kiváló jelleget kap, mely, hogy úgy szóljak „a céh” minden egyes tagjának szerzeményén fölismerhető: azonképp honosult meg az úgynevezett „classikai” epoeiák szerzőinél is egy bizonyos módja a kezelésnek. Ilyen mingyárt elől a föltét (propositio), vagy is a tartalomnak rövid összefoglalása néhány sorban; ilyen a valamely fensőbb hatalomhoz, rendszerint a múzsához, intézett segélyhívás (invocatio), mégpedig nemcsak az epos elején, hanem rendszeren a seregszámla (enumeratio) előtt is, vagy midőn a költő nagy dolog, rettenetes viadal stb. elbeszélését akarja megkezdeni. Rokon ezzel az ünnepélyes készüllet, vagy a költő félelme, önbizatlansága nagyszerű jelenetek leírása előtt. Ilyen a hadszámla (enumeratio), s ez alkalommal egyes hősök, vagy egész csapatok jellemzése, s utóbb kifej lő episodok alapjának letétele. Ilyen mód valamely egyén jövendő sorsát, valamely következő fordulatot előre jelenteni, vagy sejtetni legalább, (eposzi anticipatióknak volna nevezhető); midőn tudniillik maga a szerző épen az által gerjeszt várakozást, hogy a regényírók csattanó hatásra számított eljárását mellőzve, önként fellebbenti a fátyolt, mely hősei végzetét takarja. Szintén a mesterséghez tartozik, útleírás természetű, csak történeti „egymásután” kapcsaival bíró eseményeket az által gömbölyíteni egységbe, hogy a költő mingyárt eleinte az események kellő közepébe (in medias res) ragadj a olvasóját, s az elébb történeteket utólag beszélteti el.

A csodálatos, a gépezet conceptioja is, főbb vonalokban, a Homér–Virgil-féle csapáson jár. Az Iliász istenségei nem harcolnak ugyan többé, két táborra oszolva, a küzdő felek részén: de a törekvés, természetfölötti hatalmakat hasonló ellenkezésbe tenni egymással, a keresztyén eposzba is átjött. Az istenek tanácsa Olympuson, amaz égi jelenetek gondolatját szüle, minemű Ariostónál (XIV. 74—77.) s utána Tassonál (I.) és Zrínyinél is található, midőn isten a maga dicső trónján ülve, angyalai által intézi a halandók sorsát. Természetesen a mennyei akaratnak nem lehet ellenmondás, itt tehát nincs helye tanácskozásnak. Ilyenkor az égi küldönc, (angyal) rendszerint Mercur vagy Iris classikai vonásiból kölcsönöz annyit, a mennyi összefér a keresztyény nézetekkel. — A halandónak megjelenő emberfölötti lény ritka esetben mutatja igazi alakját, többnyire valamely jól ismert halandó képét veszi magára, csak eltüntével adja jeleit istenvoltának, s az kivel társalgott, megérzi, és rendszerint felkiáltásban nyilvánítja, a reá gyakorolt csodáhatást. A hős nagy veszélyben könyörög és legott meghallgattatik, isteni segélyt

nyer; másszor ködburok által fedve bizton jár az ellen sorai közt; majd ha tekintélyre van szüksége, alakja csoda fenséggel környezetetik. Eposzi használatban a csodás majd nyílt, midőn semmi kétség, hogy természet-főlötti erő munkál, majd elfátyolozott, vagy félcsodás, midőn a költő oly halványan szinezi a rendkívülit, hogy csupán beszédképletnek (trópus) is gondolhatni: néha maga sem dönti el, természetes úton, vagy isteni erő által történt-e a szóban forgó esemény. Az álmom, a látvány, természeti tünemények rendkívüliekké szinezése, többnyire a classica epoeia modorában kezeltetik; épen úgy a végzetes bajnok, a fatális ló, fegyver s egyéb hősi szerszám, mely utóbbiak szintén bírnak saját történettel úgyhogy gyakran némi kis epizódot képeznek. Aztán a jóslatok különböző nemei: irott képek s tableaok által; menny- vagy pokoljárát segélyével; bevallott jóskok előre mondási; különben ily tehetséggel nem bíró egyének jóslata, a lelkesedés percében, vagy a halál révén; továbbá jelekből, madarak röptéből, természeti tüneményekből stb. Hasonlóan közös vonás, hogy a bevallott jós csalatkozik saját jövőndőjében, hogy csak bizonyos dolgokat tud, a mint az eposz célja kívánja, másokat nem; hogy jövőndőlései nem találhatnak hívőre s több efféle. Ide sorolható a titkos, szokatlan rémület, vagy fatális elbizakodás, mely a hőst közvetlen a halálos veszély előtt elfogja.

De a cselekvény fordulatai s a jellemek szinezése is gyakran mutatják az egymásra-hatást, e cyclus költői közt. A kifejlés elébe női kecs által vetett akadály (Calypso, Dido, Armida); a párviadal, mely hitszegés miatt általános harccá fejlődik (Pandaros, Oradino, Amirassen); vagy éj miatt félben szakad, és másszor megint folytattatik; magán ellenség a közös mellett: egy jó barát, egy növendék ifjú, hív szolga, vagy úr, apa vagy fiú, megboszulása; elesett bajnok hullája fölött kifejlő viadal; egyes bátor hősnek az ellen közé rekedése; magán barátság ellenek közt; vezér vagy hős, midőn elesett társát megsiratja, eltemeti; hadi tanács, ebben rendszerint ildomosán gyáva békepárt, s vakmerő harcpárt; kihívó követség az ellenhez; szavakkal objurgatio a vívás előtt; bajnok, a mint magát a harcra mérgesíti; merész hős, ki megvetéssel nézi le a lassú tactica előnyeit; egyszeri gyávaság jóvátétele vitézség által; nagy bajnok futása, e miatti szégyene; a főhős előtti rettegése annak, ki az ellen közt legnagyobb; két jó barát közös vállalatjai; férfias, harcos nőjellemek stb. stb. mind oly gyakran ismétlődő vonások, hogy csupán ezért, ha a kivitel önálló, a költőt nem érheti utánzás, vagy plágium vádja. Szinte így a stílusban némely fordulatok, például: egész sorok ismétlése, kivált midőn valamely követ elmondja a rábizottakat; a hasonlatul vett tárgy részletes, szemlélhető kiszinezése, s általában a homéri egyszerű természeti hasonlatok divatja, csaták leírásában hosszabb rövidebb apostrophe elesett — gyakran nem is jelentékeny — hősköz; egyes^ hatályos mondat (Kraftspruch) átvétele régibb költeményből; a

sebek, a halál ezerféle módjának festésében itt-ott megújuló reminiscencia, ' és a mennyit még előszámlálnom könnyű volna, mindezek a homér-virgilféle tanulmányok eredményei, s az újabb epikusoknál nyomról nyomra feltalálhatók. — Hanem ideje áttérni felvett tárgyamra.

Két részre osztom vizsgálatomat. Az elsőben, mely hosszabb és elemző, követem a Zrínyiász szövegét s helyi észrevételekre szorítkozom, főleg Tasso és Virgil befolyását nyomozván költőnkre; a másodikban, mely rövidebb s összeállító, megkísértem eltalálni a rangot” mely Zrínyit Tassóval szemben is, megilleti.

40. Keressetek olyan irodalmi szöveget, ahol felfedezhetitek, jól körülhatárolható, hogy milyen érzelmekre akar hatni az író! Például Petőfi Sándor Nemzeti dal című költeményében a pathosz forrása a nemzeti büszkeség és az idegen elnyomók iránti gyűlölet érzésének felkeltése és ébren tartása.

41. Határozzátok meg, hogy feltehetően milyen érzelmekre fog hatni a következő tárgyú szöveg!

- *Az osztályfőnök évvégi beszéde*
- *A Vöröskereszt segélykérő felhívása*
- *Utazási hirdetés a Kanári-szigetekre*
- *Megemlékezés egy nemzeti ünnepünkről*

A beszéd nem nyelvi jegyei

42. Olvassátok el az alábbi idézetet, mely Cicero A szónok című munkájából való. Egyetértetek-e az olvasottakkal? Határozzátok meg saját szavaitokkal, mit ért Cicero az ékesszólás és az előadás módja alatt.

A szónoklás mikéntje pedig két dologtól függ: az előadás módjától és az ékesszólástól. Az előadásmód ugyanis mintegy a test ékesszólása, mivel a hang és a taglejtések alkotják együttesen. A hangnak annyi árnyalata van, ahányféle az érzelmeknek; ezeket főként a hang idézi fel. Amikor tehát a tökéletes szónok – akire kezdettől fogva utal értekezésünk – azt kívánja, hogy érzelmektől áthevültnek lássék, s ezzel felszítja a hallgatóság szenvedélyét is, ennek megfelelően

szabályozza majd hangja zengését. Többet is szólanék erről, ha itt volna az ideje, hogy ezt fejtegetjük, vagy ha te magad kértél volna rá; szólnék a taglejtésről is az ezzel összefüggő arcjátékról is. Szavakkal el sem mondható, mennyire lényeges, hogyan él mindezzel a szónok. Hiszen gyöngé szónokok is gyakran arattak már babért az ékesszólás terén előadómódjuk érdemével; és sok tehetséget tartottak már gyöngé szónokoknak gyatra előadó-képessége miatt. Így aztán Demosthenes nem ok nélkül tulajdonítja az első, második és harmadik főszerepet az előadás módjának. Ha tehát az ékesszólás nélkül mit sem ér, az előadás módja azonban még az ékesszólás nélkül is ily hatalmas: a legnagyobb jelentősége kétségkívül ennek van a szónoklás terén.

43. Nézzetek meg néhány filmrészletet hang nélkül, és próbáljátok kitalálni a gesztusokból, mi történik, mit mondanak a szereplők egymásnak, milyen érzelmekkel viseltetnek egymás iránt. A végén ellenőrizték, jól gondoltátok-e. Aztán játszhatjátok tovább ezt a játékot úgy, hogy rögtönzött módon megpróbáljátok szöveggel követni a filmen látottakat, beszélni a szereplők helyett.

44. A tavaly a mimikáról tanultak felidézésével foglald össze, hányféle alapérzelem kifejezésére alkalmas az arcjáték, majd rajzold is le ezeket!

45. Találjátok ki és játszatok el olyan szituációkat, ahol a szereplők csak gesztusok és mimika segítségével kommunikálnak egymással, mert némasági fogadalmat tettek.

46. Játsszátok el kézmozdulatok segítségével, szavak nélkül a következő szituációkat!

- *Hasi fájdalmaakra panaszkodó beteg az orvosnál*
- *Rómeó szerelmet vall Júliának*
- *Közlekedési rendőr irányítja a forgalmat egy útkereszteződésben*

47. Játsszátok el a következő szituációt kétféleképpen! Lakóhelyetekről beszéltek idegenvezetőként egy turistacsoportnak

először megfelelő arányban használva a gesztusokat, másodsor viszont mértéktelenül gesztikulálva. Figyeljétek meg, melyik helyzet a természetesebb és hitelesebb!

48. Gyűjtsetek olyan frazeologizmusokat, melyek érzelmi állapotra és testtartásra utalnak! (pl. Úgy ül, mintha karót nyelt volna.) Játsszátok is el, mutassátok be a frazeologizmus jelentette állapotot, testtartást!

49. Tervezzétek meg (az ügyesebbek le is rajzolhatják), hogy az alább felsorolt alkalmakkor hogyan illik megjelenni (ruha, smink, kiegészítők, frizura stb.), hogy az összhangban legyen az alkalommal és a kommunikációs céljainkkal!

- *Esküvői vacsorán vendégként*
- *Iskolai ballagáson ünnepi beszéd megtartásához*
- *Választási kampányban politikai kampánybeszéd megtartásához*
- *Tanárként egy iskolai órán*

50. Képzeljétek el az alábbi retorikai alaphelyzeteket, majd minden esetben gyűjtsétek össze azokat a szavakat és kifejezéseket, amelyek az adott szituációban a beszédben feltétlenül elhangzanának!

- *Mátyás király szól a tömeghez királlyá választása után közvetlenül a Duna jegén.*
- *Kemény Dénes, a magyar vízilabda-válogatott szövetségi kapitánya szól a játékosokhoz az olimpiai döntő előtt.*
- *Egy politikai párt elnöke szól a választókhoz egy választási kampány idején.*
- *Nagy Sándor hadseregéhez szól az indiai hadjárat egyik csatája előtt*

51. A történelmi tárgyú szépirodalmi művekben és filmekben gyakran fordul elő, hogy a jellemábrázolás és a történelmi hitelesség kedvéért a szereplők lelkesítő beszédet tartanak a népnek vagy a csatába induló sereg előtt. Keress példát erre Homérosz Iliászában, Zrínyi Miklós Szigeti veszedelem c. eposzában és Gárdonyi Géza Egri csillagok c. regényében! Írd ki a választott részletet, nevezd meg a retorikai alaphelyzetet, a beszédszituáció elemeit, majd nevezd meg a szöveg hatásosságát biztosító eszközöket!

52. Képzeljétek el az alábbi szituációkat és az alkalomnak megfelelően készítsétek el ünnepi beszédeiteket!

- *Pohárköszöntőt mondasz legjobb barátod esküvőjén.*
- *Emlékbeszédet tartasz az 1848-49-es forradalom tiszteletére rendezett március 15-i iskolai ünnepségen.*
- *Jelölteted magad polgármesternek saját településeden és kortes beszédet tartasz egy lakossági fórumon.*

53. Állj otthon a tükör elé, és próbáld az arcjátékkal kifejezni a következőket: *szeretet, bánat, gyűlölet, szigorúság, félelem, csodálkozás, undor, érdeklődés, meglepődés, öröm.*

54. Gyűjts anyagot (könyvek, lexikonok segítségével) egy vitához, amely arról szól majd, hogy érdemes-e követni a változó divatot! Gyűjts érveket mellette és ellene is! Az osztállyal majd játsszátok el a vitát, elosztva a résztvevőket divatkövetőkre és a divat követésének ellenzőire!

55. Képzeljétek el, hogy fordított nap van az iskolában, és a tanár szerepébe kerülve öt percben meg kell magyaráznotok a következő témákat, fogalmakat:

- *A magyar nyelv változatai*
- *Petőfi Sándor szerelmi költészete*
- *Mivel foglalkozik a genetika?*

A BESZÉDMŰ

A beszédművek klasszikus felosztása és a beszédfajták

54. Történelmi és kultúrtörténeti ismereteiket segítségül hívva képzeljete el és nevezeték meg olyan szituációkat a múltból, amelyekhez hagyományosan köthetők a tanult beszédfajták.

55. Nevezeték meg olyan szituációkat a mai életből, amikor a hallgatóság kritész, vagyis ítélkező, illetve theorosz, vagyis gyönyörködő szerepben van!

56. Nevezeték meg a mai életből vett olyan szituációkat, ahol elhangozhatna törvényszéki, tanácsadó, illetve bemutató beszéd típus! Nevezétek meg a szituáció elemeit is!

57. Most osszátok ki az előző feladatban kitalált szituáció szerepeit, otthon készítsétek el a lehetséges beszédek vázlatát, következő órán pedig adjátok elő osztálytársaitok mint hallgatóság előtt.

58. Soroljátok be az alábbi szituációban elhangzó beszédeket a tanult beszédfajták közé!

- *Dobó István lelkesítő beszéde az egeri várvédőkhöz*
- *Illyés Gyula gyászbeszéde Babits Mihály ravatala felett*
- *Egy galériavezető beszéde egy kiállítás megnyitóján*
- *Laudáció a Nobel-díj átadásán*
- *A védőügyvéd beszéde Oszama Bin Ládén képzelt perében*
- *Orbán Viktor kampányzáró beszéde a Kossuth téren*

59. Keressétek meg otthon az Egeri csillagokban Dobó Istvánnak az előző feladatban emlegetett beszédét, tanuljátok meg, és következő órán adjátok elő minél meggyőzőbben és hatásosabban!

60. Képzeljétek el az alábbi szituációkat, és írjatok rövid beszédet a szituációnak megfelelően!

- *Földönkívüliek űrhajója landol az iskolakertben, letarolva az ott lévő veteményest és virágágásokat. Az iskola vezetése ezért perbe fogja az idegeneket. Az ufók védőügyvédjének szerepében mondd el beszédedet!*
- *Bevásárlóközpontot akarnak létesíteni a településen, ahol élsz. A település lakói gyűlést hívnak össze ez ügyben. A project ellenzőinek nevében mondd el beszédedet a jelenlévőknek!*
- *Egyik barátod egy magas állami kitüntetést kap egyik nemzeti ünnepünk alkalmából. Téged kérnek fel, hogy tarts bemutató laudációt személyiségéről és munkásságáról. Mondd el beszédedet!*

61. Beleképzeléses játék keretében válasszatok négy szereplőt, hárman a három, a görög mitológiából jól ismert istennő, Héra, Pallasz Athéné és Aphrodité szerepébe bújva próbálja meggyőzni a negyedik szereplőt, Paris trójai királyfit, hogy adja neki a legszebbnek járó aranyalmát, amit Erisz, a viszály istennője gurított az ünneplők közé Péleusz és Thétisz lakodalmán.

62. Irodalmi alapú szerepjáték keretében játsszatok el egy bírósági tárgyalást, melynek témája, hogy bűnös-e gyilkosságban (bátyja egyik emberét agyoncsapta egy malomkövel) Toldi Miklós! Valaki vállalja a védő, valaki a vádló szerepét! A kritész szerepét a hallgatóság, vagyis az osztály töltsse be!

A szónoki beszéd elkészítésének munkarendje. A szónoki beszéd részei

63. Olvassátok el Kölcsey Ferenc A magyar nyelv ügyében című beszédét és keressétek ki a klasszikus beszéd felépítésére jellemző részeket!

A Fő RR. tagadó válaszára

Ha a római tanács és nép maga hatalmának főpontján még most is állana; ha mi ezen római népnek egy meghódított tartományocskája volnánk; s úgy, mint alattvalók folyamodnánk hozzájuk, hogy szabadúlhassunk meg nyelvektől, és ők adták volna nekünk ezen választ, azt, Tek. Rendek, meg tudnám fogni; de mikor magyar nemzetnek kívánságára, magyar főrendek adnak ilyen választ, azt megfogni nem tudom. Miért nem akarnak a mi kérésünkre hajolni? Azt mondják, nyolc század óta van öszvekötvé a nemzettel a római nyelv; s annál fogva az több érdekekkel van öszvekapcsolva, és eltörlésére vagy megváltoztatására felette szükséges előbb mind a kívánság eredetét s kiterjedését, mind pedig a teljesedés lehetőségét és az említett érdekekkel való megegyeztetését bővebb vizsgálat alá vétetni. Rendes dolog Tek. Rendek! Én ezen oldalról más érdeket nem ismerek, mint azt, mely abból foly, hogy mi magyarok, és független, önállású nemzet vagyunk, legalább akarunk lenni. - Ezen érdekből következik, és természetesen következik, hogy mi magunk tulajdon nyelvével élni kívánjunk. Mi ezen kívánság eredete? csak az, mert magyarok vagyunk. Ha német vagy más idegen nyelvet kívánnánk felvenni, akkor lehetne szükséges a kívánság eredetét kérdezni: de e mostani kívánságunknak, mely a nemzettel együtt született, állandóul azzal öszvekapcsoltatott, eredetét hosszasan keresni akarni, nem egyéb pusztá ürügynél, mely által a dolog továbbra is elhalasztassék. A kívánság kiterjedése? olyan kérdés, mit tenni miért kellett legyen, nem értem. Természetesen ennek több vagy kevesebb kiterjedése nem lehet, mint a magyar nemzet és ország, mint a magyar kormány minden ágainak határa. A lehetőség? Minekutána 43 év küzdései után oda jutottunk, hogy már a múlt országgyűlésnek 8-ik törvénycikkelyénél fogva, minden, ki ezután hivatalba lépni fog, minden, ki ezután ügyvéd lenni akar, magyarul tudjon: többé nincsen semmi lehetetlenség. Részünkről mindnyájan tudunk, beszélünk magyarul; tehát írhatunk egyszerre magyar törvénycikkelyt és felírást; a kormány részéről természetesen a kancelláriát, mely magyar, alá kell vetni az említett törvénycikkelynek, és jól is tudjuk, hogy ott oly urak állanak, kik értik nyelvünket. Hol itt a lehetetlenség, hogy mindjárt most ne teljesíttessenek azok, amiket kívánunk?

Mikor tehát a kívánság eredetét bajjal nyomozni nem szükség, mikor kiterjedése természetes és meghatározott, mikor lehetősége már megkészült, nem látom ált, miért kellessék azt egyedül a rendszeres munkák körében eszközölhetőnek állítani, ami minden pillanatban eszközölthetetik?

Azt mondják továbbá a főrendek, lassan kell haladni: erőszakolni nem kell ezen lépést. De hát nem elég lassúság-e 43 év óta küzdenünk a nyelvért, és még most sem lennünk ott, hol lennünk kellene, s hol lenni akarnánk? Minden országgyűlésen keveset nyertünk; minden előlépést nagy meggondolással tettünk; fájdalom! éppen nem volt semmi sietség, semmi, ami az annyira ohajtott lassúságban, az akadályok lépcsőnként való meggyőzésében elmaradott volna. Azonban a főrendek talán a lassúság ideáját századokhoz kötik? De én Tek. Rendek így nem értek, s érteni nem akarok. Mert később, mert lassabban haladtunk, mint kellett volna, kétszer, tízszer, tán százszor is.

A főrendek azt mondják: annyi sok száz évek óta lévén a latin nyelv virágzásban, anyai nyelvünknek elsőbbségét, és hathatóságát ekkoráig nem veszedelmeztette. Ugyan Tek. Rendek, mit véljek egy ilyen, a nyilvános tapasztalással, az egész nemzet köztudományával ellenkező állításról? Nevezhetjük-e nyelvünket diplomatikai nyelvnek? nem mindig elsőbbsége volt-e a latin nyelvnek? s nem lesz-e mindaddig, míg azt egyedül a tudósok szobáiba szorítani nem fogjuk? s minden egyéb tekintetben nem vesztett-e nyelvünk? Mert íme, bár első tulajdonainál fogva Európa leghíresebb nyelvei mellett sem vonúlna szégyennel vissza; mégis hátra kellett maradnia. S emiatt a mi egész tudományi műveltségünk, a mi egész literatúránk hol áll? Nem hozom fel a németet, francot vagy angolt, de maga a dán és svéd parányi literatúra is nem sokkal előbb van-e a mienknél? És miért? Azért, mert járomba vetették nyelvünket; mert eltapodták, mert csúfot csináltak azon szerencsétlenekből, kik hazafiúságtól vezéreltetvén, ezen nyelv kiművelésére adták magokat. Én tudom, én igen is jól tudom Tek. Rendek! Húsz év óta futom az írói pályát, és szenvedtem nemcsak megvettetést, hátratételt, szegénységet, sőt üldöztetést is, mivel a nyelvet becsülni, mivel néhány társaimmal annak kiművelését célba venni bátor valék. És még sincsen itt az idő, hogy nyelvünket felszabadítsuk? mégis a rendszeres munkák sorára kell-e útasíttatnunk? Oda útasíttatunk Tek. Rendek, mert úgy mondatik, a rendszeres munkák már megszűntek mindent elnyelő örvény lenni. Azért talán, mert az urbáriumból már két cikkelyt elvégeztünk? s a polgári köztárgyak azon pontjára, hol a nyelvügy előfordúl, majd egy évtized, vagy éppen félszázad után eljuthatunk? Hiszen ez az, ami a rendszeres munkákat örvénnyé csinálja. Én ohajtottam volna: bár a főrendek e gyűlöletes emlékeztetést ne újítsák meg.

De kívánják a főrendek, hogy a fejedelem s a társországok jogait tekintetbe vegyük. A fejedelmet illetőleg: mikor vétettünk a nyelvügyre nézve a fejedelmi jogok ellen? Nem mindig felírás után járultunk-e a trónhoz? nem mindig felírás, és adott válasz után eszközöltettek-e törvényeink? Íme most is felírni akarunk, most is

alkudni készek vagyunk a jogért, mit különben a természet ad, miben minket hátráltatni annyi, mint természetes jogainkon gázolni.

Soha senki el nem fogja velem hitetni, hogy azon okok, melyeket a főrendek előhoznak, meggyőződésből, szívből származtak volna. Nem kívánnak egyebet, mint a latin nyelvből oly szent nyelvet csinálni, mely őket a sokaságtól elkülönözze. Vagy talán a demokráciától félnek, ha az anyai nyelv felemeltetik? Erre csak azt felelem: török és orosz szomszédinknál soha sem divatozott a latin nyelv: hol van azért nagyobb despotizmusnak ostora, mint önálok?

Nem csodálnám Tek. Rendek, ha nemesség és adózó nép között forogna a kérdés; ha a főtáblánál az egész nemesség ülne, itt pedig az adózó nép képviselői fognának helyet. Akkor ezen viseletet születéshez kötött előítéletekből, régi privilégiumokhoz ragaszkodásból, s több effélékből, menteni ugyan nem, de magyarázni lehetne. Most nemesség és nemesség közt, mégpedig egyrésről 500, másrésről 700,000 nemesség közt van kérdés. Aszerint, amint környüállásaink, s országgyűlésünk mostani rende állanak; aszerint, amint magok a főrendek a napkönyv iránti válaszbán kinyilatkoztatták: e kétfelé ülő nemesség egyetlenegy országgyűlési test. Egyetlenegy testnél csak egy többség gondolható, a 700,000 kétszer jelentette ki magát; s kérdem: mi joga van az 500-nak oly kemény ellenmondást csinálni? Én a mi polgári alkotványunkban csak egy vétót ismerek, s ez a koronához van kötve.

S kik ezek a főrendek? Nem azok-e, kik az országnak legtöbb javaival élnek? nem azok-e, kik a helyeken ülnek, hol Zrínyi a bajnok és koszorús író, hol Pázmány Péter és Liszti ragyogtanak? kik a sorokon gyülekeznek, miket egykor Kohári és Amade, Orczy és Ráday, s nem régen Széchenyi és Festetics György ékesítettek? Nem méltán kívánhatnók-e, hogy ne szegezzék magokat az ellen, amiért az őket megelőzőtt nagyok élni és halni dicsőségeknek tartották.

S mit tegyünk? újra írjunk? okokat okokra halmozzunk? De mit használnak minden mi okaink azoknak, kik füleiket és szíveiket előttünk már kétszer bezárták? kik a természet és hazafiúság szent szózatát már kétszer visszavetették? Ha a szent korona iránti tisztelet nem tartóztatna, azt javaslanám, hagyjunk fel a küzdéssel, s terjesszük egyenesen a felség elébe folyamodásunkat. Mert rendes dolog az, ha valaki elválasztó fallá teszi magát trónus és nemzet közt, hogy ez a maga fejedelméhez, szíve kívánsága szerint ne járúlhasson.

Ha pedig még egyszer csakugyan írunk; jelentsük ki azon tántoríthatatlan elhatározásunkat, hogy előbbi üzenetüinktől semmi esetre el nem állunk; hogy ha helybenhagyást ezúttal sem találunk, mi a fejedelmhez vivő utat magunkban is meg fogjuk keresni. Az elkeserített hazafiúság érzelmei nagy jogokat adnak, csak

erős kebelben lángoljanak. Sokszor hallottam én itt erőről, morális erőről szót tetetni; s ezen pillanatban szólítom fel a Tek. Rendeket ezen erőt kifejteni, s úgy vélem, nem szólítom fel híjában; mert íme én is, ki egyike vagyok a leggyengébbeknek, nyilván s egyenesen kimondom: előbb fog e kebel megrepedni, mintsem a nemzeti nyelvre nézve tett kívánságtól egy pillantásig is elálljak.

Pozsony, 1833. márc. 4.

64. Készítsétek el írásban annak a beszédnek a szövegét, amelyet egy képzeletbeli párt vezetőjeként egy kampánygyűlésen mondanátok, betartva a klasszikus beszéd felépítését, részeinek egymásutániságát!

65. Adjátok elő az előző feladatban elkészített beszédet, használva a meggyőzés során a nem verbális elemek tárházát is!

66. Városotokban atomreaktort készülnek telepíteni. Készítsétek egy tanácsadó beszédet, melyben a terv ellen léptek fel! A beszéd klasszikus felépítését kövessétek, de alkalmazzatok megszakított bevezetést és kitérést!

AZ ÉRVEK ÉS AZ ÉRVELÉS

Az érvek fajtái

67. Építsetek érveket és szólaltassátok meg azokat az alábbi táblázat alapján!

Tétel	Bizonyíték	Összekötő elem
Szavazzunk X-re!	X régóta dolgozik a helyi önkormányzatban	A legtapasztaltabb jelölt a legjobb jelölt
Be kell tiltani a hosszú reklámszüneteket a televíziókban	Egyre több cég hirdet a televízióban	A televízióknak a szórakozást és művelődést kell szolgálnia

68. Milyen következtetések vonhatók le az alábbi tényekből?

- *Az elmúlt években az emberek rengeteg antibiotikumot szedtek. Újabban egyre több kórokozó ellenálló az antibiotikumokkal szemben.*
- *Húsz évvel ezelőtt az egyik gyár termékei iránti kereslet visszaesett, az utóbbi időben viszont újra megélénkült az érdeklődés a megújult termék iránt. Húsz évvel ezelőtt az igazgatótanács hozta a termék-értékesítéssel kapcsolatos döntéseket. Az utóbbi időben ez pr-menedzserek tanácsai alapján történik.*

69. Milyen érveken keresztül lehet eljutni ezekhez a következtetésekhez?

- *Tehát a gyermekeknek kevesebb televíziós rajzfilmet kellene nézniük.*
- *A reklám legjobb módja a pozitív személyes tapasztalat bemutatása.*
- *Tehát ha azt akarjuk, hogy javuljanak a kárpátaljai magyarság társadalmi mobilitásának mutatói, nagyobb gondot kell fordítanunk az oktatás színvonalára.*

70. Írjatok beszédet definícióból származó érvek alapján! Tanulmányozzátok a definíció módszereit, alkalmazzatok minél többet belőle! Legyetek konkrétak! Lehetséges témák:

- *Milyen az ideális feleség?*
- *Ha én lennék az oktatási miniszter...*
- *Milyen legyen a jövő társadalma?*

71. Olvassátok el Babits Mihály Az írástudók árulása című tanulmányát, amelyben felállít egy lehetséges eszményi értelmiségi magatartást, és ehhez méri kora írástudóit!

Az írástudók árulása

Babits Mihály

Julien Benda könyve, amelyhez itt gondolataimat fűzni kívánom, - s amelynek címe: Az Írástudók árulása - talán közel jutott ehhez a problémához; mégpedig főképpen két fölfedezéssel.

Az egyik, hogy a probléma mindennek dacára erkölcsi jellegű.

Hisz annak éreztük elejétől fogva; mégis már-már szinte kétségbeestünk illetően fölláthatósága felől. Hogyan lehessen erkölcsi problémát formulázni, ahol az erkölcs alapelvei váltak kétségessé? Matematikait sem formulázhatsz, ha kétség van a kétszerkettő körül. A világ azelőtt is a nyers erő útjain járt: de tudatában volt annak, hogy ez nem az erkölcs útja. Papjai és írástudói - noha maguk sem mindig éltek aszerint - állandóan és egyértelműleg hirdettek egy érdeken és erőn felülálló s azoktól független erkölcsöt. A mi korunk írástudói távol vannak ettől az egyértelműségtől. A mai tudós tudja, hogy az erkölcsöt posztuláló ész másodlagos az ösztönökkel szemben; s irodalmunk az ösztönök korlátlan és szabad kiélését hirdeti. Ehhez képest az ösztönök közül azok, melyek nem az egyéni önzés ösztönei - a nemzeti és faji ösztönök - minden értékskála csúcsára kerültek a legtöbb mai gondolkodó tábláján; míg az univerzális erkölcs elvei annyira vesztettek presztizsükből, hogy legalább a nemzetek közti érintkezésben csak a tények és erő jogát ismerték el. Ismétlem, nem arról van szó, hogy eszerint cselekedtek: mindig eszerint cselekedtek. Arról van szó, hogy ezt is vallották: maguk a próféták és írástudók ezt vallották.

Ilyenformán mindenki érezte, hogy naivság a Kor rettenetességeinek problémáját, mint erkölcsi problémát fogalmazni. Innen ered, hogy szívesebben fogalmazták - még maguk a pacifisták is - praktikus-gazdasági vagy történetfilozófiai probléma gyanánt. De ezt valami rossz lelkiismerettel s mintegy nem őszintén tették, jól tudva magukban, hogy csak eltávolodnak vele attól a ponttól, ahol a "Kor elevenére" lehetne tapintani. Ez így csak keveseket érdekel, s már senkit sem ráz meg.

Julien Benda visszavitte a problémát az erkölcsi térre. És ezt második felfedezésének segítségével tudta megcsinálni.

72. Olvassátok el Babits Mihály írását, mely a stilisztika és a retorika oktatásáról szól, majd készítsétek el írásban a szöveg rövid tartalmi összefoglalóját! Ezután keressétek példákat az érvelés típusaira a szövegben.

Stilisztika és retorika a gimnáziumban Egy tantárgy filozófiája tanulók számára

Babits Mihály

Néhány gondolatot jegyzek le, a fiuk számára, akik szeretnek gondolkodni arról, hogy mit tanulnak és miért tanulják; és a szülők számára, akiket fiaik tanulásának irányai, célja, várható eredményei érdekelnek.

A stilisztikáról és retorikáról lesz szó: arról a két stúdiumról, melyet a klasszikus ókor egynek tekintett és egy néven retorikának nevezett. Egy stúdium ez most is, csakhogy két oldala van: gondolataink összegyűjtése és kifejezése. Egy oldalról gondolkodni, más oldalról beszélni tanít, a szó legtágabb értelmében. Az olvasás is gondolkodás s az írás is beszéd.

Gondolkodni és beszélni: nem lehetne rövidebben és mégis teljesebben megjelölni egész középiskolai tanításunk célját. Nem tanítunk mesterséget és nem képesítünk semmi mesterségre. Nem tanítunk ismereteket, vagy a feledésnek. Nem tanítunk tudományt: a tudomány nem 10-18 éves gyermekeknek való; aki tudományt akar tanulni, annak már nagyon jól kell gondolkodni tudnia. Irodalmat és művészetet nem tanítunk: azt nem lehet tanulni. Gondolkodni és beszélni tanítunk.

S ha ily szempontból nézzük a dolgot, akkor megértjük, mért volt a művelt ókor szellemi nevelésének egyetlen és főtárgya a retorika, s be fogjuk látni, hogy ami a lényegét illeti, manapság sincs ez másképp. A nagy fiúnak, aki tudni akarja nyolc évi vesződségének célját és értelmét, meg kell keresnie azt az irányt, amely egy marad minden tantárgyban, a kis Sextus történetétől kezdve a nyolcadikos logikáig: és látni fogja, hogy ez az irány retorikai. Minden nyelvtan és minden irodalom gondolkodni tanít és beszélni. A nagy írók művei stilisztikai és retorikai példatárak, s az idegen nyelvekből még jobban megérted a gondolkodás és kifejezés bonyolult masináját, mint a magadéból, melyet már megszoktál. A számtan, levezetéseiivel, a retorika egy része a deklarációk tana. A természetrajz a megfigyelésre, a fizika az induktív következtetésre tanít meg. Ha felelsz tanárod váratlan kérdésére, gondolkodni tanulsz; ha összefoglalod, amit tanultál, beszélni.

Gondolkodni és beszélni: a kettő voltaképp egy. Gondolkodás nem képzelhető beszéd nélkül és megfordítva. Az állat sem beszél, sem gondolkodik. Logos: ez a görög szó észet jelent és szavat; s valóban ész és szó nem különböző dolgok. "A gondolat hangtalan beszéd; a szó a megtestesült gondolat" - mondja egy híres nyelvudós. [*] Ezért a retorika, amely gondolkodni, s a stilisztika, amely beszélni tanít, voltaképp egy tudomány; külön nem lehetnek. Elválhatlanok, mint a test és lélek; a gondolat a lélek, a kifejezés a test. Mikor a negyedik osztályban

olvasmányod eszme-sorrendjét átgondolod, pontokra szeded, mikor a Toldi szerkezetéről, részeiről beszélsz: retorikát tanulsz. Mikor az ötödikben Kölcsey vagy Eötvös egy szép körmondatát elemzed: stilisztikával foglalkozol. Minden magyar dolgozat retorikai és stilisztikai feladat elé állít egyszerre. Minden tárgy, minden óra együtt hozza meg áldozatát stilisztikának és retorikának.

Beszélni és gondolkodni tehát egyszerre tanulsz és folyton és lassan. De amihez egész középiskolai pályádon állandó gyakorlással szoktatnak, annak e pálya derekán, a negyedik és ötödik évben, kell némileg tudatossá válnia benned, hogy azontúl magad is szoktathasd magadat. A negyedik év elején apró meséket olvastál. Tárgyra, felfogásra, terjedelemre nem sok különbség volt köztük: ugyanazt a modort, az u. n. aesopusi modort, utánozták mind. De különböző íróktól voltak, sőt különböző korban élt íróktól. S íme: mindjárt meglepett, mily más hatású minden új író műve. Észrevetted, hogy a hatás különbségét a kifejezés módjának különbsége okozza: a stílus változik. Egy korból való írónál is változik: Heltai hosszadalmasan, kedélyesen meséli el, amit Pesti röviden, szárazon. De a kifejezőmód nemcsak írásban, hanem beszédben is más-más. Magad megfigyelhetted, mennyire különbözik ismerőseid beszédje egymástól. Az elbeszélések, színdarabok írói feltűntetik ezt a különbséget hőseik beszédében. Úgy-e másként beszél az öreg Bence, mint a fiatal Toldi? Mátyás deák utolsó jelenetében a király is, meg a kántor is ünnepiesen akarnak beszélni: mily különbözőképen sikerül!

Mért beszélnek az emberek ily sokféle módon? Mert sokféle módon gondolkodnak. Ha a latin valamit másként fejez ki, mint a magyar, azért van, mert a régi római másként gondolta, mint a mai magyar. A latin valakit fut, a magyar valakitől. A régi magyar evett az ételben; a mai az ételből eszik. Nem a szó más, hanem a gondolat. Ami áll a népekre és korokra, az áll az egyes emberekre is. Igaza van Buffonnak: a stílus maga az ember; hű tükre az ember gondolkodásának, erényeiben és gyengeségeiben egyaránt.

Először elárulja a gondolkodás gazdagságát vagy szegénységét. A nyelvkinccs egyúttal gondolatkinccs. Akinek több szava van, több ismerete van. Sőt, mivel a rokon értelmű szavak sohasem egyértelműek, akinek több szava van egy dologra, több gondolata is van róla. Mikor a rokon értelmű szavakat gyűjtöd, képzeteidet sokasítod, szellemedet, lelked világát népesíted. Így van a szólamokkal is. A szólam átöröklött, megcsontosodott gondolatkapcsolás, azaz - ahogy tetszik - szókapcsolás. Kőépítőszekrényedben vannak kockák is: kockákból is kirakhatsz oszlopokat, falakat: de mekkora könnyebbség, hogy oszlopaid is vannak! Lelked építőszekrényében kockák a szavak, oszlopok a szólamok. Mennél több oszlopod van, annál gazdagabb vagy, annál könnyebb lesz mondataidat megépítened. Sőt gondolkodnod könnyebb lesz,

hajlékonyabb és gazdagabb lesz elméd. Ez a gazdagságod folyton gyarapodik s a számtanórán éppúgy, mint a történelmi órán szólamokat tanulsz, melyek képessé tesznek számtani vagy történelmi dolgokról gondolkodni. De mást is jelentenek neked a szólamok, mint könnyebbséget és eszközöket: másképpen is kincset jelentenek, kincses örökséget. Apáidtól örökölted őket: apáid gondolkodásmódját örökölted velük. Örököse vagy őseid szellemi kincseinek és rajtad a sor megőrizni őket. Ne add el idegenért, idegen szólamokért, melyek idegen gondolkodás tükrei. Ismerd meg ugyan az idegen gondolkodását is: tanulj idegen nyelveket és a magadét is jobban fogod érteni. Semmit sem lehet igazán ösmerni önmagában, csak mással összehasonlítva. Legkevésbé a gondolatot, mely oly finom, oly nehezen megfogható. A görög, a világ leggondolkozóbb népe, nem tudott úgy gondolkodni, mint a mai népek: mert csak egy nyelvet ismert. Ismerj meg tehát idegen nyelvet is, hogy jobban gondolkodhass a magadén. De csak a magadén gondolkodjál, ha azt nem akarod, hogy gondolkodásod roszakat legyen, mint a felemás kövekből épített ház. A saját köveidet gyűjtsd, a magad bányáiból: e bányák nemzedet nagy költőinek művei. Első sorban annak, aki leggazdagabb szóban és gondolatban, aki legjobban tudott magyarul. A Toldiból többet tanultál magyarul és magyarul gondolkodni, mint minden más könyvedből együttvéve. Most azt hiszed, hogy nagyon ismered és nagyon szereted: olvasd még egyszer és látni fogod, hogy nem ismerted és nem szeretted eléggé. Olvasd addig, míg minden kifejezése, minden szava lelkednek egy részévé válik, kitörölhetetlen, elveszthetetlen kincseddé. Stílusod gazdagodik: a stílus gazdagsága a gondolat gazdagsága.

S másodsor: a stílus helyessége a gondolat helyessége. A stílus elárulja a gondolat egészségét vagy betegségét. A stílus testhezálló ruhája a gondolatnak s a test semmi fogyatkozását sem takarhatja el. Minden rossz mondat törött ablak, melyen át egy rossz gondolatra látni. Görbe hüvelyben nincsen egyenes kard. A stílushibák gyűjteménye: nyomorék gondolatok kórháza. A főmondattalan mondat olyan, mint a láb nélküli ember. Egy felemás mondat szerkezet olyan, mint egy kifülcémódott tag. E kórháznak megvannak a maga félrebeszélő örültjei s eszméletlenei: az érthetlenségek, gallimathiasok. A stílus él, mint maga a gondolat: vágd még, és vérzik.[*] S a stílus épségét észrevenni

mint a jó egészség

Szelid hatású titkos működését

Könnyebb, mikor nincs, mint akkor, ha van. [**]

Oratio sicut corpus hominis ea demum pulchra est - mondja Tacitus is, - in qua non eminent venae nec ossa numerantur, sed temperatus et bonus sanguis implet membra. [***] A mesterségesen, erőltetve csinált mondatban mindig meglátszanak az erek és a csontok. A stílus szerény, mint Mikes. Ne akarjunk többet mondani,

mint amennyit gondoltunk, mert mondatunk beteg lesz. Minden gondolatunkat külön mondatban fejezzük ki: az összenőtt ikrek ritkán egészségesek. Ne mondj semmit kétszer: a pleonazmus gondolathiányt árul el; ami haszontalan, az káros. Némely mondat olyan, mint a túlságos kövérségben szenvedő ember: alig bírja önnön felesleges zsírját. Az ép gondolat egyenesen megy célja felé s nem tántorog, mint a részeg ember. Ha stílust tanulunk, gondolkodásunkat fegyelmezzük: a stílus gondolkodásunk fegyelmeztségének fokát árulja el.

S harmadszor elárulja gondolkodásunk elevenségét is. Aluszékony embernek a stílusa is aluszékony. Mi teszi a szellem elevenségét? A gondolatok könnyed és szabad társulása. Szellemes ember, kinél olyan képzetek társulnak egymással, idézik fel egymást, melyek másnál külön, idegen maradnak, melyek közt más nem lát összefüggést. Minden hasonlítás, minden ellentét, minden átvitel az eszmetársítás mozgékonyságának a jele. A megszokott metaforák, melyeket minduntalan használsz: őseid gondolkodásának élénkségét bizonyítják. Szellemes népnek szellemes a nyelve, szellemes embernek szellemes a stílusa. Az ilyen stílus, a lélek eleven mozgásának eredménye, a hallgató vagy olvasó lelkét is eleven mozgásba hozza. S a lélek ily mozgása a legnemesebb élvezet. Az egészséges lélek, épp úgy, mint az egészséges test, mozogni kíván: futni, dolgozni, látni. Egy kiváló költőt vagy írórt olvasva, lelked a költő lelkével együtt fut, lát és dolgozik. Ujjongva fut hegyeken, mezőkön és változatos messze tájakat lát. De csak akkor, ha követni tudod a költőt, elképezed metaforáit, megérted célzásait: máskülönben olyan vagy, mint a vak ember a legszebb vidékeken. Stilisztikailag műveletlen embernek a legszebb könyvek mintha idegen nyelven volnának írva. Kevéssel ezelőtt még a legszebb Berzsenyi-vers számodra holt kincs volt. Ha kezvedbe kaptad volna, tán nem is átallod kinyilvánítani, hogy ez valami nagyon unalmas dolog lehet. Stilisztikai elemzést kellett végezned, stilisztikát kellett tanulnod, hogy megértsd (ha egyáltalán meg tudod érteni: nem mindenki tudja), mi a szép az ilyen sorokban, mint ez, a virtusról:

Talpa alá szegi a chimaerát;
vagy a meglegedett emberről:
Izzadásának gyönyörű gyümölcsét
Éli örömmel.

Vajon mi okozza a költői tömörség sajátságos hatását a lélekre? Érezzük, hogy a költőnek sokat kellett egyszerre éreznie és gondolnia, hogy ilyen sokat tudjon egyszerre kifejezni; és mi is sokat érzünk és gondolunk egyszerre, mikor olvassuk. Ez azt az érzést adja nekünk, mintha a mi lelkünk is sokkal hatalmasabb és erősebb lenne: mert ennyi mindent tud érezni és gondolni egyszerre! Aki ezt nem érzi,

művelt emberek közt olyan, mint a vak a látók közt: mintha egy érzéke hiányoznék. Pedig aki nem érti, nem érezheti. A költők gyakran nehezek, mint Berzsenyi volt neked; de minden nehézség új szépség, új édes munkát adván a léleknek. Ilyen szempontból mondhatni: aki stilisztikát sohasem tanult, az élet legszebb élvezeteinek egyikétől örökre meg van fosztva, mint a süket a zenétől. Természetesen ezt az élvezőképeséget nem itt, a negyedikben, egy év alatt, sajátítod el. A csírái kell, hogy lelkedben legyenek: minden egészséges lélekben meg is vannak. E csírák fejlesztését első jó olvasmányaid már régen megkezdték; hatodik osztályi poétikai tanulmányaid egyenesen folytatni fogják: de voltaképpen sohasem szünetel az, sem gimnáziumi éveid alatt, sem azután.

Íme stilisztikád három főrésze a nyelvkincsről és a stílus tulajdonságairól: a szabatoságról és az elevenségről, amiben a többi mind benne van. Az első rész képzeteket s szavaidat gyarapítja, a második azokat használni, a harmadik a nagy írók képzetvilágát megérteni tanít. Az első két rész ismeretére mindennap szükséged lehet; a harmadiknak ismerete mindennap élvezetetre szolgálhat. Az egészből pedig megérted, hogy a stílus épp úgy, mint anyja és testvére, a gondolat, élő dolog; sejteni kezded különbségeit nemzetekint (mennyire különböznek Ovidius versei Arany Jánoséitól: az idegen versforma, sőt az idegen nyelv hangulata a magyarétól) - és egyénenkint; - s fejlődését koronkint: legjobb bevezetés az irodalomtörténet tanulmányához, melyhez a hetedikben fogsz hozzáfogni rendszeresen. A stilisztika vezetett rá, hogy mennyire érdekes és szükséges e tanulmány: mert itt láttad azt, hogy mennyire nem mindegy, hogy valamit mikor írtak? ki írta? és hol? De még egy különbséget észrevettél a stílusban: észrevetted, hogy valamint minden tudománynak megvan a maga stílusa, úgy megvan minden irodalmi fajnak is, és hogy egészen más stílusban írnak aesopusi mesét, mint leírást vagy jellemrajzot. A műfajok e stílusbeli különbségének fejlődését is - mint fakadtak azok valamely nemzetnek vagy kornak képzetvilágából - az irodalomtörténet fogja megértetni veled; de e különbségek voltaképpen sokkal tágabb értelműek s hasonlóikra találhatunk az emberi szellem alkotásainak minden körében. Különböző korok és különböző népek képzetvilága minden téren különböző módon jut kifejezésre: építészetben, festészetben csakúgy, mint az irodalomban; s e különböző módokat az építészetben és festészetben is stílusoknak nevezik. E művészeti stílusok majdani megértéséhez is - ami nélkül nem lehetsz igazán művelt ember - itt kaptad tehát az első alapot.

Mindezek a dolgok a stilisztikát alapvető tanulmányává teszik a művészetnek - de elsősorban alapvető tanulmánya marad a stilisztika az életnek. Az ember gondolkodó és beszélő lény és egész élete gondolkodásból és beszédből áll és mindig jobban csak abból. Az ember szavakkal gondolkodik és szavakkal cselekszik. A

művelt ember gondolatokkal küzd, szavakkal csatázik. A leghatalmasabb fegyver a gondolat és a szó. A történelem: gondolatok csatái s gyakran szavak győzelmei. A szabadságharc előtt Széchenyi gondolatai harcoltak s Kossuth szavai győztek. Az egyes ember élete: gondolatainak fejlődése és szavainak hatása. A természet az oroszlánnak karmát, az elefántnak agyarát, az egyszarvúnak szarvát, a méhnek fullánkját adta: az embernek gondolatát és szavát. Élesítsd e fegyvereidet, hogy megállhass az élet harcában; mert az élet harc, s az "erős megállja."

Íme: a stílus olyan eszköz, melyet nem nélkülözhetsz egy egyszerű levél megírásánál, egyszerű történet elbeszélésénél, egy egyszerű kérdés megvitatásánál sem, sem akkor, ha akarodat érvényesíteni s valakit valamire rábírn akarsz. A levél maga is mindegyik lehet: elbeszélés, megbeszélés, rábeszélés: mint könyved nevezi. De egy levél még egyszerű feladat elé állít: gondolataid készen állnak hozzá; s ha egyszerűen és érthetően leírod őket: jól végezted dolgodat. Mikes is csak így tett; igaz, hogy az ő egyszerűségében kedvesség és szellem van: te megelégedhetsz az értelmességgel. De már a többi retorikai olvasmányaid bonyolultabb gondolatok közé visznek: pedig csak ezekből nyersz igazi fogalmat a gondolat és szó szerepéről az életben. Mert itt már tökéletesen a megtörtént életben vagy; nem a Toldi kedves, költött világában; nem mesét olvasol. Komoly, magas, nehéz dolgokat hallasz, amilyenekkel a nagyok foglalkoznak, nem mulatságból, hanem kötelességből: érezned kell, nagy diák vagy és az élet felé közeledsz. Érezned kell, hogy majdan neked is az lesz a gondod, a megtörtént dolgok, a létezők és a meg történendők: történet, tudomány, politika. [*]

Történet: mert a nemzet, amelynek nem volna történelme, olyan lenne, mint a gyermek, aki ma nem tudja, mi történt vele tegnap. Létének nagyobb részét: múltját vesztené az ily nemzet, nem volna egy nemzet többé s minden emberöltővel kihalna, mint az egynapos pillangó. Az emberi öntudat alapja az emlékezet; a nemzeti öntudaté a történelmi emlékezet. Testemben egy parány sincs abból az anyagból, amiből hét évvel előbb voltam: de ugyanaz vagyok, mert emlékezem. Éppígy; ma senki sem él azokból, akik 200 éve éltek e hazában: de ugyanaz a nép vagyunk, mert emlékezünk. A jelent csak a múltból lehet megérteni: a jövőt csak a múlt alapjára felépíteni. E múltat mint alapot meg kell ismerned, és megismered a történelem-órán, a latin-órán s másutt. De a retorika-órán magát a múlt megőrzésének a módját ismered meg s a történetíró műhelyébe tekintesz bele. Mikor műveit elemzed, látni fogod, honnan vette adatait? hogy győződött meg igazságukról? hogy válogatta ki? hogy rendezte el? Az első és második, a kutatás és bírálat módszereinek megismerése, oly módon fejleszti feltaláló és ítélő képességedet, hogy az élet majd minden mozzanatában hasznát veheted.

Megtanulod tisztelni a régi kor maradványait, belátván, hogy csak az értő számára nem néma kövek. A múlt ismeretének lehető forrásait éppoly szükséges ismerned, mint a történelmi hazugságok eredetét. Kezdetleges ember mindent elhisz, intelligens mindent megbírá. Tanuld megkülönböztetni a hihetőt a hihetlentől. De a kiválogatás és elrendezés tanulmánya épp olyan szükséges. Mindent nem lehet és nem érdemes megjegyezni. Meg kell találnod az eseményekben a fontosat: s a fontos az ok. Annál jelentősebb egy esemény, mennél több más eseményt hozott létre. Egy esemény, amely magában áll: mintha nem is történt volna. Az elrendezés is okok szerint történik. S az események okait kutatni annyi, mint az élet gépezetét tanulmányozni. Az élet fogaskerekeit és erőátvivő szíjait. Ez a legnehezebb és legnagyobb tanulmány: de te ezt nem tanulod; ezt a történetíró tanulja. Te azonban, mikor fiatal elméd követi a történetíró elméjét e bonyolult utakon, kétségkívül sokat haladsz ahhoz, hogy a történet és élet eseményeit majdan helyesen felfogni s a magad kis körében (egykor talán nagyobb körben is) helyesen előadni képes légy. Felfogás és előadás - gondolkodás és beszéd - tulajdonképpeni retorikai célok; de más, történelmi ismereteket is nyersz e szemelvények olvasásával. Lehet: a feledés számára; de azért nem felesleges dolog a történet egy-egy fejezetét egyszer-egyszer így részleteiben is megismerned, amint a történetórán sohasem kaphatod. Mennél közelebről nézed a történelmet, annál inkább fog hasonlítani az élethez. S mikor - e történelmi olvasmányaidal egyidejűleg - otthon az Új Földesurat olvastad, észrevetted, hogy a költő még inkább életszint akar adni a múltnak, azáltal, hogy még közelebről nézi s képzeletéből oly részletekkel egészíti ki, melyeket a történet fönn nem tarthat. S a történetíró eléd tárva az emberi tettek belső rugóit, emberismeretedet is fejleszti. Így lesz a történet az élet mestere. Azonkívül egyazon eseményt - például a nándorfehérvári ütközetet - különböző írók előadásában olvasva, ismét tanulmányozhattad a különbséget felfogásban, stílusban. A krónikás gyermeteg előadása tanítja csak igazán megbecsülnöd az oknyomozó történetíró érett, mély felfogását. S a nagy történetírók művészete - mert a megtörtént dolgok visszaképzése nem kisebb művészetet kíván, mint a megtörténhetők - nem kisebb élvezetet szerezhet, mint a nagy költők. Est enim historia proxima poetis et scribitur ad narrandum, non ad probandum. [*] De tudományt és politikát ad probandum írnak.

Tudomány: az emberi gondolatoknak egy másik világa, amelybe retorikád úgynevezett értekezései vezetnek be. Ha a történet tárgya a múlt, a tudományé az örök-jelen, a természet örök törvényei. A természethez tartozik minden: az ember is, a történet is: a történelmi mű is tudományos értekezés, ha a törvényeket keresi, melyek a történelmi fejlődésben megnyilatkoznak, és nemcsak a múltra vonatkoznak, hanem

örök érvényűek. De az örökké jelenvaló törvények keresése voltaképpen egész más gondolkodást igényel, mint a történeti események megállapítása. A történetíró ritkán figyelheti meg maga, amit leír: mások tanúságtételére utalva, legfeljebb azt nézi meg, kinek higgyen? A tudós csak önmagának hisz: nagy példa neked, hogy olyan dologban, melyről magad is meggyőződhetsz, te is csak magadnak higgy. A tudós csak azt hiszi, amit maga is tud; s minden tudás csirája a tapasztalás. Tudni akarsz? tanulj meg látni. Minden ismeretedet kívülről kaptad: semmi sincs lelkedben, ami nem volt még előbb érzékeidben. [*] De látni az állat is tud; s keveset tudnál, ha nem tudnád a látottakat általánosítani. Az indukció oly művelet, melyet ezerszer is végzel naponta öntudatlanul. Két jelenséget sokszor láttál egymásután: következtetni fogod, hogy azok ezután is követik egymást, mint a villámot a dörgés. S ezen az egyszerű következtetésen nyugszik minden fizikai tudomány. Ezt, az életben és tudományban egyformán nélkülözhetetlen műveletet gyakorlod te is a fizika-órán. De a matematikában másféle következtetéseket gyakorolsz; ott elemezni tanulsz: megkeresni, egy tételben milyen más tételek foglaltnak benne. Ez a dedukció. De jól vigyázz: evvel nem tanulhatsz újat, hanem csak meglevő tudásodat részletezed, mintegy házkutatást tartasz ismereteid közt. Az axiómákban benn van az egész matematika: csak ki kell fejteni. Ne bízz a nyakatekert szillogizmusokban, melyek látszólag egészen új, meglepő eredményre vezetnek; a dedukció nem adhat új eredményt, ha ad, hibásnak kell lennie és félrevezető szofizma. Mindazonáltal a dedukció a legnagyobb mértékben szükséges: nélküle ismereteid kihasználatlan, öntudatlan szunnyadnának lelkedben. Felébreszteni, nyilvántartani őket: egyetlen módszer ez: az elemzés. Gyakorlása feltétlen észélesítő. Az indukció és dedukció együtt alkotják okoskodásunkat. Aki helyesen használja őket: logikus ember. Te egész gimnáziumi pályádon, az első osztályos nyelvtantól a nyolcadikos logikáig, tanulod őket helyesen használni. Ez mind retorikai feladat: gondolkodni tanulás; s az ötödik osztályos retorika értekező olvasmányainak elemzése tesz tudatossá róla. De fontos alkalmazásukat nyerik a retorika azon részében is, melyről hajdan az egész stúdium a nevént nyerte, s mely ma sem utolsó fontosságú része: a szónoklattanban.

Politika: egy emberi társaság jövőjének előkészítése. Ilyen értelemben minden szónok politikus. Ha a történetírót a múlt, a tudóst az örök-jelen: a szónokot a jövő érdekli, még pedig nemcsak a saját jövője. A szónoknak terve van, embertársairól, s ezt embertársaival el akarja fogadtatni. A szónoklás tudománya: a rábeszélés tudománya. Könnyű belátnod, mily fontos e tudomány az életre. A görögöknél, a rómaiaknál ez volt az élet iskolája. De a szó hatalma azóta sem csökkent, mert a szóval a gondolat harcolt; s van-e hatalmasabb a gondolatnál? De jegyezd meg: csak a jó gondolat harcolhat jó szóval. Be tudsz-e bizonyítani

valamit, ami nem igaz? Csak gyenge elméjűeknek. Rá tudsz-e bírni valamire, ami nem helyes? Csak gyenge jelleműeket. Az igazi szónok nem gyengeelméjű, nem gyenge jellemű hallgatóra számít. Nagy szónok nem lehet hamis ügy szónoka: tudatosan soha. A jó szónok elsősorban igaz ember: vir bonus dicendi peritus - mint a rómaiak mondák. Rossz gondolatból nem eredhet jó szó. Hol találsz annyira nemes gondolatot, emelkedett érzést, mint a nagy szónokokban: Kölcseyben, Eötvösben? Kit ne ragadna rokonszenvre egy Kossuth rajongó lelkesedése, egy Deák józan komolysága? Ezért a nagy szónokok olvasása nagy erkölcsi haszonnal is jár: imez megint melléktermése a retorikának, amely dús, mint a banánfa, s a szellemi élet egész kertjét elfedik új meg új gyökereket hajtó, új meg új gyümölcsöket hozó ágai. Íme egy másik melléktermés: a nagy szónokokat olvasva, olyasmit tanulsz, ami az intelligens ember életére okvetlen szükséges: megtanulod a politikai alapfogalmakat, amelyek nélkül hírlapodat sem fogod megérthetni; Kossuth és Deák beszédeiből megtanulod nemzedet közjogának alapjait, melyeken ma is minden kérdés forog. S e modern politikai viszonyok megvilágítására legjobb összehasonlításként kínálkozik mindjárt a római politika, mely Cicero beszédeiben tárul szemed elé. Cicero és Kossuth szónoklatai közt általában, a Pompeiana és Kossuth július 11-iki beszéde közt különösen, vannak rokon vonások. De tovább megyek: a legnagyobb szónokok a legnagyobb emberek voltak, s olvasva beszédeiket, megismered hazád legnagyobb embereit. A szó az ember; beszélve senki sem titkolhatja el önmagát, nem adhat mást, mint ami benne van. Így domborodik ki szavaikból előtted hazád jelenének három nagy teremtője: Széchenyi, Kossuth, Deák. Nem ismerheted meg őket: gyermek vagy még ahhoz; de sejteni kezded alakjaik félelmes nagyságát s óriás árnyékuk beesik tanulószobádba. Még tovább: Széchenyitől politikai röpiratot olvasol (ez is szónoki mű), amelyet százat és ezret fogsz olvasni az életben, s hogy megértsd őket, kell egyet olvasnod az iskolában. Ugyane mű a nemzetgazdaság főfogalmait is megismerteti veled: a nemzetek életének anyagi alapjait megsejteti. Viszont az emlékbeszédek, Kölcsey, Eötvös, Gyulai művei, a nemzetek életének szellemi alapjait sejtetik meg. De a saját, mostani tanulóéleted is megtalálja vonatkozásait a nagy szónokokban. Kölcsey Parainesisre egyenesen neked szól; s az iskola gondolatvilágától nem idegen Cicero Archiása. E beszéd egyúttal példát ad a törvényszéki beszédre, mellyel szintén alig kerülöd ki életedben a közelebbi megismerkedést.

Íme mily sokféle elágazik, mily sokféle gyümölcsöt terem a retorika hatalmas fája. De legnagyobb haszna mindig egy marad: hogy gondolkodni és beszélni tanít. A szónoki mű logikája a legbonyolultabb valami: itt nem elég, hogy az egyes gondolatok épek és igazak legyenek; a szónoknak rögtöni, praktikus hatást kell

elérnie: szükséges, hogy a gondolatai érvényesüljenek is. S csak akkor érvényesülhetnek, ha helyes sorrendben vannak: az előző előkészíti a következő hatását; a következő viszont betetőzi az előzőét. Az érv igazsága független helyétől; de meggyőző volta nem az; s mit ér az igazság, ha nem veszik észre? Ahol emberekre teendő hatásról van szó, ott minden gondolatnak helyértéke van, mint a tizedes számrendszerben a jegyeknek. A gondolatok támogatják egymást, mint a csatasorok: van előcsapat és hátvéd. *Dispositio locorum, tanquam instructio militum, facillime in dicendo, sicut illa in pugnando, parare poterit victoriam.* [*] Ekként alkalmas nyíl megfigyelni, hogyan fegyelmezik nagy szónokok harcra gondolataikat: még sok ily megfigyelés, s majdan a magad kisebb céljaihoz képest te is tudod fegyelmezni a tiedet. *Intelligens ember manap is alig kerüli ki, hogy meg ne kelljen olykor ragadnia a nyilvános szó fegyverét: fortia arma verbosi fori.* Hogy ez ne egészen *insolita manu* történjék: természetesen csak gyakorlattal érheted el: s e gyakorlatra olykor már az iskolai élet is alkalmat nyújt. De a nagy szónokok megértése fog csak megóvni attól, hogy gyermekes és nevetséges fegyvereket ne használj: cifra, de életlen fakardot, vagy goromba, nemtelen husángokat. Itt tanulhatsz meg, hogy ami több a kelleténél, az kevesebb a kelleténél; s ami nemtelen, az hatástalan vagy visszás hatású. Minden felesleges szó egy lépés az unalom felé; a sértő szó még annál is rosszabb. Nagy szónok *breviter simpliciterque* beszél; nem "száraz-ridegen" ugyan: *non fortibus modo, sed etiam fulgentibus armis proeliatu est Cicero* [**]; de dagály nélkül. Figurák és trópusok mesterkélt halmozása játék, nem szónoklat; a szónoklat az élet eszköze, s komoly, mint maga az élet. Jó szónokok stílusa olyan, mint minden jó stílus: nemesen egyszerű és a tárgyhoz mért: külön "szónoki stílus" nincs.

Ezt a jó stílust, amely csak jó gondolkodás alapján épülhet, kell elsajátítanod, ezt gyakorlod, ezért olvasol, írsz, beszélsz nyolc éven át és azután is még sok éven át. Oktatásodnak ez a főcélja, minden tanulmányodban ez a cél közös, minden: alkalom, minden: eszköz neki. [***] Ez a tanulmány az egész középiskolán át és minden tárgy körében foly [****]; s ez a tanulmány retorikai és stilisztikai tanulmány: más szóval egy magasabb beszéd- és értelemgyakorlat. Ez a tanulmány minden látszat ellenére is nem a könyvek, hanem az élet tanulmánya: nem is tanulmány, hanem nevelődés: edződés az életre. Mint az ókorban: ma is egyetlen, legfőbb, leghasznosabb. S legélvezetesebb is. Mert mi lenne élvezetesebb, mint érezni, hogy napról-napra több ember leszel, használhatóbb, képesebb gondolkodni, kifejezni gondolataidat, megérteni, élvezni másokét, jobb is és erősebb: *vir bonus dicendi peritus.*

- [*] * Müller Miksa Felolvasásaiban (A magyar kiadás I. kötetének 384. lapján)
- [*] * Cut these words and they would bleed; they are vascular and alive. Emerson Representative Men: Montaigne.
- [**] ** Arany: Vojtina levelei öccséhez. II. levél.
- [***] *** A beszéd is, mint az emberi test, akkor szép, ha nem tűnnek ki erei, nem lehet megolvasni csontjait; hanem nyugodt, jó vér kering a tagokban. Taciti dialogus de oratoribus. 21.
- [*] * Olvasmányaid rendjét követem, nem az elméleti rendet, melyet tankönyved végül megállapít: az inventio, dispositio, elocutio tanait. Az elocutio: stilsztika; az inventióra és dispositióra vonatkozó tanulságokat történeti, értekező és szónoki olvasmányaidból vegyesen, alkalmasszerűleg meríted.
- [*] * Quintilianus, a nagy retorikai író mondja. X. 1. 31.
- [*] ** Nihil est in intellectu, quod non fuerit prius in sensu.
- [*] * A helyek elrendezése, mint a katonák felállítása, ép úgy legkönnyebben szerezheti meg a győzelmet a beszédben, mint amaz a harcban. Cornificius 3, 9, 16.
- [**] ** Quintill. 8, 3, 1.
- [***] *** Tout lui est occasion et tout lui esi moyen. M. Guérin: La question du latin. 61. I.
- [****] **** Utasítások. Magyar nyelv. 35. I.

Nyugat 1910. 3. sz.

73. Olvassátok el Pindarosz *A szürakúszai Hierónhoz – versenypáripával nyert diadalára* című győzelmi énekét, jelöljétek a hármas tagolódás határait, majd keressetek példákat oksági érvelésre!

A szürakúszai Hierónnak, olümpiai győzelmére

Ἰερῶνι Συρακοσίων Κελητι

Pindarosz

(I. olümpiai óda)

A legjobb a víz s az arany mint éjszakában égő
tűz, kicsillog a fejedelmi kincs közepéből.
Ha férfitetteket kívánsz,
kedves szívem, zengeni,
ne keress napnál melegebb- s ragyogóbbat
az ég tágas mezején,

ünnepi játék sincs, ami méltóbb
dalra, mint Olümpia.
Innét hull a himnusz a bölcs
költők lelke fölé s zuhogó
harsány szóval hirdeti meg Kronosz fia hírét,
amikor boldog Hierón
gazdag tűzhelyéhez érkezünk:
Ő az, ki kezében a nyájnevelő Szicília szép szigetén a jogosztó
pálcát tartja s dús koszorúba
szedte minden erény legszebb levelét,
övé a dicsőség és a derű,
a szépszavu Múzsák-adta ajándék,
amit mi, a dal emberei
játszunk kedves asztala mellett,
vedd hát a kezedbe
komolyszavu dór lantod, lekasztva
az oszlopról, ha a pízai rét
és Pherenikosz, a kedves győzelemhozó paripa
édes gonddal terheli elméd,
mikor az Alpheiosz habjainál megfutva a pályát,
bár vas hegye még a szügyét sosem érte,
győzelemre vitte urát, Szürakúsza királyát,
kinek a szép ló büszke öröm s tündöklik a híre
a földön, amelyre Pelopsz telepített
Lüdiából férfi-fajt,
Pelopsz, kit a földetrengető
Poszeidón szeretett, amidőn a tiszta edényből
megszépülve emelte ki Klóthó,
s elefántcsont válla felragyogott.
Mert sok csodadolgot
tud a hír, s a halandók képzeletét
az igaz szónál messzebbre ragadja bizony
tarka hazugsággal remekelt regeszó.
Kharisz az, ki terem
mindent, ami édes az emberi nemnek,
ő adja a tiszteletet s hihetlent
elhitet ő gyakran, de a messze jövő

bölcsebb és igazabb tanú.
Méltó, hogy az ember
szép szóval illesse az isteneket:
kevesebbet vét a beszéd, ha szép.
Tantalosz fia, rólad én
más dalt mondok, mint a régiek,
hogy hívta atyád jámbor lakomára
kedves Szípüloszba az isteneket,
olümposzi vendégség-viszonzni,
s hogy elragadott az Aranyszigonyú,
győzött a szivén a kivánság
s ragyogó fogaton
hogy vitt a magasba
Zeusz háza felé, ahová ugyanígy
máskor Ganümedész
Zeusz kedvét betölteni jött fel.
Amikor szem elől eltűnt alakod,
s hiába kerestek az emberek,
nem tudtak anyádhoz visszavezetni,
akadt hamar egy az írigy szomszédok közt, aki mondta titokban:
az üstben a forró víz amikor susstorogni kezdett,
gyilkos kézzel feldaraboltak,
az asztalt körülülve
rajtad osztoztak meg és belőled faltak.
De nem tudom én az isteneket nevezni a gyomruk rabjainak.
Visszaborzadok.
Baj éri a csúnyabeszédűt.
Ha földi halandót olümposzi boldogok valaha
becsültek, Tantalosz volt az.
Ámde szerencsáját nem bírta viselni s a bőség
vitte bűnre s büntetést
Zeusz atya mért rá, sziklakövet függesztve föléje,
s törve magát mindig, hogy távoltartsa fejétől,
elszalaszt minden gyönyört.
Így lett a tehetetlenek
élete már örökös nyomorúság,

mert meglöpva az isteneket
embertársainak kínált
nektárt s ambrosziát, ami őt
részeltette csak isteni sorsban.
Mert ember, ha remél gonoszul cselekedve
isten elől rejtőzni, hibázik.
Ez volt, amiért a fiát az örök
istenek hozzá újra leküldve
visszataszították az arasznyi életet élő emberi nembe,
De mikor ennek kivirúlt szép termete és
állára szakálla borúlt feketén már,
forgatta eszében a nászt, ami várta,
a píszaí híes Hippodameiát
nyerni el atyja kezéből.
Éjjel a szürke tenger mellé lépett egyedül,
s hangosan hívta a
Szépszigonyút,
ez lábainál zúgva-morogva jelent meg.
Akkor mondta: „Poszeidaón,
ha még örömet hoz a küpriszi kedves ajándék,
verd béklyóba Oinomaosz érc dárdáhegyét.
S engem gyors szekeren közelíts
Éliszhez s győznöm te segíts,
mert tizenhárom derék
kérőt ölt meg már, a leány
nászát így halogatva.
Nem csalja a gyávat törbe veszély,
de kinek meghalni a sorsa, miért
húzza hiába, sötétben, aggkorig is, dísztelenül,
mindenből, ami szép, kimaradva?
Ez a küzdelem engem vár, adj hozzá drága sikert te!”
Így szólt és nem céltalanul szólt,
az istennek tetszett a beszéd,
kétkerekű aranyos szekerét
s szárnyas lovait neki adta.

Legyőzte Oinomaoszt s a szűz
asszonya lett s szült hat fiút,
erényre törő vezéri sarjt.
Most áll ragyogó ünnep már tiszteletére,
Alpheiosz partján könyökölve ki
várja az áldozatot s oltára körül
ünneplő sokaság.
- Híred hirdeti minden olümpiasz, Pelopsz,
versengő paripák,
s erejét mutató viruló fiatalság.
Aki győz, amíg él csak,
mézédes nyugalom derűjét
nyerte bajnoki bérül. Mert megmaradó örökös hír:
Nincs, ami ennél embernek magasabb jutalom.
Nekem pedig őt kell
aiol dallammal, lovas énekkel koszorúznom,
s nem hiszem, hogy alkalom
lesz még, ünnepi vendéget, ki hatalmas úr,
és aki egyben a szépnek volna tudója,
zengenem meg, mint e remekbe
redőzött himnuszt most kiterítem.
Az isten, ki e táj oltalma, tudom,
gondjába fogadta
győzelmedet, ó, Hierón, s ha nem
hagy hirtelen el, még édesebb
diadalra vihet sebes szekered
s magasztal az új dal,
sorakoznak új szavaim Kronión
messzetekintő orma felé,
bennem a Múza új nyilakat nevel,
dalt, ami bizton célba talál,
mások másban erősek. A legmagasabb a király,
ennél senkise nézzen előbbre.
Járjál te sokáig hatalmad magasán,
én meg a győztesek társa lehessenek,
minden hellén közt a tudásban első.

Trencsényi-Waldapfel Imre fordítása

74. Keressetek a 12. osztályos tankönyveitekben különböző példákat oksági összefüggésekre!

75. Készítsetek írásban olyan beszédet, amelyben megmagyarázzátok az alábbi jelenségek legfontosabb okait és következményeit! Az elkészített szövegeket szóltassátok is meg!

Eső, földrengés, magas vérnyomás, allergia, népvándorlás, jégkorszak stb.

76. Keressetek a sajtóban vagy a televízió-műsorokban olyan példát, amikor helytelenül használják az oksági érvelést, túlzottan leegyszerűsítenek vagy bűnbakot keresnek valamilyen témában!

77. A körülményekből fakadó érveléssel vissza is lehet sajnós élni. Példa erre, ha valaki erkölcstelen vagy önző tettét a körülményekkel magyarázza, és így próbálja elkerülni a felelősséget. Keressetek ilyen érvelésre példát az irodalomban vagy a sajtóban!

78. Készítsetek olyan beszédet, amelyben a körülményekből fakadó érvek segítségével érveltek az adott témák valamelyike mellett!

- *Az idén az iskolában korábban, a tanév vége előtt három héttel be kell fejezni a tanítást.*
- *Meg kell vásárolni valamilyen legújabb technikai cikket.*
- *Részt kell venni a megyei kézilabda-bajnokságban.*

79. Gyűjtsetek összehasonlító alapon alapuló metaforikus definíciókat, építsétek őket mondatba és szituációba!

80. Érveljétek a fortiori módszerrel az alábbi témák valamelyikében!

- *Egy telefontársaság koncertek szponzolására helyett létesítsen több új telefonvonalat.*
- *A osztály nevezzen be a helyi Ki Mit tud-ra!*

81. Olvassátok el a Bibliából a tékozló fiú történetét, és mondjátok el példabeszéd formájában az órán!

82. Babits Mihály Jónás könyve című verses parabolájában az Úr vitába száll Jónással. Milyen érvelést használ? Keressétek meg és magarázzátok meg, hogyan működik az érv, miről akarja az Úr Jónást ezzel meggyőzni!

83. Nevez meg olyan beszédtemákat, ahol az érvelés során érdemes statisztikai adatokat vagy kutatási eredményeket segítségül hívni!

84. Nevez meg olyan híres embereket és/vagy könyveket, lexikonokat, amiket/amelyeket segítségül hívhatsz tekintélyként az alábbi témákban az érvelés során!

- *A jelenlegi világpolitikai helyzet*
- *A nők helyzete a társadalomban*
- *A művészet fejlődése napjainkban*
- *A televíziózás kulturális hatásai*

85. Készíts bizonyítékokból származó érvekkel érvelő beszédet valamilyen választott témában és add is elő azt!

86. Válassz egyet a felsorolt témákból! A témát úgy fejtsd ki, hogy többféle érvelési módot használj! Feladatodat készítsd el írásban is!

- *A gazdagokat jobban meg kellene adóztatni.*
- *Az iskolai osztályozást el kellene törölni.*
- *Az állatkísérleteket be kellene tiltani.*
- *Az ukrainai felsőoktatásba való bekerülést meg kellene reformálni.*

Az érvelés módszerei, logikai alapformái

87. Egészítsétek ki szillogizmussá az alábbi következtetéseket!

a) *Egyetlen kétéltű sem hulló.*

Minden béka kétéltű.

Tehát: _____

b) *Egyetlen politikus sem nyíltan nőgyűlölő.*

Némely férfi politikus.

Tehát: _____

c) *Minden rövidlátó hunyorog.*

Tehát: Egyetlen mesterlövész sem rövidlátó.

d) *Platón minden tanítványa ismerte a geometriát.*

Tehát: Némely athéni politikuscsemete ismerte a geometriát.

88. Az alábbi szillogizmusokról állapítsátok meg, kategorikus, szétválasztó vagy feltételes szillogizmusok-e?

- *Éva eszkimó.*

Az eszkimók haja szőke.

Eva haja szőke.

- *Ha egy ember védőoltást kap, akkor immunissá válik a megadott betegségre.*

Péter védőoltást kapott.

Péter immunissá vált az adott betegségre.

- *Az iskolának vagy emelnie kell a tandíjakat, vagy tagozatokat kell megszüntetnie.*

Az iskola nem szüntethet meg tagozatokat.

Az iskolának tehát emelnie kell a tandíjakat.

89. Alkossatok kategorikus szillogizmusokat az alábbi premisszákból kiindulva!

Minden tanár diplomás. Minden politikus hazudik. A sas madár.

90. Keressetek példákat szónoki beszédek szövegében dedukcióra és indukcióra, valamint az érvek különböző fajtáira!

91. A következő érvek közül mindegyik sántít valami miatt. Olvassátok el őket, és próbáljatok rájönni, mi a hiba az érvelésben!

- *Nem hiszem, amit mondasz, hisz cigarettázol és a Real Madridnak szurkolsz!*
- *Az egy főre eső éves sorsfogyasztás Németországban a legnagyobb. Hans biztosan rengeteg sört iszik naponta.*
- *Azt félróni egy vállalatnak, hogy túl sok hasznot zsebel be, olyan, mint félróni a tehéneknek, hogy túl sok tejet adnak.*

92. Alakítsátok át entümémává a következő szillogizmust!

- *Béla indián.*
Az indiánok jól lőnek íjjal.
Béla jól lő íjjal.

93. Gyűjtsetek tényeket, adatokat különböző szakirodalmi forrásokból annak bizonyítására, hogy van-e klímaváltozás jelenleg a Földön?

94. Nevezetek meg olyan tényeket, adatokat, jelenségeket eddigi tanulmányaitokra támaszkodva (tankönyveitekben, könyvtárban, interneten), melyek azt bizonyítják, hogy a Kárpátalján beszélt magyar nyelv bizonyos vonásokban különbözik a Magyarországon beszélt magyar nyelvtől.

A KÉPSZERŰSÉG STÍLUSESZKÖZEI

95. Elevenítsétek fel, mit tanultatok stilisztikából a szóképekről, fogalmazzatok meg és példák segítségével szemléltessétek, mi a metafora, a megszemélyesítés és az allegória!

96. Nevezzétek meg az alábbi idézetekben található szóképeket, és magyarázzátok el, milyen jelentéssíkon jöttek létre!

A bánat egy nagy óceán,

S az öröm?

Az óceán kis gyöngye.

(Petőfi Sándor)

A füstfellegecskékben nagyapám arcát látom, szakállának a szúrását érzem a homlokomon. Fehér virág a szakállá.

(Sütő András: Anyám könnyű álmot ígér)

Úgy éltünk mi, akár a szerelmes hattyük a fényben,

csöndesen úszkálnak, ringnak a fodrokon át,

s nézik a tó tükrén az ezüst felhők vonulását,

míg hűvös éteri kék fodroz a testük alatt

(Hölderlin)

97. Magyarázzátok el az alábbi példák segítségével, hogyan jön létre a szinesztézia!

Édes hang, keserű dal, durva íz, meleg szó

98. Nevezzétek meg az alábbi idézetekben található szimbólumokat és értelmezzétek azokat!

Megöl a disznófejű Nagyúr,

éreztem, megöl, ha hagyom,

vigyorgott rám és ült mereven,

az aranyon ült, az aranyon,

éreztem, megöl, ha hagyom.

(Ady: Harc a Nagyúrral)

Hej rózsza, rózsza, ékes vagy.

Hajnali csillag fényes vagy.

Egyenes vagy rózsám, mint a nád,

Nekem nevelt az édesanyád.

(népköltés)

99. Fogalmazzátok meg, mi a metonímia, hogyan működik és jön létre a kép a jelentés síkján az alábbi példák segítségével!

Térbeli érintkezés a metonímia alapja, ha a helyet nevezzük meg az ott élők helyett:

„Csendes a ház, ah de nincs nyugalma,

Fölveré azt szerelem hatalma.”

Vörösmarty Mihály: Szép Ilonka

Ház = a házban lakók

Időbeli érintkezés a metonímia alapja, ha az idő jelöli az akkor élőket és az akkori eseményeket:

„Mit rákentek a századok,

Lemossuk a gyalázatot!”

Petőfi Sándor: Nemzeti dal

Századok = a századok során egymást követő nemzedékek

Anyagbeli érintkezés a metonímia alapja, ha az anyag neve jelöli a belőle készült eszközt:

„Kukoricza Jancsit célozza vasával”

Petőfi Sándor: János vitéz

Vas = vasból készült fegyver

Ok-okozati érintkezés a metonímia alapja, ha az ok helyett az okozatot, előzmény helyett a következményt nevezi meg:

„Boglyák hűvösében tíz-tizenkét szolgál”

Arany János: Toldi

100. Fogalmazzátok meg az alábbi idézet segítségével, mi a hasonlat!

*mászkálsz az életemben csak
házalsz s én mindent megveszek
így úgy tűnik, mintha vigyáznál rám
és adnál új kabátot, hogy ne fázzam
mint a gyerek, kinek felszökött a láza
s gyógyulni ágyba kényszerült
mint koldus, kit utolsó
vacsorára várnak
mint minden, mit szokások régi
rendje szült
néha kétség, néha bizonyosság
azonkívül a szembogarak titkos románca
megfogalmazza, megmagyarázza
nevezni már bárhogyan nevezheted*

(Bagu László)

AZ ALAKZATOK

A retorikai alakzatok és szerepük a beszédben

101. Olvassátok el Ady Endre *Harc a Nagyúrral* című versét, és húzzátok alá benne az ismétléseket!

Harc a Nagyúrral

Ady Endre

Megöl a disznófejű Nagyúr,
Éreztem, megöl, ha hagyom,
Vigyorgott rám és ült meredten:
Az aranyon ült, az aranyon,
Éreztem, megöl, ha hagyom.

Sertés testét, az undokot, én
Simogattam. Ő remegett.
„Nézd meg, ki vagyok” (súgtam neki)
S meglékeltem a fejemet,
Agyamba nézett s nevetett.

(Vad vágyak vad kalandorának
Tart talán?) S térdre hulltam ott.
A zúgó Élet partján voltunk,
Ketten voltunk, alkonyodott:
„Add az aranyod, aranyod.”

„Engem egy pillanat megölhet,
Nekem már várni nem szabad,
Engem szólítanak útra, kéjre
Titokzatos hívó szavak,
Nekem már várni nem szabad.”

„A te szivedet serte védi,
Az én belsőm fekély, galád.
Az én szívem mégis az áldott:
Az Élet marta fel, a Vágy.
Arany kell. Mennem kell tovább.”

„Az én jachtomra vár a tenger,
Ezer sátor vár énreám,
Idegen nap, idegen balzsam,
Idegen mámor, új leány,
Mind énreám vár, énreám.”

„Az egész élet bennem zihál,
Minden, mi új, felém üget,
Szent zűrzavar az én sok álmom,
Neked minden álmod süket,
Hasítsd ki hát aranyszügyed.”

Már ránk szakadt a bús, vak este.
Én nyöszörögtem. A habok
Az üzenetet egyre hozták:

Várunk. Van-e már aranyod?
Zúgtak a habok, a habok.

És összecsapunk. Rengett a part,
Husába vajtam kezemet,
Téptem, cibáltam. Mindhiába.
Aranya csörgött. Nevetett.
Nem mehetek, nem mehetek.

Ezer este múlt ezer estre,
A vérem hull, hull, egyre hull,
Messziről hívnak, szólongatnak
És mi csak csatázunk vadul:
Én s a disznófejű Nagyúr.

102. Készítsetek egy ünnepi beszédet (pohárköszöntő legjobb barátotok esküvőjén), ahol retorikai eszközként használjátok az ismétlést! A beszédet adjátok elő!

103. Keressetek példákat irodalmi olvasmányaitokban az ismétlés különböző fajtáira!

104. Az ismétlés milyen fajtáival találkozunk az alábbi idézetekben?

*Akkor is oly csendes, méla éjszaka volt.
Akkor is oly tisztán csillogott le a hold.*

(Arany János)

Nász se volt, és gyász se volt, és vész se volt.

(Karinthy Frigyes)

*Te szivárvány-szemöldökű,
Napvilág lánya, lángölű,
Dárdának gyémánt-köszörű,
Gyönyörúm, te segíts engem!
Te fülemülék pásztora,*

*Sugarak déli lantosa,
Legelső márvány-palota,
Gyönyörűm, te segíts engem!*

(Nagy László)

105. Készítsétek el egy elképzelt kampányzáró politikai beszéd egy részletét (a narratio egy részletét célszerű) az ismétlésnek mint retorikai eszköznek az alkalmazásával! Adjátok elő az elkészült részleteket!

106. Találjatok ki egy elképzelt terméket, fogalmazzátok meg funkcióját, majd készítsétek el képzeletbeli reklámkampánya számára a terméket reklámozó, az ismétlés valamilyen fajtáját felhasználó reklámszlogent!

107. Keressetek példákat irodalmi olvasmányaitokban fordított szórendre és jelzőváltásra!

108. Alakítsátok át a fordított sorrendet egyenes sorrendé az alábbi mondatokban!

A gondolat- és mondatalakzatok

109. Olvassátok el újra Kölcsey Ferenc Magyar játékszín című beszédét! Keressetek benne példát retorikus kérdésre! Olvassátok fel a kérdést megfelelő előadásmóddal!

110. Keressetek példát felkiáltásra és költői kérdésre Petőfi Sándor *A nép nevében* című versében! Olvassátok fel a verset különös tekintettel a költői kérdések és felkiáltások megszólaltatására!

Még kér a nép, most adjatok neki!
Vagy nem tudjátok, mily szörnyű a nép,
Ha fölkel és nem kér, de vesz, ragad?
Nem hallottátok Dózsa György hírét?
Izzó vastrónon őt elégetétek,
De szellemét a tűz nem égeté meg,
Mert az maga tűz; úgy vigyázzatok:
Ismét pusztíthat e láng rajtatok!

S a nép hajdan csak eledelt kívánt,
Mivelhogy akkor még állat vala;
De az állatból végre ember lett,
S emberhez illik, hogy legyen joga.
Jogot tehát, emberjogot a népnek!
Mert jogtalanság a legrútabb bélyeg
Isten teremtményén, s ki rásüti:
Isten kezét el nem kerülheti.

S miért vagytok ti kiváltságosok?
Miért a jog csupán tinálatok?
Apáitok megszerzék a hazát,
De rája a nép-izzadás csorog.
Mit ér, csak ekkép szólni: itt a bánya!
Kéz is kell még, mely a földet kihányja,
Amíg föltűnik az arany ere...
S e kéznek nincsen semmi érdeme?

S ti, kik valljátok olyan gőgösen:
Mienk a haza és mienk a jog!
Hazátokkal mit tennétek vajon,
Ha az ellenség ütne rajtatok?...
De ezt kérdezem! engedelmet kérek,
Majd elfeledtem győri vitézségtek.
Mikor emeltek már emlékszóbot
A sok hős lábának, mely ott úgy futott?

Jogot a népnek, az emberiség
Nagy szent nevében, adjatok jogot,
S a hon nevében egyszersmind, amely
Eldől, ha nem nyer új védoszlopot.
Az alkotmány rózsája a tiétek,
Töviseit a nép közé vetétek;
Ide a rózsza néhány levelét
S vegyétek vissza a tövis felét!

Még kér a nép, most adjatok neki;
Vagy nem tudjátok: mily szörnyű a nép,
Ha fölkel és nem kér, de vesz, ragad?
Nem hallottátok Dózsa György hírét?
Izzó vastrónon őt elégetétek,
De szellemét a tűz nem égeté meg,
Mert az maga tűz... úgy vigyázzatok:
Ismét pusztíthat e láng rajtatok!

(Pest, 1847. március.)

111. Olvassátok fel hangosan Illyés Gyula *Bartók* című versét! Keressétek ki benne a retorikai felkiáltásokat! (pl. *Hangzavart??* - *Azt! Ha nekik az, ami nekünk vigasz!*)

Bartók

Illyés Gyula

„Hangzavart??” – Azt! Ha nekik az,
ami nekünk vigasz!
Azt! Földre hullt
pohár fölsattanó
szitok-szavát, fűrész foga közé szorult
reszelő sikongató
jaját tanulja hegedű
s éneklő gége – ne legyen béke, ne legyen derű
a bearanyozott, a fennen
finom, elzárt zeneteremben,
míg nincs a jaj-sötét szívekben!
„Hangzavart?! Azt! Ha nekik az,

ami nekünk vigasz,
hogy van, van lelke még
a „nép”-nek, él a „nép”
s hangot ad! Egymásra csikorított
vasnak s kőnek szitok-
változatait bár a zongora
s a torok fölhangolt húrjaira,
ha így adatik csak vallania
a létnek a maga zord igazát,
mert épp e „hangzavar”,
e pokolzajt zavaró harci jaj
kiált
harmóniát!
Mert éppen ez a jaj kiált
mennyi hazugul szép éneken át –
a sorshoz, hogy harmóniát,
rendet, igazit vagy belevész a világ;
belevész a világ, ha nem
a nép szólal újra – fölségesen!
Szikár, szigorú zenész, hú magyar
(mint annyi társaid közt – „hírhedett”)
volt törvény abban, hogy éppen e nép
lelke mélyéből, ahová leszálltál,
hogy épp e mélység még szűk bányatorka
hangtölcsérésén át küldted a sikolyt föl
a hideg-rideg óriás terembe,
melynek csillárjai a csillagok?
Bánatomat sérti, ki léha vigaszt
húz a fülembe;
anyánk a halott – a búcsúzó ne
kuplé-dal zengje;
hazák vesztek el – ki meri siratni
verkli futamokkal?
Van-e remény még emberi fajunkban? –
ha ez a gond s némán küzd már az ész,
te szólalj,
szigorú, szilaj, „agresszív” nagy zenész,

hogy – mégis! – okunk van
remélni s élni!
S jogunk van
– hisz halandók s életadók vagyunk –
mindazzal szembenézni,
mit elkerülni úgysem tudhatunk.
Mert növeli, ki elfödi a bajt.
Lehetett, de már nem lehet,
hogy befogott füllel és eltakart
szemmel tartsanak, ha pusztít a fürgeteg
s majd szidjanak: nem segítettetek!
Te megbecsülsz azzal, hogy fölfeded,
mi neked fölfedetett,
a jót, a rosszat, az erényt, a bűnt –
te bennünket növesztel, azzal,
hogy mint egyenlőkkel beszélsz velünk.
Ez – ez vigasztal!
Beh más beszéd ez!
Emberi, nem hamis!
A joggal erőt ad a legzordabbhoz is:
a kétségbeeséshez.
Köszönet érte,
az erőért a győzelem-vevéshez
a poklon is.
Ím, a vég, mely előre visz.
Ím, a példa, hogy ki szépen kimondja
a rettenetet, azzal föl is oldja.
Ím, a nagy lélek válasza a létre
s a művészé, hogy megérte
poklot szenvednie.
Mert olyanokat éltünk meg, amire
ma sincs ige.
Picasso kétorrú hajadonai,
hatlábú ménjei
tudták volna csak eljajongani,
vágatva kinyeríteni,
amit mi elviseltünk, emberek,

amit nem érthet, aki nem érte meg,
amire ma sincs szó s tán az nem is lehet már,
csak zene, zene, zene, olyan, mint a tietek,
példamutató nagy ikerpár,
zene csak, zene csak, zene,
a bányamély ős hevével tele,
a „nép jövő dalával” álmodó
s diadalára ápoló,
úgy szabadító, hogy a börtön
falát is földig romboló,
az ígért üdvért, itt e földön,
káromlással imádkozó,
oltárdöntéssel áldozó,
sebezve gyógyulást hozó,
jó meghallóit eleve
egy jobb világba emelő zene –

Dolgozz, jó orvos, ki nem andalítasz;
ki muzsikád ujjaival
tapintva lelkünk, mind oda tapintasz,
ahol a baj
s beh különös, beh üdvös írt adsz
azzal, hogy a jaj
siralját, ami fakadna belőlünk,
de nem fakadhat, mi helyettünk
– kik szív-némaságra születünk –
kizenged ideged húrjaival!

1955

112. Milyen pragmatikai alakzatokat ismertek fel az alábbi idézetekben?

*"Ki játszott rajtam néhány dallamot,
Ábrándjait a boldog szenvedésnek..."*

(Juhász Gyula)

*És megvakultak
Hiú szemeim. Meghalt ifjuságom.
De őt, a fényest, nagyszerűt,
Mindörökre látom.*

(Ady Endre)

113. Foglaljátok össze röviden, milyen formáit ismeritek a szóképeknek és a retorikai alakzatoknak és írjatok mindegyikre egy példát!

114. Csoportosítsd az alábbi irodalmi idézeteket az ismétlés alakzatai szerint, mely idézetek tartalmazzak:

- a) szóismétlést
- b) halmozást
- c) tőismétlést

Istenem, Istenem,
Áraszd meg a vizet,
Hadd vigyen el ingem
Apám kapujába.
Apám kapujába,
Anyám ajtajára....

(A zsvány felesége, népballada)

Hírrel hirdessétek: másképpen lesz holnap.

(Ady Endre: Fölszállott a páva)

Új lángok, új hitek, új kohók, új szentek,
Vagy vagytok, vagy ismét semmi ködbe mentek.

(Ady: Fölszállott a páva)

Hass, alkoss, gyarapíts, és a haza fényre derül..

(Kölcsey: Huszt)

Lelkemből lelkedzett gyönyörű magzatom..."

(Arany János: Toldi)

Ezer este mult ezer estre,
A vérem hull, hull, egyre hull.

(Ady: Harc a Nagyúrral)

115. Miből fakad az alábbi idézetek esetében a poétikai hatás? Nevezd meg a retorikai alakzatokat!

Föl, föl e fölosztott föld körül

(József A: A város peremén)

Akkor is oly csendes, méla éjszaka volt.
Akkor is oly tisztán csillogott le a hold.

(Arany János: Toldi)

Új lángok, új hitek, új kohók, új szentek,
Vagy vagytok, vagy ismét semmi ködbe mentek.

(Ady: Fölszállott a páva)

116. Milyen retorikai-poétikai alakzatok az alábbi idézetek kiemelt részei? Miből fakad a stílushatásuk?

Édesanyját félti igen-igen nagyon,
Nehogy a zörejre szörnyen felriadjon.

(Arany János: Toldi V)

... Volt, amelyik száraz s kissé keserű volt; néha-néha édesebb fűszál is akadt.

(Gelléri Andor Endre: Egy fillér)

Van-e még, kit a búbánat terhe nyom?

(Petőfi Sándor: Dínomdánom)

117. Az alábbi idézetekben a gondolati ellentétre olvashattok két példát. Keressetek még hasonló példákat a megnevezett két versből, a segítségükkel magyarázzátok meg a gondolati ellentét fogalmát!

Még nyílnak a völgyben a kerti virágok,
Még zöldel a nyárfa az ablak előtt,
De látod amottan a téli világot?
Már hó takará el a bérci tetőt.

(Petőfi: Szeptember végén)

Csak maradj magadnak!
Biztatóm valál;
Hittem szép szavadnak:
Mégis megcsalál.

(Csokonai Vitéz Mihály: A Reményhez)

Még ifju szivemben a lángsugarú nyár
S még benne virít az egész kikelet,
De íme sötét hajam őszbe vegyül már,
A tél dere már megüté fejemet.

(Petőfi: Szeptember végén)

118. A paradoxon és az oxymoron a gondolati ellentét sajátos formái. Különböztessétek meg e két jelenséget az alábbi idézetek alapján! Mely idézetekben található paradoxon, illetve oxymoron?

„Te sem haltál meg népem nagy halottja”

(Arany János: Széchenyi emlékezete)

„Szeretlek, te édes mostoha!”

(József Attila: Óda)

“Akinek sok barátja van, annak egy sincs”

(Arisztotelész)

”Ha nem ejtesz fogságba, sosem leszek szabad”

(John Donne)

Koldus-szegény királyi gazdagon,
részeg vagyok és mindig szomjazom.

(Shakespeare: 75. szonett)

119. Elemezzétek az alábbi idézetben található mondatokat! Milyen mondatrészi szerepben vannak a kiemelt szavak? Milyen stílushatást eredményez a használatuk a szövegben?

„Adjon az Isten
szerencsét,
szerelmet, forró
kemencét,
üres vékamba gabonát,
árva kezembe
parolát... ”

(Nagy László: Adjon az Isten)

„Gyöngy, harmat, liliom, szellő, sugár, villám
Hajnal, korom, szélvész, hattyú, rózsza, hullám,
Délibáb, menny, pokol... ha mind egybevészed:
Recipe - és megvan a magyar költészet. ”

(Arany János: Poétai recept)

120. Az alábbi idézetek alapján magyarázzátok el, mi a különbség a hiperbola és a litotesz között! Az idézetek mintájára fejezzétek ki hiperbola segítségével azt, hogy a) fáradt vagyok, b) fázom, majd litotesz segítségével azt, hogy a) szegény vagyok, b) gazdag vagyok.

Hárman sem bírnatok súlyos buzogányát...

(Arany János: Toldi)

Nincs tenyéryi zöld hely nagy határ mezőben.

(Arany János: Toldi)

„Földünk egy kis hangyafészek
Egy perchozta tünemény... ”

(Kölcsey Ferenc: Vanitatum vanitas)

„A munkabér, a munkaerő ára, | cincog zsebünkben...”

(József Attila: Munkások)

„...most látom, milyen óriás ő... ”

(József Attila: Mama)

121. A látomás olyan képsor, amelyben a múltra vagy a jövőre vonatkozó elképzelés, képzelet kap központi szerepet. Ilyen látomás például a Toldi Előhangja vagy Vörösmarty Mihály a vén cigány című verse. Olvassátok el a két látomást, és mondjátok el saját szavaitokkal, hogyan képzelte a múltat/jövőt a költő!

Mint ha pásztortűz ég őszi éjszakákon,
Messziről lobogva tenger pusztaságon:
Toldi Miklós képe úgy lobog fel nékem
Majd kilenc-tíz ember-öltő régiségben.

Rémlik, mintha látnám természetes növését,
Pusztító csatában szálfá-öklelését,
Hallanám dübörgő hangjait szavának,
Kit ma képzelnétek Isten haragjának.
Ez volt ám az ember, ha kellett, a gáton,
Nem terem ma párja hetedhét országon;
Ha most feltámadna s eljőne közétek,
Minden dolgát szemfényvesztésnek hinnétek.

Hárman sem bírnátok súlyos buzogányát,
Parittyaköveit, öklelő kopjáját,
Elhülnétek, látva rettenetes pajzsát,
,És, kit a csizmáján viselt, sarkantyúját.’

(Arany János: Toldi)

Véred forrjon mint az örvény árja,
Rendüljön meg a velő agyadban,
Szemed égjen mint az üstökös láng,
Húrod zengjen vésznél szilajabban,
És keményen mint a jég verése,
Odalett az emberek vetése.

(...)

A vak csillag, ez a nyomoru föld
Hadd forogjon keserű levében,
S annyi bűn, szenny s ábrándok dühétől
Tisztuljon meg a vihar hevében,
És hadd jöjjön el Noé bárkája,
Mely egy új világot zár magába.

Húzd, ki tudja meddig húzhatod,
Mikor lesz a nyűtt vonóbul bot:
Sziv és pohár tele búval, borral,
Húzd rá cigány, ne gondolj a gonddal.

(Vörösmarty: Vén cigány)

122. A gúny olyan retorikai gondolatalakzat, ami valamely dolog, tárgy, jelenség, személy stb. hibáit, ellenszenves vonásait a valóságostól eltérően, erősen felnagyítva, néha a képtelenségig túlozva mutatja be. Mi a gúny tárgya az alábbi idézetekben?

Fázol. Hát mondd, hihetsz-e annak,
ki fűtve lakik öt szobát,
falain havas tájak vannak,
meztelen nők meg almafák?
Hihetsz-e? Szagos kis dorong
édes szivarja s míg mi morgunk,
ő langyos vízben ül s borong,
hogy óh, mi mennyire nyomorgunk!

(József Attila: Vigasz)

...s talám azt is sajnálja ő,
Hogy a versbe ingyen s potomra jött elő.

(Csokonai Vitéz Mihály: Zsugori uram)

ANELLUSRA

Míg szamarad csak amúgy maga ment a malomba, Anellus,
s vitte a tönkölyt, hogy zúzza finomra a kő,
egyszer a visszakapott örölt holmit kevesellted,
majd meg azon sírtál, másnak a lisztje a liszt.
Bíróhoz futkostál, nagy panaszos papirokkal,
s én is, a szomszéd is, nyögte keserveidet.
Most aztán rafinált egy módszerhez folyamodtál,
s biztos, hogy többé nem rövidülsz soha meg.
Kis feleséged véd a lopós molnár csele ellen:
ott ül a zsák tetején néha fülig porosan.
Hej, te nagyész! Kire nem bízol pár véka buzát sem,
szó nélkül bízod rá hites asszonyodat?

(Janus Pannonius)

123. A klasszikus retorikai meghatározás szerint az irónia olyan helyettesítésen alapuló alakzat, amellyel a körülmények és a szövegösszefüggés alapján az ellenkezőjét fejezhetjük ki annak, amit kimondtunk; valójában becsmételjük azt, amit látszólag dicsérünk, illetőleg – ritkábban – valójában dicsérjük azt, amit látszólag becsmélünk. Olvasd el az alábbi idézeteket, majd fogalmazd meg, mit becsmérel vagy dicsér a szerző! Az idézetek mintájára írd irónia segítségével egy meghatározást a DIVAT fogalmáról!

Miután Cambridge-ből kidobtak illetlen nyakkendőviselet és erkölcstelen üzelmek miatt, a londoni University College-be iratkoztam be.

(Szerb Antal: Cynthia)

De Sándorka nem játszott ildomosan, mert mindenféle pajkosságokat talált ki. Ha bácsik vagy nénik jöttek, egy hosszú kést vett elő, hátulról felvágta a bácsik zsebét és odatartotta a markát, hogy beleessen a pénz. Ilyen pajkos volt.

(Karinthy Frigyes: Így írtok ti)

S ti, kik valljátok olyan gögösen:
Mienk a haza és mienk a jog!
Hazátokkal mit tennétek vajon,
Ha az ellenség ütne rajtatok?...
De ezt kérdeznem! engedelmet kérek,
Majd elfeledtem győri vitézségetek.
Mikor emeltek már emlékszóbot
A sok hős lábának, mely ott úgy futott?

(Petőfi Sándor: A nép nevében)

124. Rögtönzéses játék keretében mindenki sorban mond a másoknak egy fogalmat, ami egy szóképet vagy alakzatot jelöl, és e játékosnak meg kell próbálnia rögtönöznie egy példát a kapott szóképpel vagy alakzattal illusztrálására. Irodalmi példákat nem használhattok! Nektek magatoknak kell kitalálnotok a képeket és alakzatokat!

125. Készítsétek el otthon egy beszéd szövegét a megadott témák valamelyikében úgy, hogy használjátok az összes tanult retorikai tudnivalót! A beszéd felépítésében és elkészítésében kövessétek a klasszikus retorikai szabályokat, a megformálásban pedig igyekezzetek betartani a négy stíluserényt, minél hatásosabban fogalmazni, ennek érdekében bátran használjátok a tanult szóképeket és alakzatokat! Következő órán adjátok elő az elkészített beszédeket! Választható szituációk:

- *A római szenátusban szenátorként beszélsz a galliai háború ellen.*
- *Laudációt tartasz egy nagy tudósról a Nobel-díj átadásán.*
- *Amidala szenátor bőrében beszédet mondasz a Köztársaság legújabb haditervének támogatása ügyében*
- *Környezetvédőként tiltakozó beszédet tartasz valamilyen környezeti probléma kapcsán az Európai Parlamentben.*
- *Magatok is kitalálhattok szituációkat!*

A RETORIKA MA

A retorikai ismeretek hasznosíthatósága. Mire jó a retorika napjainkban?

126. Keressétek meg a weben a főiskola rektorának tanévzáró beszédét, majd válaszoljatok a következő kérdésekre:

- *melyik klasszikus beszédfajtának felel meg az adott beszéd,*
- *mi a hatás, a pathosz forrása a beszédben,*
- *az érvek milyen fajtái dominálnak a beszédben?*

127. Képzeljétek bele magatokat valamilyen ismert közéleti szereplő bőrébe! Először írjátok össze a megszólalásaira, viselkedésére jellemző vonásokat! Majd lépjétek a szerepébe, próbáljátok utánózni, ahogy beszél, ahogy gesztikulál, ahogy mozog! Osztálytársaitok próbálják felismerni, éppen kinek a szerepében vagytok!

128. Játshatjátok az előbbi játékot nem ismert szereplőkkel, hanem osztálytársaitokkal is! Egymást kell felismerni jellemző mozdulatokból, kifejezésekből, hanghordozásból stb.

129. Egy üzleti kézikönyv, amely a sikeres érvényesülés feltételének tartja a kommunikációs képességeket, így foglalja össze a nyilvánosságnak szóló beszéd felépítését. Szerinted ez összhangban van-e a beszéd klasszikus retorikai felépítésével? Mely részek mely részekkel feleltethetők meg?

- *Mond el nekik, mit fõgsz elmondani nekik!*
- *Mondd el nekik!*
- *Mondd el nekik, mit mondtál el nekik!*

130. Az érvelés tudománya nélkülözhetetlen a kulturált vitatkozás során. Szervezzetek vitát az osztályt két részre (ellenzők és támogatók) osztva az alábbi témákból! A vitában minél több érvet kell felsorakoztatni egyik vagy másik vélemény mellett! Az érvek lehetnek az értelemre és az érzelmekre hatók egyaránt.

- *Tolkien Gyűrűk ura trilógiája-e a világirodalom legjobb könyve?*
- *A reklámok pozitív és negatív hatásairól.*
- *A történelmi kosztümös filmeknek hûen kell-e tükrözniük az adott történelmi korszakot? (pl. Nagy Sándor, Gladiátor, Trója, Rettenthetetlen, Hazafi, Ellenség a kapuknál, stb.)*
- *Hogyan alakul az életszínvonal az európai országokban 2050-re?*
- *Szükség van-e állatkísérletekre a gyógyszeriparban?*
- *Mindig engedelmeskednünk kell a törvényeknek?*
- *Mire van szükségünk a boldogsághoz?*
- *Közpénzből kell finanszírozni a művészeteket?*

131. Az életben retorikai képességeket igényel az is, hogy valamit elmagyarázzunk érthető módon másoknak. Képzeljétek magatokat a tanár szerepébe a feladat erejéig, és magyarázzátok el osztálytársaitoknak a következő fogalmakat 3 percen!

Reneszánsz, alany és állítmány, fekvőtámasz, metafora, rockzene

132. Most próbáljátok elmagyarázni társaitoknak a következőket:

- *hogyan készül a rakott krumpli,*
- *hogyan játsszák a römit (a texas holdem pókert vagy bármi más kártyajátékot),*
- *hogyan lehet eljutni legegyszerűbben településekről Ungvárra (Kijevbe vagy Budapestre)?*

133. Az alábbiakban különböző beszédtemákat és hallgatósági csoportokat találtok. Párosítsátok, mely témáról milyen hallgatóságnak lenne érdemes beszédet mondani!

- *Az idei érettségi tételsorai, az esőerdők megmentésének lehetőségei, az időskori egészségügyi problémák, a legújabb mozifilmek.*
- *Huszonéves fiatalok, középiskolások, tudósok, nyugdíjasok.*

134. Adjatok elő rögtönzött beszédeket három percen a következő témákban!

- *Mit kezdenék száz millió pénzzel?*
- *Tudják-e becsülni az emberek, ami ingyen van?*
- *Mindig ki kell mondani az igazságot?*
- *Kit szolgálnak valójában a közszolgálati médiák?*

135. Az eddigi retorikai ismereteiteket összefoglalva készítsetek otthon írásban egy beszédet, amit következő órán elő is

adtok! Ebben az esetben válasszátok meg magatok a beszédszituációt, konkretizáljátok annak elemeit! Milyen szerepben szólaltok meg, milyen témáról, milyen hallgatóság előtt, milyen céllal, milyen alkalomból stb. A szituációnak megfelelően válasszátok meg az odaillo beszéd fajtát, majd a beszéd klasszikus felépítését követve készítsétek el! Kövessétek a logikus érvelés szabályait, használjatok képeket és retorikai alakzatokat a szemléletességé tétel és a hatásosság érdekében! (pl. Beszédet mondok a Parlamentben képviselőként a képviselőtársak előtt a felsőoktatás ingyenessé tételének ügyében. A beszéd típusa tanácsadó beszéd, azon belül rábeszélés lesz.)

136. Az alábbi játék kiválóan alkalmas az érvelés, a vitatkozás a páthosz (hatás) keltésének gyakorlására, valamint a beszédet kísérő nonverbális és szupraszegmentális tényezők alkalmazásának gyakorlására is.

Maffia

Kommunikációs-stratégiai játék

A játék a városlakók és az őket rettegésben tartó maffiatagok között folyik. A tét az, hogy ki uralja a várost: a maffia vagy a városlakók.

Legalább 12-20-an játsszák.

Van egy játékvezető, aki közli, hogy alszik a város. Minden játékos bezárja a szemét. A játékvezető kijelöli a 3-4 maffiatagot, akik hangtalanul kinyitják a szemüket, tudomásul veszik, hogy ki maffiatag, és hangtalanul rámutatnak valakire, akit ezzel ártalmatlanná tesznek, elrabolnak.

Felébred a város. A játékvezető kijelöl egy seriffet, és közli vele, hogy kit raboltak. A seriff dolga, hogy kinyomozza, ki a tettes.

Az elrabolt áldozat az utolsó szó jogán megvádol az elrablásával valakit, a vádat megindokolja, majd végleg kiesik a játékból.

A seriff vezeti a nyomozást, gyanúba kerülhet bárki, mindenki megszólalhat bárki ellen vagy bárkinek a védelmében. Ha a seriff úgy látja jónak, illetve ha valakit már nagyon erőteljesen gyanúsítanak a többiek, akkor szavazás következik: megszavazzák a játékosok, hogy a gyanúsított bűnös-e vagy ártatlan. Ha bűnösnek minősül (függetlenül attól, hogy tényleg maffiatag-e), kiesik a játékból. Ellenben ha ártatlannak szavazzák meg (függetlenül attól, hogy akár maffiatag is lehet) a játék során többet már nem gyanúsítható, más áldozatok esetében sem. Ha ártatlannak minősül a gyanúsított, újabb gyanúsítottat kell keresni, mindaddig, míg valakit el nem ítélnek, és így az kiesik a játékból.

A játék minden körében ketten esnek ki: az áldozat és a megszavazott tettes.

A maffiatagok igyekeznek megtéveszteni a városlakókat, és elhítni magukról, hogy ők is csupán egyszerű városlakók. Ennek érdekében különböző kommunikációs stratégiákat vethetnek be. Összejátszhatnak, egymás ellen fordulhatnak, szavazhatnak megtévesztően, stb. Azt mindenkinek egyéni dolga kisilabizálni, hogy az érdekeinek melyik a legmegfelelőbb. A maffiatagok célja a minél további életben maradás és a város végleges birtokbavétele. A városlakók célja a maffia elítélése, a városuk megtisztítása. Csak senki nem tudhatja, hogy a másik éppen kicsoda.

Ezt addig játsszák, míg már csak (vagy döntő fölényben) városlakók, illetve maffiatagok maradnak játékban.

A seriffnek a játék folyamán egyszer joga van titokban megkérdezni a játékvezetőt arról, hogy egy bizonyos játékos maffiatag-e vagy sem. Ekkor a játékvezetőnek igazat kell mondania. Ezt a seriff nem hozhatja nyilvánosságra, de ennek függvényében alakíthatja a közvéleményt.

ELLENŐRZŐ FELADATOK

1. Soroljon fel irodalmi/kultúrtörténeti példákat a köznek szóló lelkesítő beszédre!
2. Soroljon fel irodalmi/kultúrtörténeti példákat az értelemre ható beszédre!
3. Soroljon fel irodalmi/kultúrtörténeti példákat az érzelemre ható beszédre!
4. Soroljon fel irodalmi/kultúrtörténeti példákat az erkölcsre ható beszédre!
5. Nevezzen meg olyan alkalmakat a mai életből, melyekhez hozzá tartozik a közhöz szóló beszéd elhangzása!
6. Nevezzen meg olyan szituációkat a mai életből, amikor a hallgatóság kritész szerepben van!
7. Nevezzen meg olyan szituációkat a mai életből, amikor a hallgatóság theorosz szerepben van!
8. Nevezzen meg a mai életből vett olyan szituációkat, ahol a törvényszéki beszéd típus elhangozhatna!
9. Nevezzen meg a mai életből vett olyan szituációkat, ahol a tanácsadó beszéd típus elhangozhatna!
10. Nevezzen meg a mai életből vett olyan szituációkat, ahol a bemutató beszéd típus elhangozhatna!
11. Nevezze meg a klasszikus érv elemeit és mondjon példákat a klasszikus érvelésre!
12. Mondjon példákat a definícióból eredő érvekre!
13. Írjon definícióból származó érvek alapján beszédet a kerékpár bemutatására!
14. Írjon definícióból származó érvek alapján beszédet a babgulyás bemutatására!
15. Írjon definícióból származó érvek alapján beszédet a polgármester bemutatására!

16. Példákkal illusztrálva nevezze meg, milyen oksági összefüggéseket ismer a retorika!

17. Mondjon konkrét példákat arra, hogyan használja a körülményekből fakadó érveket a média!

18. Mondjon konkrét példákat arra, hogyan használja a fortiori érvelést a média!

19. Mondjon konkrét példákat arra, hogyan használja az összehasonlításon alapuló érvelést a média!

20. Milyen tényekkel bizonyítaná egy atomerőmű káros hatásait? Soroljon fel bizonyítékokat erre vonatkozóan!

21. Milyen tényekkel bizonyítaná a sportszakkörök fontosságát egy iskolai megbeszélésen? Soroljon fel bizonyítékokat erre vonatkozóan!

22. Nevezzen meg olyan híres embereket és/vagy könyveket, lexikonokat, akik/amelyek tekintélyként segítségül hívhatók a kárpátaljai magyarok többnyelvűségét bizonyító érvelés során!

23. Mondjon konkrét példákat a kategorikus szillogizmusokhoz kapcsolódóan!

24. Mondjon konkrét példákat a logikailag hibás szillogizmusra (álokoskodásra)!

25. Mondjon konkrét példákat a feltételes szillogizmusokhoz kapcsolódóan!

26. Mondjon konkrét példákat a szétválasztó szillogizmusokhoz kapcsolódóan!

27. Mi az entüméma? Mondjon konkrét példákat az entümémára!

28. Ellenőrizhető tényekkel és adatokkal bizonyítsa a regionális köznyelvek létezését!

29. Ellenőrizhető tényekkel és adatokkal bizonyítsa azt, hogy a kölcsönszavak nem okozzák a nyelv halálát!

30. Ellenőrizhető tényekkel és adatokkal bizonyítsa a nem anyanyelvi oktatás hátrányait!

KOMMUNIKÁCIÓS KÉSZSÉG FEJLESZTÉSÉT SZOLGÁLÓ GYAKORLATOK

A szöveg marad

Fejlesztő hatás: a verbális és a nem verbális kommunikáció fejlesztése.

Idői keretek: 30-45 perc

Eszközigény: papír, toll

A játék leírása: A játékosok párokat alkotnak. Közösén kitalálnak és leírnak egy rövid dialógust. Ezt a szöveget kell előadniük különböző szituációkban. A szöveg mindig ugyanaz marad, csak a helyzet változik. A játékosok megélik, hogy ugyanannak a szövegnek a jelentése, hogyan módosul változik, ha más nem verbális jelzések egészítik ki, a helyzetnek megfelelően.

Fekete-fehér, igen-nem

Fejlesztő hatás: A verbális kommunikáció kifejezőképességének fejlesztése, annak megtapasztalása, hogy bármilyen korlátozás mennyire megnehezíti a verbális kommunikációt.

Idői keretek: 20-30 perc

Eszközigény: nincs

A játék leírása: ismert gyerekjátékról van szó. A játékosok körben ülnek. Egy játékos lesz a kérdező, aki bármit kérdezhet, és a többieknek gyorsan válaszolniuk kell rá, de úgy, hogy a fekete, fehér, igen, nem szavakat nem használhatják. A játékosok, csak igazat válaszolhatnak. Aki hibázik vagy tétovázik, kiesik. Az nyer, aki legtovább benn marad, így ő lesz a következő kérdező.

Egyéb megjegyzések: Általában nagyon vidám, oldott hangulatú játék, nagy nevetések kísérik.

Ismételd el más szavakkal

Fejlesztő hatás: A kommunikációs készségek fejlesztése. De a szókincset is fejleszti, és az érzelmek kifejezéseit is gazdagítja.

Idői keretek: 10-20 perc

Eszközigény: nincs

A játék leírása: A csoport körben ül. A csoportból valaki elmond egy tetszőleges rövid történetet. A mellette ülő ugyanezt a történetet más szavakkal ismétli meg, a kikötés az, hogy közben egyetlen egy azonos szó sem használható fel. Aki téveszt, annak kétszer kell történetet ismételnie. Addig játsszuk, amíg mindenki egyszer mesélő és ismétlő is lesz.

Tolmács-játék

Fejlesztő hatás: A kommunikáció, különösen a verbális kommunikáció mélyebb jelentéstartalmának felismerése, és annak bemutatása, mennyire könnyű félreérteni egymás verbális kommunikációját.

Idői keretek: 30-45 perc

Eszközigény: nincs

A játék leírása: A játékosok körben ülnek. Az egyik játékos lesz az interjúalany, egy másik a tolmács. A többi játékos a kérdező lesz. Az interjúalanynak bárki fel tehet kérdéseket, de csak a tolmácson keresztül: A tolmács interpretálja, „lefordítja a kérdést”, vagyis közli az interjúalanyal, hogy a kérdező, mit is akart valójában kérdezni. (Mármint a tolmács szerint.) Az interjúalany válaszát is a tolmács ugyanezen a módon „lefordítja”. A kérdezők és az interjú alany közvetlenül nem beszélhet egymással csakis a tolmács segítségével. Több játékos is kipróbálhatja, mind a tolmács, mind az interjúalany szerepét. A végén megbeszéljük, milyen élmény volt, az, hogy nem azt mondom, amit akarok, illetve az, hogy amit mondok, azt mások teljesen máshogy értelmezhetik (Benedek, 1992).

Берегсасі Аніко – Газдаг Вільмош: Завдання до семінарських занять з дисципліни «*Основи риторики*» для студентів-філологів. Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II. Берегово 2020. – 128 с. (угорською мовою)

Видання розраховане на студентів-філологів вищих навчальних закладів, які вивчають дисципліни «*Основи риторики*».

Затверджено на засідання кафедри філології
протокол № 65 від 25 серпня 2020 р.

Рекомендовано до друку Вченою радою Закарпатського
угорського інституту ім. Ф. Ракоці II
(протокол №5 від 27.08.2020 р.)

УДК: 808.5(076.5) Б-54

Гарнітура Litopys New Roman. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 5,73.
Формат видання 60x84/16.

Jelen kiadvány filológus hallgatók számára
gyűjti össze a *Retorika alapjai* című tantárgy
szemináriumi feladatait, illetve az azokhoz
kapcsolódó olvasmányokat.

